

STAVKA VEVŠKIH PAPIRNIČARJEV 1936—1937

Čas med obema vojnama, preden je izbruhnila največja stavka vevških papirničarjev, je bil politično zelo razgiban.

Posebno ga označuje naraščanje protislovij kapitalističnega sveta, ki so jih nekatere dežele reševale s preходом v fašizem in s stopnjevano napadalnostjo zoper demokracijo, to pa je v prvi vrsti spremljala še izrazita protikomunistična gonja.

Hitler se je vse leto 1936 mrzlično oboroževal in na nekem večjem zborovanju svoje stranke napovedal komunizmu vojno na življenje in smrt. Še istega leta v oktobru je sklenil z Italijo »os Rim — Berlin«, ki naj bi prinesla Evropi nov — fašistični — red.

Sredi poletja 1936 so fašisti v Španiji izzvali državljansko vojno, ki je dobila značaj vojne španskega ljudstva proti domači in inozemski fašistični reakciji.

V Jugoslaviji je bila oblast v rokah velikosrbskega politika in finančnika Stojadinovića. Njegova vlada se je v zunanji politiki vse bolj naslanjala na fašistično Italijo in nacistično Nemčijo. Zato so v državi naraščale fašistične petokolonaške organizacije in v notranji politiki vlada navzlic obljubam ni likvidirala zakonov šestojanuarskega monarhofašističnega režima, marveč se je še večal njen pritisk na delavski razred, ko se je ta iz dneva v dan, v vse večjem številu brezposeln, bojeval z izkoriščevalskimi delodajalci.

Stojadinovićev notranji minister Korošec še pomislil ni na odpravo zakona o zaščiti države in ni amnestiral žrtev šestojanuarskega režima in drugih političnih obsojencev, temveč je na moč razvijal protikomunistično dejavnost in podpiral organizacije, ki so se bojevale proti delavskemu gibanju in pri tem uporabljale fašistične metode.

S tem namenom so po vsej deželi vznikali protikomunistični odbori. Da bi jih čimbolj spodbudil, je pri nas tedaj zelo razširjeni Korošev tehnik Domoljub napihnjeno spraševal, kaj naj storijo proti komunistom, in sam izzivalno odgovarjal: »Stojmo na straži! Sila se da premagati samo s silo! Ne s prijaznimi besedami. Niti z blagoslovljeno vodo... V vsaki fari ali občini naj se združijo ljudje, ki so pripravljeni braniti ljudsko last in verske svetinje proti navalom hlapcev kominterne. Tega nam ni treba nič skrivati! Nasprotno: Komunisti naj vedo, da je v vsaki fari ali občini vsaj trikrat večje število takih, ki so pripravljeni na njih nastop in ne bodo pustili razdirati,

kar je poštenega in svetega. Da morajo biti varuhi reda in poštenja tudi primerno opremljeni, da morejo braniti sebe in druge, to se razume.«¹

Po sedemletnih izkušnjah v bojih z monarhofašističnim terorjem se je Komunistična partija še celo lahko prepričala, da se dado fašizem in njegove metode zrušiti le s protifašističnim bojem vsega delovnega ljudstva in vseh demokratičnih sil, ne glede na njihovo dotedanjo strankarsko politično opredelitev. Začel se je poostren boj proti Stojadinović-Koroščevemu režimu in naraščajočemu fašizmu. Osnovne smernice so bile nakazane v sklepih tedanjega aprilskega plenuma CK KPJ. V njih je bila poudarjena potreba po združitvi najširših ljudskih slojev v boju proti reakcionarnemu režimu in njegovemu povezovanju s fašizmom. Partija je podprla ne le vsako protifašistično gibanje, temveč vsako gibanje, ki mu je šlo za odstranitev gospodarskih težav in socialnih krivic pa za zadovoljitev gmotnih zahtev širokih množic, za mezdná gibanja, ukinitvev kmečkih dolgov itn.

Zaradi vse bolj razločne profašistične smeri Stojadinovićeve vlade se je razredno delavsko gibanje še bolj zaostrilo in je bilo samo v Sloveniji tisto leto 395 delavskih stavk in akcij. Stavkovnega poleta ni mogel zatreti ves teror policije. Le večal se je odpor »brezposelne nadloge« in Domoljub je vse leto proti njej tožil oblastnikom: »Rešite nas potepuške nadloge! Delomrzneže pod nadzorstvo!«

Po končani veliki stavki tekstilnih delavcev v Kranju, Škofji Loki in drugo² (trajala je od 20. avgusta do 16. septembra 1936) so 20. septembra sledile volitve občinskega odbora v Polju. Na teh so že nastopili »združeni socialisti rdeče barve in nekaj užaljenih krščanskih«³ in zato po Domoljubovi politični presoji le-te niso bile več samo »navadna domača zadeva, ampak plebiscit pod geslom: Za sovjetski komunizem ali proti njemu.«⁴ Enotna delavsko-kmečka lista je dobila navzlic vladnemu terorju 45 odstotkov vseh oddanih glasov. »Brezverskemu marksistu«, nosilcu liste Francu Škerjancu, so jih oddali ne le komunisti v ilegali in njim naklonjeni volivci, temveč — na Domoljubovo veliko jezo in zavist — tudi precejšnje število delavstva krščansko-socialne Jugoslovanske strokovne zveze in mlajši Sokoli.⁴ Torej že kar prava Ljudska fronta!

Ceprav kandidati delavsko-kmečke liste tedaj še niso dobili formalne večine, je bilo ozračje v občinski zborovalnici v Polju že polno duha politične enotnosti in vzajemnosti delovnih ljudi in njihove pomoči tistim, ki so terjali vsakdanjo zaposlitev in vsaj skromen zaslužek. Zato je ves novoizvoljeni občinski odbor že na prvi seji 17. oktobra 1936 na predlog odbornika Ivana Pangeršiča, predstavnika »užaljenih« krščanskih socialistov, vložil protest pri vodstvu Združenih papirnic Vevče—Goričane—Medvode d. d. proti odpuščanju starejših in dosluženih papirmiških delavcev, ne da bi jim upravni svet papirnice priznal starostno rento.⁵

Ker tudi protest novih predstavnikov občine v Polju ni zalegel, so si delavci pomagali sami — v veški papirnici je izbruhnila s t a v k a.

¹ Domoljub, 10. XII. 1936, 56/2

² Domoljub, 9. IX. 1936, 37/569

³ Domoljub, 16. IX. 1936, 38/585

⁴ Domoljub, 23. IX. 1936, 39/603

⁵ Prim. zapisnike sej obč. odb. Dev. Mar. v Polju za leti 1936 in 1937 (Mestni arhiv v Ljubljani)



Vevška papirnica pred drugo svetovno vojno

OKREPITEV PODJETJA Z NOVIMI INVESTICIJAMI

Zaradi povečanega uvoza papirja posebno iz Avstrije se je uprava Združenih papirnic znašla v hudi konkurenčni zadregi. Nastalo je vprašanje, kako naj obdrži vodilni položaj v Jugoslaviji.⁶ Še posebno je bila konkurenca neprijetna za vevško papirnico, ker je imela spričo starih strojev visoke proizvodne stroške.

Prav konkurenčna kriza je izzvala načrt o preureditvi in prenovitvi obratov. Tako naj bi se znižali proizvodni stroški. Okrepljene Združene papirnice bi celo prebrodile krizo in bi spet lahko diktirale cene.

Uprava podjetja je uresničila svoj preureditveni načrt od septembra 1935 do srede julija 1936. Izločen je bil izrabljeni N stroj in nadomeščen z novim H strojem na električni pogon. Na enak način je bil preurejen tudi B stroj. Uprava je hotela na dveh strojih doseči enako množino izdelka kot prej na treh. Zato je 3. avgusta ustavila J stroj, odvišne delavce pa premestila k raznim drugim delom in jih določila kot rezervno delovno silo za poznejši čas. Investicije so znašale 11 milijonov dinarjev in jih je uprava vzela iz rezervnih skladov.⁷ Tako je začela izvajati program, ki je predvideval: 1. obdržati proizvodnjo zadnjih let na isti višini, 2. imeti en stroj za papir v rezervi, 3. obširno prenoviti obrate in tako tudi znižati število delavstva, 4. preostalim delavcem omogočiti polno zaposlenost.⁸

⁶ Jože Šorn, Razvoj papirnice Vevče, Lj. 1956, 82

⁷ Delavska pravica, 3. IX. 1936, 35/8

⁸ Jože Šorn, nav. d. 128

S preureditvijo in prenovitvijo papirnice je uprava dosegla, kar je želela: imela je višjo stopnjo proizvodnje in en stroj za papir v rezervi, obnovila je obrate, sledilo pa naj bi še znižanje števila zaposlenih in njihovih mezd.

ODPOVED KOLEKTIVNE POGODBE

Delavstvo ni nasprotovalo investicijam, kolikor te ne bi prizadele njega samega; naložba kapitala v bolj preračunano in gospodarnejšo prenovitev obratnih naprav pa je povzročila presežek delovne sile. Zato je iz dneva v dan pričakovalo, da bo uprava podjetja odpovedala kolektivno pogodbo, ki so jo bili sklenili že l. 1928. Toda uprava je šla še dlje.

Dne 1. septembra je odpovedala kolektivno pogodbo s trimesečnim odpovednim rokom, hkrati pa odredila vsemu delavstvu znižanje mezd za 22 odstotkov.⁹

V BOJU ZA NOVO KOLEKTIVNO POGODBO

Takoj po odpovedi so se med predstavniki podjetja, strokovnih organizacij in delavskimi zaupniki začela pogajanja za sklenitev nove kolektivne pogodbe; navzoči so bili še predstavniki Delavske zbornice, na strani podjetja pa predstavniki Zbornice za trgovino, obrt in industrijo. Pogajanja je vodila inšpekcija dela, pri vseh razpravah je bila zastopana tudi banska uprava; vendar so napredovala zelo počasi — kljub daljšim razgovorom niso prišla prek splošnih in okvirnih določb, pri obravnavanju mezd pa so zastala in se razbila. Zato je delavstvo zahtevalo sklic zborovanja, na katerem naj bi njihovi zastopniki poročali o poteku razgovorov za novo kolektivno pogodbo.

Na zborovanju 8. novembra je izzvenela enotna delavska zahteva: pogajanja naj se pospešijo in končajo do 1. septembra, ko poteče rok veljavnosti stare pogodbe. Ako bi se to ne zgodilo, je treba podaljšati veljavnost stare pogodbe vse dotlej, dokler ne sklenejo nove. Soglasno so sprejeli resolucijo, v kateri so poudarili, naj banska uprava pospeši razgovore za sklenitev pogodbe.

Uprava podjetja je izdelala svoj predlog za splošni del kolektivne pogodbe, kategorizacijo in plačilni sistem.

Delavstvo pa je predložilo zahtevo po zvišanju mezd.

Uprava je utemeljevala svoj predlog o znižanju mezd s tem, da so cene papirja občutno padle, da uživa domača papirna industrija premajhno carinsko zaščito in da so mezde vevškega delavstva v primerjavi z mezdami drugih papirničarjev v Sloveniji previsoke in jih je zato treba znižati. Trdila je še, da bodo delavci v prihodnje prav toliko zaslužili kot dotlej, in sicer zato, ker ne bo več »praznovanj«, to je brezposelnih dni, ki so bila zadnja leta že kar v navadi.

Delavstvo je dokazovalo, da zaslužki spričo naraščajoče draginje niso preveliki in bi vsako znižanje pomenilo težak udarec zanj.

⁹ Del. pravica, 26. XI. 1936, 47/3



Delavci pri papirnem stroju (Janezija leta 1936)

Položaj se je še bolj zaostрил, ker je uprava vztrajala pri znižanju, delavstvo pa je to odklanjalo. Končno je delavska delegacija popustila v zahtevi pa znižanju mezd in je bila pripravljena dati od delavskih mezd $1\frac{1}{2}$ odstotka mesečno za pokojnine odpuščenim delavcem. Teh je bilo tedaj okrog 90, vendar je bila uprava pripravljena vzeti jih nekaj znova na delo, in sicer tiste, ki so bili do odpusta zaposleni v obratu Janezija.

Pri nadaljnjih pogajanjih je podjetje popustilo najprej na 16- nato pa na 12-odstotno znižanje mezd.¹⁰

Dne 22. novembra je bilo v Vevčah večje zborovanje. Delavstvo se ga je polnoštevilno udeležilo. Delavski zastopniki so poročali o poteku pogajanj s podjetjem in o ukrepih, ki so jih napravili na okrajnem glavarstvu in pri banski upravi, da bi oblast informirali o svojem stališču. Na zborovanju so delavci odobrili delo svoje delegacije in pristali na $1\frac{1}{2}$ -odstotno znižanje kot prispevek za vzdrževanje upokojeencev. Delavski zastopniki so pojasnili potek pogajanj in razložili težave, s katerimi so se spoprijeli. Opozorili so na posledice boja, ako bi stavkali ali pa se odločili za brezpogodbno stanje. Govorniki so poudarjali, da v takih trenutkih ne sme biti nobenih tajnosti in mora biti vsakomur vse jasno, ker bo le tako mogoča prava odločitev.

Delavska delegacija je od navzočih zahtevala, naj sami povedo, če so pripravljeni pristati na znižanje mezd. Zborovalci so soglasno izjavili, da niso pripravljeni na nikakršno znižanje in zaključili zborovanje s sklepom, da »bo delavstvo branilo svoj košček kruha do skrajnosti«.¹¹

¹⁰ Del. pravica, 26. XI. 1936, 47/3

¹¹ Del. pravica, 26. XI. 1936, 47/3

Razgovori za sklenitev kolektivne pogodbe so se nadaljevali. Zastopniki delavstva kakor podjetja pa so vztrajali vsak na svojem stališču. Kljub velikemu prizadevanju delavske delegacije se pogajanja niso premaknila nikamor. Delavstvo je želelo imeti urejeno bodoče mezdno in službeno razmerje s kolektivno pogodbo, vendar ni moglo pristati na tolikšne žrtve, kot so jih zahtevali zastopniki podjetja, ki so predlagali naslednje mezde:

A. obrat ob Ljubljani

Kategorija	Stara urna mezda din	Nova urna mezda din	Povprečni akordni zaslužek na uro ¹²
I	10	10	
II	7,50	6,75	
III	7	6,25	
IV	6,50	6	
V	6,50	5,75	
VI	6	5,50	7,15
VII	5,75	5,25	6,70
VIII	5,50	5	6,50
IX	5,25	4,75	6,15
X	5	4,25	5,85
XI	4,50	4	5,20
XII	4,25	3,75	5,20
XIII	4	3,50	4,90
XIV	3,50	3,25	4,55

B. obrat ob Sori

I	7,75	7	
II	7	6,50	
III	6,75	6	
IV	6	5,50	
V	5,50	5	
VI	5,25	4,75	
VII	5	4,50	
VIII	4,75	4,25	
IX	4,50	4	5,20
X	3,50	3,50	

Da pokažejo voljo in pripravljenost za sklenitev kolektivne pogodbe, so delavske organizacije 27. novembra predlagale naslednje:

1. urne mezde od 4 din navzgor naj se znižajo za 4 odstotke; prav toliko akordne postavke;
2. uprava podjetja naj izvede redukcijo sporazumno z delavskimi zaupniki, vendar ta ne sme presegati 40 delavcev;
3. odpuščenim starejšim delavcem bo podjetje dalo po 300 do 600 dinarjev mesečne rente, ki naj po delavčevi smrti pripada nepreskrbljenim svojcem;
4. podjetje naj se obveže, da bo plačevalo za pokojninski fond enak prispevek, kot ga plačuje delavstvo;
5. v tarifnem delu pogodbe naj se opravi potrebna preuvrstitev za one delavce, ki spadajo po značaju svojega dela v višje kategorije;

¹² Del. pravica, 3. XII. 1936, 48/1

6. *dopuste naj dobi delavstvo tako, kakor to samo predlaga;*
7. *odpoved kolektivne pogodbe naj bo dvomesečna.*

Tudi razgovori na tej osnovi niso privedli do nikakršnega zaključka. Uprava podjetja ni pristala na te predloge, delavstvo pa ne na 10-odstotno znižanje mezd.

IZHOD V BREZPOGODBENO STANJE

V nedeljo, 29. novembra, je delavstvo v Vevčah znova zborovalo. Delegacija za pogajanja je poročala o poteku razprav. Po poročilih, ki so jih delavci tu in tam prekinjali z ogorčenimi klici, je delegacija dobila naročilo, naj naslednjega dne vnovič poskuša s predlogi pa svoji uvidevnosti in skuša priti do zaključka.¹³

Delavska delegacija je tako storila in predlagala:

1. *urne mezde se znižajo za 25 par vsem kategorijam, razen XIV. v Vevčah in X. v Goričanah;*
2. *uprava naj prekliče odpoved 21 delavcem, ki so delali v Janeziji, in jih spet zaposli;*
3. *kolikor bi podjetje razen teh potrebovalo še delavcev, naj sprejme odpuščene 60-letnike, ki so še sposobni za delo;*
4. *sistem premij naj se razširi na brusilnico, kurilnico, delavnico in motorne strežaje; upoštevajo naj se tudi dopusti.*

Uprava je na to odgovorila, da:

1. *vztraja na 10-odstotnem znižanju mezd;*
 2. *zaposli 21 delavcev, vendar jim odpovedi ne prekliče;*
 3. *vzame na delo namesto starejših delavcev njihove mlajše rodbinske člane;*
 4. *se razširi sistem premij le na kurilnico in delavnico;*
 5. *veljajo plačani dopusti za 3 dni v letu.*
- Predlogi bodo veljali le, ako bo delavstvo podpisalo pogodbo, ki bi bila veljavna leto dni.*

Delavci so predloge odklonili z utemeljitvijo, da ne morejo pristati na tako občutno redukcijo mezd in da si ne bodo dovoljevali, da bi se uprava podjetja vsako leto v decembru z njimi igrala. Zastopniki podjetja pa so izjavili, da v nobenem primeru ne morejo popustiti več, kajti nekje morajo dobiti sredstva, da bodo pokrili 15-milijonsko izgubo, ki jo imajo zaradi padca cen papirja. Delavci niso pristali na znižanje mezd in niso hoteli podpisati kolektivne pogodbe s slabimi pogoji.

S tajnim glasovanjem se je dvotretjinska večina delavcev odločila za brezpogodbeno stanje. Sklenili so, da rajši delajo brez kolektivne pogodbe, kakor da bi podpisali pogoje, ki jih je uprava papirnice razglasila na oglasni deski.

Pogajanja so ostala brez uspeha.

Dne 30. novembra, ko je potekla stara pogodba, je uprava odpustila 79 delavcev in delavk, starih nad 60 let, in jih vrgla na cesto — brez priznanja

¹³ Del. pravica. 3. XII. 1936, 48/1

še tako skromne starostne rente. Hkrati se je postavila na stališče, da bo priznala tem doslužencem rento le tedaj, ako bo delavstvo pristalo na 10-odstotno znižanje mezd. Na račun delavskih mezd bi naj torej dosluženci dobili milostno rento.¹⁴

Cetudi delavci niso podpisali pogodbe, so se vendarle uklonili sili uprave: 2. decembra so spet šli na delo pod pogoji, ki jih je določila uprava papirnice. Boj za obnovitev kolektivne pogodbe so odložili na poznejši čas.

Delavski zaupniki so trenutni odstop od svojih zahtev opravičevali s tem, da je delavstvo pravzaprav ostalo še nadalje v boju, ki bo trajal vse dotlej, dokler ga ne bo ob ugodnih prilikah uspešno zaključilo.¹⁵

NADALJNJE ZAPOSTAVLJANJE DELAVCEV

Napeto stanje, ki je vladalo vse od odpovedi kolektivne pogodbe, pa ni več popustilo, marveč se je še stopnjevalo, čeprav so delavci z večino glasov boj za obnovitev pogodbe odložili. Nadaljevali so vsakdanje delo ob znižanih mezdah, v njih pa je naraščalo ogorčenje zoper krivice, ki jih jim je povzročila uprava papirnice.

V novem, brezpogodbenem stanju so delavci dobivali nove udarce. Uprava je nadaljevala z napadi na razmeroma ugoden položaj svojih delavcev, ki so imeli dotlej nekoliko višje mezde kakor druga papirniška industrija v tedanji Dravski banovini. Združenim papirnicam se je zdelo primerno te sorazmerno boljše pogoje zbiti na minimum, da se ne bi tudi drugi delavci sklicevali nanje.

Omejevanje zaposlitve delavstva, ki se je začelo že s prenovitvijo tovarniških obratov, z zmanjšanjem števila delavstva in z znižanjem mezd, se je sedaj nadaljevalo še s spreminjanjem dotedanje razporeditve delavcev po oddelkih. Prestavljali so jih z oddelka na oddelok, višek brezobzirnega izkoriščanja pa je bil v tem, da so ne le odvezemali delavce od posameznih skupin, temveč so preostalim narekovali, da morajo z zmanjšanim številom narediti enako delo kot prej. Brez vprašanja in pojasnil je tovarniški ravnatelj Heinrich Jahn odvezel nekega delavca z oddelka »holandcev«, kjer meljejo surove papirne odpadke in pripravljajo celulozo, dva pa prestavil drugam, čeprav so bili tam že močno preobloženi z delom.

Ta ravnateljev ukrep je dal povod, da so se začela že v ponedeljek, 14. decembra, dopoldne ostra pogajanja. Delavci so stavili podjetju ultimatum: če se razmere glede na organizacijo dela ne bodo normalizirale in če uprava ne bo zaposlila njihovih starejših tovarišev, bodo prenehali delati. Uprava pa je vztrajala pri svojem sklepu.

IZBRUH STAVKE

Nepopustljivo ravnateljstvo je dalo povod delavcem, ki so bili že tako do kraja nezadovoljni, da je še ta dan, popoldne ob dveh, ko naj bi začela delati druga izmena, izbruhnila protestna stavka. Namesto na delovna mesta so odšli delavci pred tovarno in se takoj izrekli za stavko.

¹⁴ Prim. Slovenec. 17. XII. 1936, 289/3

¹⁵ Del. pravica, 3. XII. 1936, 48/1



Skupina vevških papirničarjev pred 2. svetovno vojno

Izvolili so stavkovni odbor, sestavljen iz zastopnikov vseh takratnih delavskih organizacij: krščanskosocialne Jugoslovanske strokovne zveze, socialnodemokratske in legalne strokovne Splošne delavske zveze, ki so jo vodili in usmerjali komunisti, in režimovske Zveze združenih delavcev.

Predsednik odbora je bil Polde Tomšič,¹⁶ papirniški delavec iz Spodnjega Kašlja, komunist, sprva krekovec, nato dolgoletni član in l. 1934 predsednik zaloške Svobode, član KPJ od 1936, ostali člani pa:

Jože Mazovec,¹⁷ papirniški delavec iz Spodnjega Kašlja, dolgoletni član zaloške Svobode, član KPJ od 1932, član rajonskega komiteja KPJ Polje od 1932, sekretar ilegalne partijske celice v papirnici in idejni vodja stavke, ki je bil ves čas povezan s Francem Leskoškom, predsednikom Strokovne komisije Slovenije, organizatorjem tedanjega stavkovnega gibanja v Sloveniji in skorajšnjim sekretarjem CK KPS,

Jože Perčič,¹⁸ papirniški delavec iz Zgornjega Kašlja, član KPJ od 1931, član rajonskega komiteja KPJ v Polju od 1932,

Ivan Pangeršič,¹⁹ papirniški delavec iz Zaloga, idejni vodja krščanskih socialistov v papirnici in v kraju,

Edvard Rešek, papirniški delavec iz Vevč, krščanski socialist,

Henrik Sotlar,²⁰ papirniški delavec iz Zg. Kašlja, krščanski socialist.

Tudi režimska, desničarska Zveza združenih delavcev (imenovana »zelena«) je bila za čimprejšnjo sklenitev pogodbe in je v stavkovni odbor delegirala dva člana:

¹⁶ Umrl leta 1938

¹⁷ Padel v partizanih

¹⁸ Umrl v internaciji

¹⁹ Padel v partizanih

²⁰ Bil v partizanih (Podatke sem dobil na terenu, zlasti pri Poldetu Mačku ml. – op. p.)

Feliksa Pogačnika iz Zgornjega Kašlja, strojnika v papirnici, in Jakoba Kukočnika,²¹ papirniškega delavca iz Vevč.

Uprava je nabila pred vhom razglas, da bo brez odloga in brez odpovedi odpustila vsakogar, kdor se ne bo javil na delo do 22. decembra, zaslužek in delavsko knjižico stavkajočega pa da bo poslala na občinski urad.²²

Stavkovni odbor se ni ustrašil odgovora delodajalcev, marveč je takoj postavil pred vhode straže, ki so imele nalogo preprečevati morebitnim stavko-kazom prihod na delo in varovati naprave v tovarni. Hkrati je začel pripravljati shode, da bi na njih utrjeval zavest enotnosti in vzajemnosti stavkajočih pa skupaj z njim pretresal in usklajeval zahteve do delodajalcev.²³

ZAHTEVA DELAVSTVA

Strokovni skupini papirniškega delavstva in Splošne delavske strokovne zveze v Vevčah sta naslednji dan, 15. decembra, predložili v imenu vsega delavstva svoje zahteve in odpovedali delovne pogoje, objavljene 28. novembra.

Terjali so:

1. *odpuščenim, nad 60 let starim delavcem in delavkam naj da podjetje primerno starostno rento in naj zaposli predvsem svojce socialno šibkejših;*

2. *mezde delavstva naj bodo enake kakor pred 1. decembrom, določene vrste delavcev naj bodo pri tem predstavljene v višje kategorije;*

3. *akordne postavke naj se določijo s 50-odstotnim pribitkom na urno mezo;*

4. *premijske postavke naj se določijo sporazumno z osebjem, a najmanjši pribitek naj znaša 20 odstotkov;*

5. *delavstvu je treba ustvariti v vseh obratih znosne delovne pogoje; kjer je potrebno nekatere delavce prestaviti, naj bo to storjeno le, če se dokaže njihova nesposobnost;*

6. *uprava naj prizna vsem delavcem dopuste tako, kakor so jih predlagali pri sklepanju osnutka o sporazumu;*

7. *prispevki podjetja za pokojninski sklad naj bodo sorazmerni prispevkom delavstva;*

8. *zaradi stavke ne sme uprava izvajati nobenih posledic nad posamezniki; po stavki naj vse delavce zopet sprejme na delo.*

Predložili so še zahtevo, kolikšne naj bodo mezde.

Uprava podjetja je odločno zavrnila delavske zahteve in vztrajala pri svojih dveh sklepih, in sicer, da se morajo mezde v novi kolektivni pogodbi znižati in da bo razmestitev osebja v prenovljeni tovarni takšna, kakršno si je sama zamislila in jo izvršila že pred sporom.²⁴

²¹ Med okupacijo oba nasprotnika NOV

²² Slovenec, 16. XII. 1936, 288/3

²³ Iz spominov na 88-dnevno stavko vevških pap., Ljud. pravica, 10. III. 1952, 2

²⁴ Slov. Narod, 23. II. 1937, 43/2

SOLIDARNOST DELAVSTVA

Uprava papirnice je bila nepopustljiva in je celo prešla v napad — prepričana, da bo delavstvo neenotno, oziroma da se bo razcepilo vsaj zaradi razlik v politični opredelitvi.

Večina papirničarjev je bila organizirana v krščanskosocialni strokovni organizaciji in je politično pripadala bivši klerikalni stranki. Ko pa je ta pod Koroščevim vodstvom podprla Stojadinovićevo vlado, njen velesrbski centralizem in naklonjenost fašizmu, je krščanskosocialno delavstvo (posebno levi del) odklonilo dotedaj ustaljeno podporo Koroščevi politiki, se odločilo proti sporazumevanju z vsemi pojavi fašizma, hkrati pa vedno bolj poudarjalo razredni značaj delavskega gibanja. Tudi večina papirničarjev je odklonila sodelovanje s klerofašistično Zvezo združenih delavcev, ki jo je ustanovila Stojadinović-Koroščeva Jugoslovska radikalna zajednica; v papirnici so imeli le malo članov, čeprav je njihova organizacija uživala podporo oblasti in še posebej župnišča. Preobrat v vrstah krščanskosocialnih delavcev ni nastal sam po sebi, marveč v povezavi z ilegalno Komunistično partijo, ki si je, kakor je bilo poudarjeno že v začetku, tudi sama prizadevala, da bi povezala vse delovne in demokratični privržene množice v splošno ljudsko fronto proti vladi in buržoazni ureditvi.

Dne 16. decembra ob 14. uri je bil delavski shod. Na njem so delavci ugotovili popolno solidarnost v vseh svojih zahtevah. Navzlic različnemu strankarskopolitičnemu prepričanju so ostali ves čas enotni. Vse strokovne organizacije so vzajemno organizirale podporno akcijo in začele deliti podporo najpotrebnejšim.

ODMEV STAVKE V JAVNOSTI

Okoliško prebivalstvo pa tudi širša slovenska javnost je bila na strani delavstva.

O stavki so poročali vsi vodilni slovenski časniki, klerikalni in liberalni. Klerikalni list Slovenec je opravičeval papirničarje, saj so bili ti kot organizirani krščanski socialisti že več desetletij volivci klerikalne stranke in bi jih tudi v prihodnje ne kazalo izgubiti, a lastniki papirnice so bili liberalci, torej njihovi politični nasprotniki. Ker pa je Slovenec v tem času kot vladni list zagovarjal stališča klerofašističnih skrajnežev, je neko poročilo o boju vevškega papirniškega delavstva zaključil takole:

»Stremljenje podjetja za znižanjem plač torej ni nič drugega kot nuja kapitalizma po čimvečjem dobičku in pa prizadevanje Zveze industrijcev, ki zelo zavira boj delavstva zaboljšanje delovnih in plačilnih pogojev. Borba papirničarjev je borba za kruh, ki jo bo podpirala vsa poštena slovenska javnost ter oblast. V tem prepričanju naj papirničarji svojo borbo vodijo do zmage.«²⁵ Ker so papirničarji vse bolj kazali, da so njihove vrste strnjene za krščanskosocialno Delavsko pravico in enotnim stavkovnim odborom, ki so ga vodili komunisti, ne pa za Slovenčevimi političnimi težnjami, je ta časopis že sredi januarja 1937 prenehal poročati o vevški stavki.

²⁵ Slovenec, 17. XII. 1936, 289/3

Liberalna dnevnikarja Slovenski Narod in Jutro sta na videz nepristransko poročala in prikazovala prizadetost papirniškega delavstva. S tem sta hotela naglasiti neurejene razmere in družbena nesoglasja v času, ko so imeli oblast v deželi klerikalci, ko je bil ban dr. Natlačen, njih pokrovitelj pa notranji minister Korošec.

Le odkriti nasprotniki delavstva so si upali zagovarjati stališče podjetja. Tak je bil inž. Gorjanc, čeprav je bil zastopnik inšpekcije dela. Dne 18. decembra je bil v Vevčah in si ogledal stroje in naprave na »holandcih«, katerih uvedba je deloma povzročila izbruh nezadovoljstva delavcev, ko so bili v brez-pogodbenem stanju. Inž. Gorjanc je zastopnikom papirničarjev izjavil, da bi se po njegovem mnenju dalo delati na »holandcih« s številom delavstva, kot ga hoče uvesti uprava podjetja. Delavci so ga zavrnil, češ da kaj takega ni mogoče ugotoviti tedaj, ko stroji ne delajo.²⁶

NEPOPUSTLJIVI BRANILCI SVOJIH ZAHTEV

Obe bojujoči se stranki sta sklenili, da bosta nepopustljivo vztrajali pri svojih zahtevah. Položaj se po desetih dneh stavke ni prav nič spremenil. Tedaj je dopisnik Delavske pravice poročal:

»Podoba je, da stavka ne bo kar hitro končana. Na obeh straneh se pripravljajo na daljšo borbo. Delavstvo kolje prašičke, ki si jih je čez leto s skromnimi sredstvi zredilo, ter hoče za božične praznike malo pribojška. Straže okrog tovarne vzdržuje v redu in polni disciplini. Vsak delavec in delavka je na svojem mestu. Z vseh obrazov sije zavest pravičnega boja za svoje pravice. Posebno disciplinirano se je pokazalo delavstvo pri izplačilu mezd dne 19. decembra. Vsak je prejel svoj zaslužek; knjižico, ki jo je nudila uslužbenka tovarne vsakemu delavcu, pa je vsak mirno odklonil, tako da je za zamreženimi vrati nehote padel vzklík: »To je disciplina!«²⁷

Dne 23. decembra je delavstvo zborovalo v društvenem domu v Polju. Obravnavalo je potek stavke in nakazalo smernice za nadaljnje bojevanje.

Slovenski Narod je o tem poročal:

»Pred prazniki je bil sestanek delavstva, ki so se ga udeležili zastopniki strokovnih organizacij. Stavkovni odbor je poročal o položaju, ki je v glavnem nespremenjen. Delavstvo vztraja ter upa, da se bodo razmere prej ali slej izboljšale. Doslej je bilo disciplinirano in bo tudi v bodoče dostojno branilo svoje interese.

Delavstvo se je doslej preživljalo s prihranki in s svojimi skromnimi pri-delki. Nekateri imajo namreč mala gospodarstva z vrtovi. Samo ob sebi se razume, da se ne morejo preživljati brez zaslužka, zlasti družine. Večina delavstva ima družine, ki so živele že prej zelo skromno, dokler so še delali. Pozabiti tudi ne smemo, da je delo v papirnici počivalo skoraj ves mesec pred stavko. Delavstvo je začelo stavkati, ko je bilo gmotno skoraj povsem izčrpano. Zadnja leta je delo stalo nad tri mesece na leto in delavstvo se je preživljalo le, ker se je posluževalo umetnosti varčevanja ter stradanja.«²⁸

²⁶ Del. pravica, 24. XII. 1936, 51/1

²⁷ Del. pravica, 24. XII. 1936, 51/1

²⁸ Slov. Narod, 28. XII. 1936, 295/2

GORIČANE SE PRIDRUŽIJO VEVČAM

Nad 150 papirničarjev v Goričanah je od vsega začetka nerazdelno soglašalo s stavkajočimi v Vevčah; vendar sami niso začeli stavkati hkrati z Vevčami, za kar naj bi imeli tehtne razloge.

Čim se je začela stavka v Vevčah, je uprava papirnic sama od sebe odpovedala delavstvu v Goričanah, in sicer v zakonitem štirinajstdnevem roku.

Upravni svet papirnice je namreč že pred odpovedjo kolektivne pogodbe do vrha založil svoja skladišča v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu; nakopičil je v njih 120 vagonov papirja. Menil je, da si je s tem ustvaril ugoden položaj, da ga delavstvo v Vevčah in Goričanah ne bo moglo omajati. Zato si je dovolil ne le odklanjanje vseh pogajanj, marveč tudi izzivanje in grobosti do vsega delavstva.

Dne 28. decembra so v Goričanah delali zadnjikrat. Tako je odtlej stavkalo 600 papirničarjev.

Po praznikih, 30. decembra, je inšpekcija dela sklicala sestanek zastopnikov delavstva in podjetja. Zbrali so se v prostorih zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani. Delavsko zbornico je zastopal Ivan Tavčar, papirnice dr. Ciril Pavlin, zastopane so bile tudi delavske strokovne organizacije. Vendar ni prišlo do nikakršnega sporazuma in je bil sestanek le informativen; zastopnik podjetja je namreč izjavil, da nima še nobenega pooblastila za pogajanja in da zaradi tega delavske zahteve sploh ne prihajajo v poštev. Na prihodnji seji naj bi dr. Pavlin imel pooblastilo za pogajanja, ki so jih določili za 8. januar.²⁹

Ni znano, ali je prišlo do tega sestanka, na katerem naj bi dr. Pavlin pooblastilo imel. A tudi če je bil, ni rodil nobenega uspeha, saj je bilo načrtno zavlačevanje taktika uprave v boju s stavkajočimi delavci.

Teden dni po novem letu je dopisnik Delavske pravice napisal:

»Že dvajset dni se nahajamo v stavki, ki poteka brezhibno, kar se tiče zavednosti in borbenosti delavstva. Kljub trditvam zastopnika podjetja g. Pavlina, da ima na zalogi še »200 vagonov« papirja, ki ga baje sedaj nudi svojim naročnikom, se delavstvo ne boji, ker ve, da se bori za svoje priporjene pravice, katere mu hoče podjetje okrniti. Odločno voljo za vztrajno borbo je delavstvo pokazalo na sestanku dne 4. januarja t. l. . . Tudi naša dekleta in žene se dobro zadržijo in so zelo samozavestne.

Delavstvo okoliških podjetij se zanima za naš položaj, ker se zaveda, da je ta borba naperjena za znižanje delavskih plač v celi Sloveniji. Posebno še z ozirom na sklepanje zakona o minimalnih mezdah, ki se prav te dni vrši v Beogradu . . .

Delavstvo je sestavilo odbor za preskrbo najpotrebnejših družin. Ta odbor si je zadal nalogo iz razpoložljivih sredstev oskrbovati stavkajoče s podporami v živilih. Nismo še imeli namena ustanoviti ta odbor, ker pa je privatna dobrodelnost stopila v akcijo — kakor tudi solidarnost delavstva Slovenije, je postala potreba. Na tem mestu se zahvaljujemo predvsem tovarišem iz Količevega za lep božični dar . . .³⁰

²⁹ Slov. Narod, 5. I. 1937, 3/5

³⁰ Del. pravica, 7. I. 1937, 2/1

PODPORA STAVKAJOČIM

V nedeljo, 10. januarja, dopoldne je bilo v dvorani prosvetnega doma v Polju veliko zborovanje. Delavci so nanj povabili tudi širšo javnost, da bi jo obvestili o vzrokih in poteku stavke.

Zborovanja so se udeležili poleg delavstva še vsi obrtniki, številni kmetje, poljski in dobrunjski župan, duhovščina in predstavniki raznih društev; oblast je zastopal banski tajnik dr. Brolih. Dvorana je bila zasedena do zadnjega kotička, kar je dokazovalo, kako velik odmev je imelo vabilo delavcev v javnosti in kako veliko je bilo zanimanje za delavstvo v obrambnem boju.

Zborovanje je vodil delavec Franc Rome, predsednik Splošne delavske zveze (socialistov in komunistov v ilegali), ker je bil med njo in krščanskosocialno Jugoslovansko strokovno zvezo dogovor, da bosta izmenoma vodila skupna zborovanja.

O položaju stavkajočih je poročal predsednik tarifne komisije Edvard Rešek (kršč. soc.). Opisal je potek pogajanj po odpovedi kolektivne pogodbe, napore delavstva, da bi doseglo sporazum s podjetjem še pred potekom kolektivne pogodbe, in končno zadnje sredstvo — brezpogodbeno stanje, ki ga je delavstvo uporabilo, da bi prišlo do sporazuma. Toda ves trud delavstva je bil brezuspešen in je v brezpogodbenem stanju nastal tak položaj, da je bila stavka naravnost izzvana.

Za Reškom je Rome dal besedo predsedniku Jugoslovanske strokovne zveze Srečku Žumru. V daljšem govoru je pojasnil pomen vsiljenega boja ne samo za delavstvo papirnic, marveč tudi za okoliško prebivalstvo in za vse delavstvo v Sloveniji. Nagovarjal je stavkajoče, naj se dosledno bojujejo in vztrajajo, kajti na izid stavke gledajo vsi delavci v Sloveniji, posebej še jese- niški kovinarji, ki jih čaka enak boj.

Predstavniki Delavske zbornice A. Sedej (soc. demokr.) ni nastopil.

Po krajšem govoru novoizvoljenega klerikalnega poljskega župana Ivana Kebra je poročal delavec Ivan Pangeršič (kršč. soc.). Po njegovih podatkih je stavkalo v Vevčah 430, v Goričanah pa 170 delavcev, skupno torej 600. Samo stavkajoči v Vevčah so imeli 1500 družinskih članov, kar je predstavljalo petino vsega prebivalstva obeh prizadetih občin in je zato stavka živo zadevala še druge sloje občanov. Apeliral je na javnost, naj s simpatijami spremlja boj stavkajočih in ga po svojih možnostih tudi gmotno podpre.

Predsednik stavkovnega odbora Polde Tomšič (komunist) se je zahvalil za veliko udeležbo; ugotovil je, da je stavka popolna in da uživa stavkovno vodstvo popolno zaupanje.

Spodbujajoče sta govorila delavca Štefan Pavšič (kršč. soc.) in Jože Moškrič (komunist), Pepca Maček, delavka v Saturnusu (komunistka), pa je pozvala žene, naj v tem boju podpirajo svoje može do končne zmage.

V imenu obrtnikov je navzoče pozdravil trgovec Miha Jančar³¹ in bodril stavkajoče, naj v boju vztrajajo.³²

Navzoči kmetje, obrtniki, trgovci in gostilničarji so s svojo udeležbo in s pritrjevanjem izjavljali, da bodo po svojih močeh pomagali papirničarjem do popolne zmage.

³¹ Ustreljen kot talec

³² Prim. Del. pravica, 14. I. 1937, 3/2 in Slovenec 12. I. 1937, 8/3

Vevče dne 1. febr. 1937.

P.N.

Zvezna organizacija saveza grafičnih radnikov i radnic
Jugoslavije

v

Ljubljana

Podpisani odsek se v imenu vsake stavkajočega delavstva v Vevčah zahvaljuje vsemu grafičnemu delavstvu za zbrano svoto, kakor tudi naslovni organizaciji za njen prisrček.

Porba delavstva Združenih papirnic je obrambnega značaja, zato je iz tega razloga tudi mnogo bolj upravičena. Na vsakem, da meze papirničarjev ne presegajo povprečja din 32.- dnevno je namena podjetja, ki hoče teko mezo znižati in za kar ne more doprinesiti nobenih pravih razlogov, naravnost nesocialna in grozotna.

Delavstvo Združenih papirnic že osmi teden bije boj za svoje pravice in je v tej borbi še vedno tako močno in disciplinirano kot prvi dan. Da pa more vzdržati svoj boj, zahvaliti tudi vsaj javnosti in delavstvu Slovenije, ki ga v precejšnji meri močno podpira.

Znesek, ki sta ga namenili delavstvu v Gorizianah od Din 500.- bomo izplačali šim od tam dobimo pooblastilo komu naj ga izročimo. Poslali smo dopis takojšnjemu akcijskemu odboru, ki naj nam priporoči kako in kdaj dvigne navedeni znesek.

Z delavskim pozdravom

Zd

Preskrbovalni odsek



Stavkajoči delavci iz Vevč se zahvaljujejo ljubljanskim grafičnim delavcem za pomoč

Medtem ko je hotel upravni svet papirniške družbe z zavlačevanjem pogajanj in s čakanjem delavstvo izčrpati in ga s tem prisiliti k vdaji, je stavkovni odbor organiziral povezavo z vsemi delovnimi ljudmi v okolici, predvsem z delavci okoliških tovarn in delovnimi kmeti tedanje poljske in dobrunjske občine, sodelovali pa naj bi tudi naprednejši srednji sloji, obrtniki in mali trgovci.

Nabiralna akcija se je razvila v polnem obsegu. Pomoč stavkajočim je postala moralna dolžnost vsega prebivalstva vevškega okoliša. Partija je pritegnila k delu vse svoje celice in simpatizerje po ljubljanskih tovarnah. Delavstvo Saturnusa, Hribarjeve pletilnice, Količevega in drugih podjetij je zbiralo pomoč za papirničarje.³³

Sodelovanje vseh članov partijskega aktiva je zagotavljalo, da je pomoč redno prihajala z okoliških terenov in — ilegalno — iz »neznanih« krajev. Zaradi obsežnosti akcije niti ni znano, koliko agilnih komunistov in drugih delavcev je sodelovalo. Očitno pa sta delali komunistki Pepca Maček in Angela Dovč, tedanji delavki v Saturnusu.

Odziv kmetov, propadajočih zaradi agrarne krize in nezadovoljnih spričo protikmečke politike režima, je bil navzlic njihovi siromaščini dokaj velik. Dovažali so poljske pridelke, primerilo pa se je celo, da so nekateri dali živinče iz hleva. Marsikje so vzeli na hrano otroke revnejših delavskih družin za čas, ko so njihovi starši stavkali. Mali trgovci so prispevali špecerijsko blago, mesarji mesnine.³⁴

Le oblast ni prispevala ničesar, čeprav je tedanji ban Marko Natlačen v svojem otvoritvenem govoru na zasedanju banovinskega sveta februarja 1. 1937 med drugim dejal: »V svoji težki borbi za boljši kruh me bo pošteno delavstvo vsekdar imelo na svoji strani, s prenapeteži pa se bo tudi v bodoče postopalo tako, kakor to veleva zakon.«³⁵

Nabrano pomoč je stavkovni odbor razdeljeval po potrebah, in sicer najprej in največ tistim, katerih družine so bile najbolj ogrožene.

Ko se je reporter Slovenskega Naroda v drugi polovici januarja napotil k stavkajočim v Vevče, je takole opisal svoje vtise:

»Snežilo je, kakor da se je zima šele začela... Burja je rezala do kosti. V pritlični hišici gostilničarja Anžurja ima svoj lokal stavkovni odbor. Prejšnje čase je bila tam mesnica. Zdi se ti, da si stopil v delavski klub. Pri dveh mizah igrajo šah in karte. Sprejeli so me prijazno, vendar z rezervo. Reporter? Dežurni je previden, čeprav prijazen, lahko bi prišel kdorkoli vohunit. Stavka je stavka, kakor je vojna vojna...

Zadovoljni smo. Vse je v najlepšem redu. Bolje ne more biti, vsi zagotavljajo. Vztrajali bomo. Vse delavstvo je disciplinirano, tako da smo lahko veseli...

— Ali že prejimate podpore?

Najpotrebnejši seveda. Doslej pa še ni bilo sile.

— Kdo je dal denar? Morda organizacije?

Organizacije nimajo za ta namen dovolj denarja...

... Organizirali smo nabiralno akcijo v poljski in dobrunjski občini, kar nam je oblast dovolila.

³³ Iz spominov na 88-dnevno stavko vevških papirničarjev, *Ljudska pravica*, 10. III. 1959, 56/2

³⁴ Prim. Jutro, 28. I. 1937, 23/3

³⁵ Cit. po Domoljubu, 17. II. 1937, 7/2

Poljska občina je pa zadolžena in nam doslej ni še dala ničesar... name ravamo kupiti moko v Banatu... Prejšnji teden smo izbrali 250 družin za podelitev živeža. Vse delavstvo se je zbralo na sestanku, kjer smo napravili nekakšen plebiscit, kdo naj dobi živež... od 250 družin z okrog 1000 člani se je podpore odreklo v korist drugim 75 družin. Nabrali smo 3500 kg krompirja, 560 kg fižola in 1000 kg moke...

Podnevi stražijo tudi dekleta, dočim imajo ponoči službo moški... Zaposleni so trije kurjači s tremi pomočniki in trije motorni stražarji... da bi zaradi mraza ne popokale cevi... Zaposleno je tudi papirniško uradniško osebje, ... saj tudi njihovo delo spada med neproduktivno... Kmetje so pokazali veliko razumevanje za stavkajoče delavstvo. Mnogi dajejo revnim družinam redno mleko in druga živila. Tudi mesarji so žrtvovali že mnogo, sedem izmed njih je darovalo že 169 kg mesa. Nekateri kmetje so darovali drva. Gostilničar Anžur je prepustil delavcem brezplačno več prostorov, tudi shrambo za živila.«³⁶

Taka je bila impresija meščanskega časnika o odporu in vzajemnosti stavkajočih papirničarjev.

PAPIRNIČARJI V MEDVODAH SOLIDARNI S STAVKAJOČIMI V VEVČAH

Dne 19. januarja so strokovne organizacije v Medvodah sklicale javno zborovanje, na katerem je delavstvo obratov Medvode in Goričane izrazilo svojo solidarnost z vevškimi delavci. Sprejelo je resolucijo in jo naslovlilo na Združene papirnice ter hkrati z njo seznanilo inšpektorat dela. Resolucija je navajala:

1. Ugotavljamo, da so zahteve obrata Vevče, podane 15. decembra l. l. Združenim papirnicam Vevče, Goričane, Medvode, popolnoma upravičene. Izjavljamo, da se s temi zahtevami strinjamo tudi mi.

2. Izražamo željo, naj se na podlagi predloženih zahtev vevškega delavstva v najkrajšem času sklene kolektivna pogodba, veljavna za vse obrate Združenih papirnic. K razpravam za to pogodbo naj se pritegnejo tudi naši obratni zaupniki in zastopniki strokovnih organizacij.

3. Ker nas je podjetje izprlo, smatramo, da so s tem delovni pogoji, na katere smo s podpisom pristali, od strani samega podjetja razveljavljeni.

4. Pristojno inšpekcijo dela smo zaprosili, naj zastavi vse sile, da se ta spor reši v prilog delavstva in čimprej sklene sporazum v obliki kolektivne pogodbe.«³⁷

Delavska pravica je k resoluciji pristavila: »Tako so enkrat tudi papirničarji v Medvodah in Goričanah spregovorili in povedali, da so v vsem enotni in edini z delavstvom v Vevčah. Naj živi delavska sloga!«

³⁶ Slov. Narod, 27. I. 1937, 21/4

³⁷ Del. pravica, 21. I. 1937, 4/1

ZDRUŽENE PAPIRNICICE POSKUSIJO ODDVOJITI STAVKAJOČE V GORIČANAH OD STAVKAJOČIH PAPIRNIČARJEV — VEVČANOV

Kljub temu, da se je uprava podjetja že večkrat prepričala, da ne more zlomiti odločne volje delavstva, da s čakanjem in z zavlačevanjem ne bo nič dosegla in da tako le izčrpava lastne rezerve, se je vendarle še vračala k zamisli, kako bi zlomila delavsko enotnost. Zato je 13. februarja posredovala delavcem v Goričanah razglas naslednje vsebine:

»Naša želja je bila, da našemu delavstvu v Goričanah, ki smo mu morali odpovedati nadaljnje službovanje samo zaradi štrajka v Vevčah, čimprej omogočimo zopetno zaposlitev.

Medtem pa je vevško delavstvo izjavilo, da se je tudi delavstvo v Goričanah pridružilo štrajku.

Predno nadaljujemo s prizadevanji poskrbeti za zaposlitev, želimo te odnošaje razčistiti in ugotoviti, če in koliko bi bilo delavstvo, ki je bilo deslej zaposleno v obratu Goričane, pripravljeno pričeti z delom po 1. decembra 1936 objavljenih pogojih.

Če obstoji pripravljenost, naj vsi delavoljni delavci osebno, bodisi pismeno ali ustno, prijavijo v tovarniški pisarni svoj pristanek.

Možnost te prijave imajo tudi delavoljne in sposobne osebe, ki so bile prej zaposlene v obratu Medvode ali pa dosedaj v naših tovarnah sploh niso bile zaposlene. Te izjave je podati v roku od 13. do 17. februarja. Na zakasnele prijave se ne bomo mogli ozirati. Vse osebe, ki so se prijavile, bomo predzaznamovali kot delavoljne in jih bomo o nadaljnjih ukrepih neposredno obvestili.«³⁸

Delavska pravica je razglas komentirala takole:

»Iz tega je razvidno, da podjetje s takimi razglasi namerava delavsko enotnost razbiti. Vabi namreč tudi tisto delavstvo, ki je bilo odpuščeno v obratu Medvode, in tudi take, ki pri njih še niso bili zaposleni. Pravijo, da hoče razčistiti odnošaje, ki jih pa prav nič ni treba, ker se delavstvo v Goričanah ni izjavilo za štrajk. Najodločneje odklanjamo v razglasu podtikanje, da je vevško delavstvo javno izjavilo, da se je tudi delavstvo v Goričanah pridružilo štrajku. Delavstvo v Goričanah je ugotovilo le to, da se strinja in solidarizira z zahtevami delavstva v Vevčah... Ako je podjetje prišlo s tem razglasom, je to najbrž samo namen, da bi se na razgovorih prineslo število delavstva, ki je pripravljeno delati pod vsiljenimi pogoji...«³⁹

Delavstvo je ostalo enotno in se ni odzvalo zvijačnemu pozivu, marveč je disciplinirano izvrševalo sklepe stavkovnega odbora.

NOV ZVIJAČNI, A NEUSPELI POSKUS V VEVČAH

Po neuspehu, da bi zlomili vzajemnost papirničarjev v Goričanah, je sledil nov poskus v Vevčah. Uprava je namesto javnega razglasa — 20. februarja — poslala vsem delavcem na domove pozive, na katere naj bi vsakdo do 25. februarja pismeno ali ustno prijavil svojo delavoljnost.

³⁸ Del. pravica, 18. II. 1937, 8/1

³⁹ Del. pravica, 18. II. 1937, 8/1

V prvem delu poziva je uprava zatrjevala, da je iz osebnih izjav delavstva v Goričanah razvidno tolikšno število delavoljnih, da lahko začnejo delati v polnem obsegu takoj, čim bodo to naročili, in da ni resnična trditev, da bi se delavstvo v Goričanah pridružilo stavkajočim v Vevčah. Trdila je še, da dnevno prejema pisma iz Vevč in okolice, v katerih se posamezni delavci opravičujejo, da niso začeli stavkati iz svojega nagiba. Zato, tako je navajala uprava, da bi ustregla onim, ki žele delati, poziva vse, ki so bili doslej zaposleni v papirnici in so pripravljeni delati po delovnih pogojih, uveljavljenih po 1. decembru 1936, naj sporoče svojo pripravljenost za delo.

V drugem delu poziva upravičuje uprava delovne pogoje, ki so postali veljavni 1. decembra 1936, in pravi, da so plod večmesečnih razprav in se zato nikakor ne morejo spremeniti, »ker slone na skrajni meji popuščanja«. Naglaša še, da je izključeno, da bi morebitna nova pogajanja količkaj spremenila delovne pogoje, posebno »ker so mezde višje od onih, ki jih plačuje ostala papirniška industrija«.

Namen tega poziva je bil enak onemu v Goričanah: zlomiti odpor posameznikov ali skupin in na pogajanjih dokazati delavski delegaciji, da ni več zastopnica vsega delavstva.

Tudi temu zvijačnemu poskusu Združenih papirnic je sledil odločen in enoten odgovor delavcev. V nedeljo — 22. februarja — popoldne so spet zborovali v prosvetnem domu v Polju. Dvorana je bila za številne zborovalce mnogo pretesna. Zborovanje je vodil delavec Ivan Pangeršič (kršč. soc.). Navzoči so ogorčeno protestirali proti pozivu podjetja. Vsi so naglašali, da ne sme nihče verjeti obljubam uprave, saj te ostajajo zgolj na papirju. Soglasno so sklenili, da se ne sme nihče prijaviti na delo pod pogoji, ki jih je ponudilo podjetje. Zastopnikom organizacij so naročili, naj izroče upravi pismen odgovor, v katerem so ji med drugim sporočali:

»Znano vam je, da obstojijo v podjetju strokovne organizacije, v katerih je delavstvo organizirano. Ob priliki odpovedi kolektivne pogodbe se je za pogajanja, ki so se nato vršila, sestavila tarifna komisija. Ta obstoji v isti postavi še sedaj in ji delavstvo nudi popolno zaupanje z nalogo, da sklene in podpiše kolektivno pogodbo.

Delavstvo pa ogorčeno odklanja vsako pozivanje posameznih delavoljnih, naj se prijavijo podjetju. Delavoljni smo vsi in pričakujemo, da bo podjetje čimprej začelo s pogajanjem za sklenitev kolektivne pogodbe in ureditev zadev, kakor smo zahtevali lani 15. decembra pismeno v obratni pisarni v Vevčah.»⁴⁰

Govorili so še: Franc Leskošek (komunist) v imenu strokovne komisije, Polde Tomšič (komunist) in Jože Mazovec (komunist), oba za stavkovni odbor. Slednji je zlasti poudaril, da se je papir podražil za 15 odstotkov, medtem ko so se plače znižale za 10 odstotkov.⁴¹

⁴⁰ Prim. Slov. Narod, 23. II. 1937, 43/2 in Del. pravica, 25. II. 1937, 9/1

⁴¹ pravtam

PODPIS KOLEKTIVNE POGODBE IN KONEC STAVKE

Ker uprava Združenih papirnic ni imela nobenega uspeha, je bila prisiljena pristati na pogajanja, ki so se začela po daljšem presledku dne 26. februarja.

Na posredovalni predlog bana Natlačena je predsednik upravnega sveta Združenih papirnic Alojzij Vodnik izjavil »le za svojo osebo«, da odstopa od zahteve po 10-odstotnem znižanju mezd na 7¹/₂-odstotno, toda le pod pogojem, da bodo delavci podpisali kolektivno pogodbo. Predstavniki papirnice pa niso hoteli priznati delavcem dopustov ne podpor reducirancem. Delavska delegacija je izjavila, da nima pooblastila popuščati od svojih zahtev in mora v tem primeru prej poročati delavstvu.

V nedeljo, 28. februarja, je sledilo delavsko zborovanje v Vevčah. Čeprav je dolgotrajna stavka izčrpala delavce že do skrajnih meja, so se odločili, da na ponudene predloge podjetja ne bodo pristali, in sicer zato ne, ker je uprava umaknila dopuste in preskrbo reducirancem; pač pa so izjavili, naj delegacija v celoti uveljavi svoje zahteve.

Že naslednji dan, 1. marca, je prišlo do ponovnih pogajanj. Predstavniki podjetja so pristali na to, da bi ponudene mezde zaokrožili navzgor, kar bi zneslo 1¹/₂ odstotka v prid delavstvu. Poleg tega so delavcem priznali še razne manjše ugodnosti, in sicer:

— triidnevni plačani dopust na leto; niso pa pristali, da bi se dopusti zvišali;

— premijski način dela, ki je prinašal večjo mezdo, so razširili še na satinažni oddelek, ki je prej delal na akordni način; čeprav so bili akordni delavci spričo nizkih mezd in posebnega fizičnega napora najslabše plačani, se je podjetje odločno uprlo zahtevi po zvišanju urne mezde za akordante (okoli 4 dinarje na uro), češ da je tak sistem v Vevčah že od nekdaj v navadi;

— reduciranim, nad 60 let starim delavcem in delavkam so priznali minimalno starostno podporo v višini 5.40 do 13.40 dinarja na dan;

— pri »holandcih«, kjer je nastal povod za stavko, so uveljavili stanje pred 30. novembrom 1936, a odstavljeni »holandski« mlinar bi se lahko vrnil na svoje delovno mesto;

— uprava Združenih papirnic se je odpovedala sankcijam zoper posamezne stavkajoče delavce in se je obvezala, da zaradi stavke ne bo nikogar preganjala ali odpustila.

Predstavniki podjetja so zahtevali podpis pogodbe do 3. marca. Delavska delegacija je 2. marca spet poročala delavskemu kolektivu in 3. marca so vse strokovne organizacije v obratih Vevče in Goričane podpisale kolektivno pogodbo. Določili so, da je za leto dni neodpovedljiva in se sama podaljša, če je dva meseca pred potekom roka ne odpovedo.

Stavka se je končala.

Na delavskem zborovanju 7. marca so delegati poročali o podpisu pogodbe, o delovanju posameznih odborov med stavko in o pravicah delavstva v novem pogodbenem stanju.

Dne 8. marca je delavstvo znova poprijelo za delo v polnem obsegu. Dopolnilnik Delavske pravice je zaključil svoje poročilo z ugotovitvijo, da »gre delavstvo na delo z majhnim gmotnim uspehom, toda moralno močno in zavvedno«. ⁴² Hotel je poudariti pridobitev zavesti o politični enotnosti delavskega razreda, ki je prinesla tudi gmotni uspeh.

To je bila sedma in poslednja stavka vevških papirničarjev. Trajala je od 14. decembra 1936 do 8. marca 1937, to je štiriinosemdeset dni. Prvič so se postavili v obrambo svojih pravic leta 1900 in pozneje še v letih 1908, 1912—1913, 1922, 1925 in 1928.

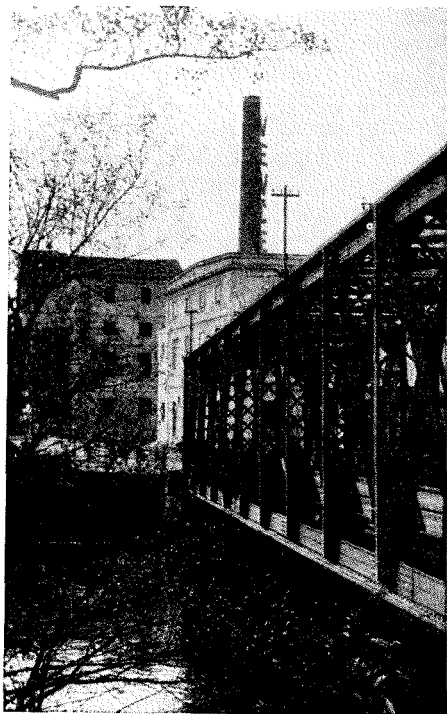
Naša naloga je bila omejiti se na poslednjo. Njen potek pa smo mogli prikazati samo v obrisu, ker so nam bili na razpolago le skopi in nepopolni podatki, nanašajoči se večinoma na delavska zborovanja, pogajanja, zahteve obeh strank ipd. Tudi zanesljiva izročila so v glavnem usahnila, zato je vse premalo povedanega o prestanem trpljenju, grobem poniževanju in nečloveškem odnosu do proletarcev v nekem okolju kapitalistične družbe.

Skoraj polne tri mesece, najbolj mrzle in temačne v letu, je štiristo trideset delavcev in delavk v nekdanji poljski in dobrunjski občini, zaposlenih v vevški papirnici, s svojimi številnimi družinami prestajalo izredne razmere, ki so spodkopavale njihova življenja, pa vzdržalo za ceno zmage.

V neznosne prilike jih je pahnila preračunljiva izkoriščevalska papirniška družba, da bi mogla na njihov račun zmagati v konkurenčnem boju, narekovati cene papirju in spet pridobivati denar.

Toda postavili so se ji po robu in stopili v stavko, ker se niso zadovoljili z najnižjo mezdo in se niso pustili metati na cesto brez starostne rente in ker se izkoriščani in brezpravni niso več počutili kot ljudje.

Zato so morali prestati dolge mesece brez vsakdanjega zaslužka, ki je bil osnova za njihov življenjski obstoj. Zgneteni v skromnih stanovanjskih prostorih, brez dohodkov, ob nezadostni in drugim delovnim ljudem od ust pri-trgani hrani, so brezposelni možje in žene s številnimi družinami zaskrbljeni pričakovali uspeh zborovanj in zavlačujočih se pogajanj. Telesno in duševno izčrpani, v razburljivem razpoloženju med strahom in upanjem v jutrišnji dan,



Papirnica Vevče

⁴² Del. pravica, 11. III. 1937, 11/1

so bili izpostavljeni brezčutnemu pritisku nepopustljive kapitalistične družbe.

Navzlic lakoti in pomanjkanju, strnjeni okoli stavkovnega odbora, so bili dovolj pogumni, da so se upirali, pa tudi dovolj strastni, da niso odstopili od svojih upravičenih zahtev. Na delavskih zborovanjih, kjer se niso pojavili omahljivci ali stavkokazi, so vztrajno odklanjali vdajo, dokler niso — vsaj delno — zmagali.

Izrazili so visoko zavest svoje moči in sposobnosti, da se organizirani upro in vztrajajo v boju zoper izkoriščevalske kapitaliste do zmage. Pri tem so se pod vodstvom Komunistične partije ravnali po Leninovem navodilu, naj se delavski razred v boju za doseg svojih ciljev povezuje s kmeti in ostalimi naravnimi zavezniki.

Uspeh ni izostal, in sicer zato,

— ker je stavko vodila obnovljena Komunistična partija, ki se v boju z razrednimi sovražniki ni več omejevala na ilegalno delo ter se tako kot nekoč osamljevala in zoževala, marveč se je njena organizacija v veški papirnici povezala z večino delavstva, ki je bila krščanskosocialno usmerjena,

— ker je krščanskosocialna večina v veški papirnici načeloma sicer odklanjala marksistični materializem kot svetovni nazor, ni pa v boju proti buržoaznim lastnikom papirnice zavračala sodelovanja z marksisti in je spoznala, da si bo mogla zagotoviti najosnovnejše za ohranitev golega življenja le, ako bo nastopala skupno z njimi v enotni delavski protikapitalistični fronti,

— ker se je stavkovno vodstvo združilo z vso množico delovnih ljudi svojega okoliša v zavezniško celoto zoper socialno in politično reakcijo,

— ker so vsi skupaj bili močna udarna sila in je ta tako dolgo vztrajala, da je kapitalistični lastniki navzlic zavlačevanju in zvijačam niso mogli več premagati.⁴³

V stavki se je uresničila politična misel komunistov, da je treba ustvarjati politično enotnost med delovnimi množicami. Zato uspeh vevških papirničarjev ni bil samo njihov, temveč je dvignil borbena zavest vsega delovnega ljudstva tudi širše okolice.

Enotno izvedena stavka je zapustila še za daljši čas očitne posledice:

— postopno revolucionarno politično preobrazbo na vsem območju, s katerega je dotekalo delavstvo v vevško papirnico,

— v nekoč pretežno klerikalnem okolišu se je vedno bolj spreminjala politična struktura, in sicer tako, da se je tudi tisto delavstvo, ki se je nekoč opredeljevalo za klerikalno stranko, poslej odmikalo od nje in se vključevalo v slovensko Ljudsko fronto, na katero je vplivala Komunistična partija,

— čeprav je bila Partija ilegalna, so komunisti na ta način postajali vedno bolj vodilna in množična politična sila,

— izreden dotok ljudi s poljskega in dobrunjskega terena med aktiviste in borce narodnoosvobodilnega boja; sami voditelji stavke in številni papirničarji — komunisti in krščanski socialisti — so padli v partizanih ali umrli v internaciji.

Ako velja Engelsova trditev, da so stavke »vojna šola za delavce, v kateri se pripravljajo za veliki boj, ki se mu ni mogoče ogniti,«⁴⁴ potem to v polni meri velja za stavko vevških papirničarjev 1936—1927.

⁴³ Prim. Iz spominov na 88-dnevno stavko vevških papirničarjev, Ljudska pravica, 10. III. 1959, 56/2

⁴⁴ Fr. Engels, Položaj delavskega razreda v Angliji, Lj., 1948, 249

Bila je ne le soglasen nastop neke delovne skupnosti, ki je v letih pred drugo svetovno vojno sprevidela, da se mora politično strniti v boju proti družbenim krivicam, marveč tudi neprecenljiva vrednost prav kot vojna šola za veliki in neodložljivi boj zoper fašistične okupatorje in za odločilno bitko v boju za osvoboditev izpod kapitalizma, ko je bila potrebna še večja enotnost in vztrajnost v naporu vseh delovnih ljudi.

Bila je v svojem času eden izmed močnejših vmesnih členov povezovanja in ustvarjanja širokega zavezništva ne le med delavci — člani različnih sindikalnih skupin in pristaši različnih političnih organizacij, temveč tudi med delavskim razredom in drugimi delovnimi sloji za dosego skupnih, naprednejših socialnih in političnih ciljev.

Tudi po stavki v razrednem boju proti kapitalizmu dosežena enotnost ni razpadla, temveč se je ob podpori Komunistične partije razvijala in se je z razvojem celotnega delavskega gibanja v Jugoslaviji zlasti med narodnoosvobodilnim bojem in ljudsko revolucijo prekaljena ohranila do danes.

LJUDEM, KI SO MU BILI NEVARNI, JE IZDAJALSKI REŽIM NAMENIL BILEČO

V začetku leta 1940 je bilo obdobje skoraj triletno konsolidacije Komunistične partije Jugoslavije v glavnem zaključeno. Takrat je bila Partija močnejša in enotnejša kot kdajkoli poprej. Takratna jugoslovanska vlada je natančno vedela in čutila, da ji je pri njenih izdajalskih načrtih najnevarnejša KPJ. Zato se je ponovno odločila, da bo poizkušala tako kot leta 1929 spraviti Partijo na kolena. V ta namen so za nas komuniste pripravili taborišče v Bileči, kjer so verjetno imeli namen, da bi nas postopno likvidirali.

Na aretacije posameznih komunistov se je pripravljala policija temeljito. Preden je stopila v akcijo, je pripravila natančen seznam komunistov, ki bi prišli v poštev za Bilečo.

Prek naših zvez smo bili komunisti opozorjeni, kaj pripravlja policija, in velik del naših tovarišev se je ob tej novici umaknil v globoko ilegalo.

Takrat sem bila že poročena. Ko sva z možem zvedela za predvidene aretacije, sva se iz svojega stanovanja v Polju pri Ljubljani preselila na Ježico, kjer sva bila varnejša.

Kmalu pa sva ugotovila, da bi bilo bolje, če bi jaz odšla domov in se pokazala sosedom. Toda imela sem smolo, da sem prišla, prav ko so me agenti prišli aretirati. Dobesedno kot naročena sem jim padla v roke. Če bi prišla pet minut prej ali kasneje, bi se že na kak način izmazala, tako pa so me takoj aretirali.

Na policiji sem srečala Angelco Očepek, ki so jo prav tako ulovili, in še vrsto drugih komunistov, izmed katerih se spominjam tovarišev Lojzeta Hohkrauta, Vencija Perka, Oskarja Kovačiča, Ivana Krefta in še mnogo drugih. Vedeli smo, da nas bodo odpeljali v Bilečo. Hkrati pa so nas tovariši od zunaj obvestili, da nas bodo s policije odpeljali na železniško postajo Zalog pri Ljubljani, ker se je v Ljubljani policija bala demonstracij.

Kmalu po tem obvestilu so nas res naložili na avtobuse in odpeljali do Zaloga. Moški so bili vklenjeni, medve z Angelco kot edini ženski pa prosti. Na postaji nas je čakala ogromna množica ljudi, ki so od Partije dobili obvestilo, da nas bodo tu vkrcali v vagone. V spremstvu orožnikov smo šli skozi gost špalir vaščanov, ki so demonstrirali proti našemu odhodu. V splošni gneči sva z Angelco napravili veliko napako, da nisva ušli.

Ob naši poti v Bilečo, kamor so nas peljali brez obsodbe, so naše organizacije na vseh večjih železniških postajah organizirale demonstracije, tako da so imeli orožniki z demonstranti precej dela. V Sloveniji so bile takrat večje demonstracije na železniških postajah v Zagorju, v Trbovljah in, mislim,

ODPRTO PISMO

Dr. MAČKU Vladimirju

Podpredsedniku kraljevske vlade

3. PODPREDSEDNIK KRALJEVSKE VLADE !

7. februarja t. l. so ob pol šestih zjutraj organi Uprave policije v Ljubljani v spremstvu krajevnih orožnikov vdrli v moje stanovanje s ciljem, da izvrše odlok upravnika policije ali bolje, bana dr. Matlačenca, o moji internaciji v koncentracijskem taborišču v Bileći na hercegovaško-črnogorski meji. Ta dan sem bil slučajno odsoten in sem se tako izognil aretaciji in internaciji z namenom, da pri poštonih ljudeh najdam zatočišče pred nečloveškim preganjanjem. Pač pa so me našli doma - in kot talca - aretirali moje ženo, ki je bila nato dva dni kasneje - s težko boleznijo, ob povišani temperaturi in kljub zdravniškemu protestu - brezobzirno odgnana v Bilečo.

Isti dan se je izvršil policijski napad tudi na celo vrsto drugih slovenskih delovnih ljudi, ki jim je bil sporočen odlok o njihovi internaciji v Bileći. V naslednjih dneh so bili v verigah odgnani v koncentracijsko taborišče naslednji:

Delavci: Chkrait Lojz, Košar Ivan, Umek Jože, Osepek Lojze, Trbovijski, Maurer Viljem, Hrastnik, Pirko Vencelj, Kralj Nace, Benedičič France, Jesenica, Sprajc, Zabukoviča, Koren Rudolf, Šostanj, Stante Peter, Čelje;

Delavke: Dvoč Angela, Maček-Kardelj Pepca, Ljubljana, Vipotnik Anica, Zabukoviča;

Intelektualci: publicisti, novinarji, zdravniki, privatni nemški čenci in akademiki: Kermauner Dušan, Košir Mirko, Kovačič Oskar, Krafft Ivan, Bajuk Stane, Ljubljana, dr. Milčič Lojz, Metlika, Kovač Stefan, Kardoš Aladar, Čaki-Novik Rudolf, Murska Sobotica, Apih Milan, Čelje;

Razen zgoraj navedenih je bilo na prvem spisku za internacijo v Bileći še blizu 20 Slovencev, ki pa so se - kakor jaz - z begom umaknili naj preprosti, predpostavljajo usodo preganjanega begunca peklu koncentracijskega taborišča. Za njimi so danes, kakor za najtežjimi zločinom poslani tiralice, njihove opise in fotografije prejele vse policijske oblasti. Toda tudi to še ni vse. Pripravila se nov spisek žrtv, mnogo številnejši od prvega, ki naj bi nove desetine najboljših slovenskih ljudi pahnili v koncentracijsko taborišče. Nešteti preganjeni, njihovi svoji in njihove družine žive danes v popolni negotovosti, v večnem strahu, da jih bo policijsko krkanje sredi noči vrglo iz spanja in da jim bo policijsko nasilje iztrgalo iz njihove srede svojca, hranitelja, očeta, moža, ženo ter ga odgnalo v daljnjo Bilečo, odkoder se morda ne bi nikdar več vrnil. BILEČA - je postalo sinonim najbolj nečloveškega nasilja, sinonim groze, sinonim brezpravja, sinonim mučništva, sinonim smrtne obsodbe. BILEČA pomeni najgloblji padec človeške vesti.

6. PODPREDSEDNIK KRALJEVSKE VLADE !

Ne naslavljam to pismo na Vas, da bi prosil milosti za internirane mučnike. Njihova osvoboditev ni vprašanje Vaše dobre volje, marveč vprašanje zmage človeškega nad nečloveškim, svetlega nad temnim, napredka nad reakcijo, ljudsko vesti nad besom protiljudskih sil, ki je danes izgubil sleherni človeški lik, ki slepo udarja pkoči sebe in s svojo strupeno silno obrizgava vas, kar je plemenitega in velikega ocalo v ljudskem gibanju. Njihova osvoboditev je vprašanje notranje sile ljudstva, ki kljub neštetim razočaranjem, ki jih je doživel v dvajsetih letih Jugoslavije in kljub novemu razočaranju, ki ste mu ga prizadejali Vi, ne more in ne bo zatajilo v sebi večnega hrepenenja po boljši bodočnosti, po sreči poslanca, po miru med ljudmi, in med narodi, po človeka dostojnem življenju. Izvirni tega hrepenenja so neusahljivi, kar je neusahljiv narod in zato je neuničljiva tudi borba njegovih najboljših sinov in hčera, da uresniči cilje tega hrepenenja. Teh njegovih najboljših ljudi narodu nikoli ni moglo iztrgati, kajti prav oni predstavljajo njegovo najboljšo misel.

Kadeljevo odprto pismo dr. Vladimiru Mačku, v katerem protestira proti aretacijam naprednih ljudi in koncentracijskim taboriščem v Jugoslaviji

Toda če naslavljam to pismo kljub temu na Vas, ki Vas smatram
zelo odgovornega za vse, kar se dogaja danes v Jugoslaviji, potem
dalim to predvsem zaradi tega, da bi pomagali razbiti verske predsode-
ke, ki so deloma še vezane z Vašim imenom, v katerega se lažje in lažje
neštete ljudske množice polagale vse svoje nade in pričakovanja.

G. PREDSEDNIK HRVAŠKE KMEČKE STRanke

1930. leta smo trije od interniranih Slovencev - publicist Ker-
mauner Dušan, zdravnik dr. Lojz Mihelič in jaz - sedeli v vaši v
tih zaporih, Dušan Kermauner celo v isti sobi z Vami, sprehajali smo se
na istem tesnem dvorišču beograjskih zaporov, vodili so nas isti čedu-
niki in po istih zakonih, isti žandarji so nas vodili v kaznišnice. V
skupnem trpljenju sta tedaj na besedah branili s nami ista načela
ljudske demokracije, dajali izjave o svobodi, obsojali nasilje, da, celo
dopuščali, da naj bi svobodno tekmovanje med ljudmi določilo pota ljud-
skemu napredku. Izjavljali ste tedaj, da ni nacionalna svoboda hrva-
skega naroda brez enake svobode slovenskega in drugih zatiranih naro-
dov. Degali ste, da bi morali bistvo politike malih narodov najprej
biti v tem, da ne bodo v nobenem slučaju postali privrasci imperialistič-
nih velosil, ki bi jih potegnile v imperialistično vojno. Govorili ste,
da je moč naroda v njegovem delovnem ljudstvu in da je zveza delavcev
in kmetov baza, na kateri mora stoneti rodnica ljudske oblasti in dr-
žava. - V imenu teh istih načel danes internirani zamen naslavljam
svoje proteste na vlado, v kateri sedite in za delo katere ste odgovor-
ni tudi vi.

Vsa kasnejša leta osvobodilni boj hrvaškega naroda ni imel zve-
stajšega in močnejšega zavznika in podpornika v Sloveniji od sloven-
skega delavstva, okoli katerega se je zbral najboljši del slovenskega
naroda. Pri volitvah 5. maja 1935. je edino slovensko delavstvo pod-
piralo Vašo listo, ki smo jo v tedanjih časih smatrali za zbirališče
demokracije, pri volitvah 11. decembra 1938. se je slovensko delav-
stvo, ki je ponovno izstopilo na Vaši listi v tesni zvezi z delavskimi
kmeti, zopet pokazalo kot najodločnejši in najmočnejši faktor ljud-
ske demokracije v Sloveniji. Dr. Korošec Van je tedaj že govoril:
"Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba" - Danes sta v koncentracijskem
taborišču dva kandidata iz Vaše liste 1938. leta, župan Perko Veselaj
in rudar Hochkraut Lojz, medtem ko se mora tretji, delavec in bivši
strokovni funkcionar France Leskošek skrivati pred policijskim zasle-
dovanjem. Vi pa sedite za isto mizo z dr. Korošcem in skupno zasajate
po Jugoslaviji koncentracijska taborišča za najzvestajše borbe in za-
veznike osvobodilne borbe hrvaškega naroda.

V času po volitvah ste sprejeli na svojem stanovanju "tovariša
iz zaporov" Kermaunerja Dušana, ki Vam je tedaj - kot Slovaku, ka-
terega so bili poleg delavskega gibanja naperjeni najtežji udarci
Stojadinović-Koroščevega režima - poslal v dar svojo knjigo o ideolo-
gu slovenskega kmečkega gibanja, Albinu Prepelihu in mojo o "Razvoju
slovenskega narodnega vprašanja" /Sperans/. Publicistika, ki se je na-
slanjala na slovensko delavsko gibanje, je bila v Sloveniji dejanska
edina, ki je odločno in z uspehom branila zahteve hrvaškega osvobodil-
nega gibanja, ker je te zahteve obenem smatrala kot zahteve slovenske-
ga naroda, branila jih je proti tistim, ki so v Sloveniji isti poli-
tiko živeli od srbsko-hrvaškega nasprotja. Ob tej prilici ste obljui-
bili vsi pomoč demokratičnemu ljudskemu gibanju v Sloveniji. - Danes
je Dušan Kermauner v Bileci poleg ostalih publicistov, ki so branili
iste misli - Mirko Košir, Kreft Ivan, Čadinović Rudolf - a slovensko
ljudstvo z razočaranjem zre na Vašo pomoč, ki jo dajete silam pro-
šnih diktatur v Sloveniji in v vsej državi.

Po volitvah 1938. leta sta bili pred Vami odprti samo dve poti:
okrepiti zvezo z delavskim razredom in končati desetletje diktatur
z rasnično ljudsko demokracijo - ali pa ukloniti hrbet pred proti-
ljudskimi silami, zadovoljiti svoje strankarske ambicije, toda zapu-
stiti pot prave ljudske borbe. Zgoraj navedena dejstva so sama za-
nanja izraz dejstva, da ste stopili na drugo pot. Logika razrednega
boja pa je železna: na pol poti ni mogoče ostati in ko ste sklenili
kompromis s protiljudskimi silami, ste se dejansko sami uvrstili v pro-
tiljudsko fronto. Odpor ljudskih množic, ki zahtevajo realizacijo Vaših
obljub pa Vas je vrgel popolnoma v naročje najreakcionarnjših sil.
Vedno drznije se poslužujete vseh ustanov in sredstev diktatorskih
režimov proti ljudstvu. Ničesar zlega niste odpravili, samo še bolj
do vrha ste napolnili gorjupo časo ljudskega trpljenja.

do vrha ste napolnili gorjupo čašo ljudskega trpljenja.

1. Nekdo ste govorili, da ni raznična osvoboditev narodov Jugoslavije brez ukinitev ustave iz leta 1931. - Vlada, v kateri Vi sedite, pa je prekršila to ustavo ne s ciljem večje demokratizacije v državi, marveč novega nasilja. Ustava določa, da se nikogar ne more niti izgnati iz ena občine, v katero je pristopen, brez sodne razsodbe. Vi ste z dodatnim členom 12 a) kršili ustavo, kajti da člen dovoljuje policijskim organom, da samovoljno internirajo ljudi.

2. Nekdo ste pozivali ljudstvo, naj se bori proti samovolji upravnih občin. - Člen 12 a) zakona o zaščiti države, ki ga je uvedla Vaša vlada, pa tej samovolji tako na stežaj odpira vrata, kakor doslej se nikoli, kar obstoji Jugoslavija. Policija je postala absoluten gospodar nad življenjem in nahanjem državljanov Jugoslavije. Braz številca najboljših ljudi je danes z njihovimi družinami in svojci vred v položaju popolne brezpravnosti. Postavljeni so dejunsko izven zakona.

3. Vaša vlada je uvedla koncentracijska taborišča za osebe, ki naj bi "motile red in mir". Toda čl. 12 a) ne določa nikakega merila za "motenje miru in reda". Od interniranih Slovencev velika večina sploh ni bila niti sodno niti policijsko kaznovana, torej tudi ni mogla motiti "javnega miru in reda". Ali je tedaj mišljenje in prepričanje kritičij? - Toda ustava iz leta 1931. določa, da prepričanje ni kaznjivo!

4. Ban dr. Marko Matlačen je dejal, da so koncentracijska taborišča namenjena komunistom. Res so med interniranimi tudi ljudje, ki na tajno svojega prepričanja, toda Ban Matlačen je v istem svojem govoru obenem dejal, da komunisti delajo legalno, da delajo v legalnih organizacijah na legalen način in da se legalno publicistično udeležujejo pri legalnih časnikih in časopisih. Ali torej legalno delo, legalna publicistika pomeni "motenje miru in reda"?

5. Ob vstopu v vlado, g. podpredsednik kraljevske vlade, ste dejali, da boste očistili Hrvaško in državo tistih, ki so skozi vsa leta diktatur dušili svobodo, prizadejali ljudstvu toliko zla. Toda v koncentracijsko taborišče ni bil poslan niti eden od nosilcev starih diktatur, narobe, isti ljudje danes izvajajo nasilje nad ljudstvom v ime nu vlado, v kateri sedite Vi.

6. Dejali ste, da boste s koncentracijskimi taborišči razbili tiste elemente, ki so se s spodvitim žepom hranili od milosti diktatur, medtem ko so bojvaliki za osvoboditev hrvaškega naroda trpeli po ječah. V resnici ni bil poslan v konc. taborišče, niti en človek te vrste - kajti ti isti ljudje so danes iznova Vaša opora - pač pa so ognjeni ljudje, ki so v svoji težnji in prizadevanju na lepšo bodočnost slovenskega naroda in delovnega ljudstva trpeli rane ob ranah s hrv. bojvalniki.

7. Dejali ste, da boste s konc. tab. udarili po tisti gospodi, ki v kranjih kožuhih hodi med ljudstvo, z demagogijo, a minister Čubrilevič je dodal, da ste v konc. tab. internirali tiste, ki skrivajo svoje praznožnje ali nočejo plačevati davkov. Ni si mogoče misliti bolj mizerne laži. Od 24 interniranih Slovencev je 14 delavcev in 10 intelektualcev, ki so jih prejšnji režimi eksistenčno ubili. Vse tri internirane ženske so mlade delavke (23-27 let). Tisti, o katerih je govoril minister Čubrilevič, pa varno počivajo v seni zaščite Vaše vlade.

8. Obljubili ste, da boste pomagali malim ljudem, kmetom in delavcem. Toda v konc. tab. v Bileći se nahajajo delavci, ki so bili odvzemi tja samo zaradi tega, ker so sodelovali v boju za ohranitev svojega vsakdanjega kruha, ki ga delavstvu trgata iz rok draginja in spekulacija. Spekulanti kopičijo dobiške, delavci, ki se bore proti njim, morajo v konc. taborišče.

9. Dejali ste, da jamčite za "human postopek" v konc. taborišču. Toda vam se gotovo znane razmere v konc. tab. v Bileći. Taborišče se nahaja na področju, ki je tako oddaljeno, da stanje minimalni potovalni stroški za en obisk iz Slovenije najmanj 1500 Din. To pomeni, da so internirani povsem odvojeni od svojcev, da je torej kontrola javnosti maksimalno otežkočena. Internirani nimajo pravice dobivati časopisov, a od knjig samo tiste, kar jim dovolji upravitelj taborišča, ki ne prepušča skoro nič. Niti za svoj lastni denar si internirani ne morejo nabaviti dobre hrane, a peči ljč od zunaj hišni red ne dopušča. Taborišče je dalje brez slohorne zdravniške oskrbe. Za bolnika s 40 stopinjami temperature se po 8 dni hišni zdravnik sploh ne briga. Tako je bilo s Kovačičem Oskarjem, nekim srbskim internirancem in sestro ženo. Ko so po vsem tem internirani protestirali, je hišni zdravnik odgovoril: "Kadar imam izbirati med interesom državnih občanov in mojo

sprejemnik vstaja, potem bom brzo obiskovanja izbral prvo". To pomeni, da interese internirani občutijo kot svoje postopno izločanje iz življenja in uničenje interniranih pa strahom resnico potrjuje tudi hišni red. Dobesedno namreč piše v njihovi "Vzaki nepokoravanja organom taborišča se bo najstrožje je kaznovalo, smrti tega se internirani izpostavi, je nevarnost, da bodo ubiti v vročini ali hladnem osovjojen." To se pravi da smrt slabihi žandar prišel brez vsakega poviša ubiti internirane, na da bi pred kom murkati odgovarjal na svoj sločin. Internirani se dejansko v stalni smrtni nevarnosti. V koncu taborišča se tedaj zadržuje tudi kura na fiv. zbiranje interniranih. To strahotno resnico potrjuje tudi dejstvo, da se v vsaki hiši internirani odvedli na okrajno glavarstvo 2 internirani, tam jih strahovito mučili in pretepali ter ob tej priliki preko 50 let starima akademskemu slikarju MOŠI FIJADU zlomili nekoliko reber. Toda niti eden od krivcev ni bil kaznovan.

6. **PRIPRAVILNI** Pod takimi pogoji ne žive internirani nikjer na svetu, pa niti na v slovenskih Hitlerjevih koncu taboriščin! Ob tej strahotni ne more in ne sme molčati noben posten človek, ki je ohranil v sebi človeški spoštovanja do najosnovnejših pravic človeka.

10. Nekdaj sta govorili o spoštovanju človeških pravic v "knečki državi". Toda Vi dopuščate, da na organi vlade poslušujejo "politiko talcev", ki velja za najbrutalnejšo in človeka nevredno obliko nasilja nad osebnost svobodo. Tega metod se je policija poslužila proti meni. Potem, ko ni našla mene, je Uprava policije v Ljubljani aretirala in internirala mojo ženo. V Bilici so internirane vsake tri ženske - tri slovenske delavske dekleta. Ali Vas ne oblije rdečica sramu, g. podpredsednik kraljevske vlade, ko konstatirate, da so med 15 milijoni prebivalcev, ko likor jih ima Jugoslavija, od ženstvenarstva Vaši vladi edino ta tri mlade nezaključene delavke? Ali je kdo, ki bo še verjel, da gre pri internaciji teh žena za kaj drugega, kakor za "politiko talcev"?

Vsa ta nečloveška akcija se vrši na bazi čl. 12 a), ki ga je vladav v kateri Vi sedite, dodala še itak dovolj drakončskemu zakonu o zaščiti države. Zema vse to nasilje?

Govorili ste, da boata odstranili metode diktatur in demokratizirali državo. Siviljanje. Pripravljate "demokracijo" zakona o volitvah na ročnih poslušav, o pborovanju in širučevanju itd. Toda igra je pravoč enostavna, da bi je ljudstvo ne moglo sprejeli. Pod frizado "demokracije" krepite samovoljo in vsemoč policijo, da bi dejansko od spodaj likvidirali še ono formalno "demokracijo", ki jo obljublja od vrha. Tako tudi Vaša vlada nadaljuje v najlicemernejši obliki tradicije diktatur: tradicijo vsemoči vladajočih strank in fizičnega uničevanja resničnih ki drugače mislijo, kakor ta vladajoča stranka. To pa pomeni, da se koncu taborišča samo začetek obče protiljudske akcije, ki to konec koncov nedvomno marsikoga zadeja, ki ji danes pritrjuje ali jo pa pasivno dopušča.

Slovensko ljudstvo lahko s ponosom ugotovi, da na njegovi zemlji niti najodvratnejši doseganci razini niso uspeli nadušiti njegovega stanovskega čipora proti metodam nasilja. Dr. Korošec in dr. Matlačen sta morala pognati svoje sonarodnjake v tajo dželo, v vsoti, da sredi slovenskega ljudstva koncu taborišča niso mogoča. Tudi to pot je ogorčenje brez primere zajelo vse plasti slovenskega naroda od trboveljskih rudarjev, katerim so izrgali njihove delovne bovarise in sotrpine, pa do dravobanskih svetnikov, ki so pod pritiskom ljudstva morali priznati, da vilenje slovenskih ljudi v koncu taborišča šele resnično moti red in mir v Sloveniji. Če dr. Korošec in dr. Matlačen vendarle uspevata dušiti voljo slovenskega ljudstva, potem se to samo zaradi tega, ker sta našla podporo pri Vas. Dr. Kramer in dr. Korošec sta v Sloveniji vedno živela od nekoga Živkovića ali Stojadinovića. To pot ste njuno oporišče Vi, zato Vas slovensko ljudstvo s pravico obtožuje za vse, klo, ki se vrši v Sloveniji.

Is vseh teh razlogov ne zahtevamo samo mi, internirani, ne samo naši svojci: vse slovensko ljudstvo zahteva od Vas:

RAZPUŠČITE KONCENTRACIJSKA TABORIŠČA! UKINITE ČLEN 12 a)!
UKINITE ZAKON O ZAŠČITI DRŽAVE! ODPRITE JREČE! LJUDSTVU JE POTREBNO MNOGO IN ZOPET MNOGO SVOBODE, DA SE BO MOGLIO OHRAMITI MIR V TEM IMPERIJALISTIČNEM POŽARU!

V Ljubljani, 6. III. 1940.

Kardelj Edvard /Sperans/
publicist, v Ljubljani.

tudi v Lazah. To je tudi prispevalo k temu, da nove skupine aretirancev, ki so jo že imeli na policiji pripravljeno za Bilečo, niso več odpeljali.

Vso dolgo pot smo imeli konflikte s policijo in agenti. Ti so se nadaljevali tudi v Bileči, ko nas je agent predal tamošnjim orožnikom in vsakega izmed nas posebej orisal v najbolj črnih barvah. V Bileči je bilo ob našem prihodu zaprtih že precej srbskih, črnogorskih in slovenskih komunistov.

Ves režim v taborišču je dokazoval, da bi nas v ugodnem trenutku radi vse pobili ali pa nas na kak drug način onesposobili za nadaljnje politično delo.

Pozneje sem zvedela, da je zaradi izredno napetega položaja v taborišču prišel v Boko Kotorsko Edvard Kardelj in imel s črnogorskimi komunisti sestanek, na katerem so se dogovorili, kako bi nas reševali, če bi se režim v taborišču še naprej poslabševal.

Komunisti smo kljub terorju v taborišču uspeli hitro vzpostaviti zvezo z zunanjim svetom. Moj mož mi je pisal vsak drugi dan pisma — dragocena za vse kaznjence —, v katerih mi je poročal v slovenščini in »v rožicah« vse pomembnejše stvari, ki so se dogajale zunaj. Nekoč me je obiskal celo brat Polde Maček, ki mi je sporočil, da so naši tovariši uredili vse potrebno za primer, če bi nas bilo treba reševati.

V taborišču so nas orožniki in policaji često izzivali. Ko je prišlo nekoč spet do nekega konflikta, so odpeljali v mesto Mošo Pijada in mu med pretepanjem polomili nekaj reber. Zaradi tega incidenta smo ostali zaporniki proglasili gladovno stavko. Z njo smo prisilili upravo taborišča, da je obljubila, da Moše ne bodo več pretepali in nas zapostavljali.

S takimi in podobnimi akcijami smo si uspeli urediti znosnejše življenje. Celo nekateri orožniki so spremenili svoje mišljenje o nas. Uspehi naših prizadevanj so se pokazali zelo hitro. Najprej so nas začeli voditi na kopanje v mesto, pozneje pa smo se lahko hodili kopat celo v bližnjo reko. Tudi stiki med sobami so postali živahnejši.

Taborišče v Bileči so na našo zahtevo in zahtevo jugoslovanskih množic razpustili šele po osmih mesecih, ko je bila že na pragu druga svetovna vojna.

PRVE PARTIZANSKE ENOTE V OKOLICI ZALOGA IN ZADVORA IN NJIHOVA AKTIVNOST V LETU 1941

Priprave za oboroženi boj proti okupatorju so se začele na področju današnje občine Moste-Polje takoj ob razpadu bivše jugoslovanske vojske, ko so po navodilih partijskega vodstva člani KP in SKOJ prvi začeli zbirati in pred okupatorjem skrbno skrivati odvrženo orožje, municijo in drugo vojaško opremo. Že dejstvo, da se je iz območja sedanje občine odzvalo pozivu KP okoli 100 prostovoljcev in stopilo v bivšo jugoslovansko vojsko, je bilo dovolj zgovoren dokaz, da so bili naši ljudje pripravljeni bojevati se proti okupatorju. Prav to dejstvo pa je narekovalo tudi takojšnje in organizirane priprave materialnih osnov, nujnih za začetek boja bodočih partizanskih enot. Italijanske okupacijske oblasti so s pomočjo izdajalcev in svojih obveščevalnih organov za to akcijo zvedele in takoj začele izvajati protiukrepe, vendar brez pravega uspeha. Le redki neorganizirani posamezniki so klonili in iz strahu pred objavljenimi represalijami oddali posamezne kose orožja in manjše količine municije; glavnih zalog okupator kljub vsestranskim ukrepom in večkratnim temeljitim preiskavam po »sumljivih« hišah in področjih ni nikoli odkril.

Zaradi izdajstva, kateremu so sledile aretacije nekaterih članov KP in SKOJ, pa zaradi stalnih preiskav in stikanja italijanskih vojaških enot za orožjem, so tovariši, ki jim je uspelo izogniti se aretacijam, morali že meseca maja oditi v ilegalo. Njim so se pridružili prostovoljci, ki so se postopoma vračali iz Zagreba, kjer so bili ob razsulu bivše vojske zajeti in poldrugi mesec maltretirani po ustaških zaporih. Tako se je v Kašeljškem hribu, nad Mazovčevo domačijo, že v začetku junija zbrala prva oborožena skupina, ki ji je poveljeval Franc Mazovec-Risto. V začetku julija je skupina štela že 12 borcev, oboroženih z dvema lahkima strojnicama, s puškami, revolverji in ročnimi bombami. Skupina je bila prek rajonskega komiteja povezana s poveljstvom slovenskih narodnoosvobodilnih čet v Ljubljani in je čakala na povelje za začetek oboroženih akcij. To prvo partizansko skupino v poljski občini je obiskal tudi takratni sekretar CK KPS Tone Tomšič.

Ko so italijanske oblasti v noči od 12. na 13. julij 1941 blokirale vasi Zadvor in Sostro, da bi aretirale člane KP in SKOJ v takratni dobrunjski občini, je večini ogroženih tovarišev po predhodnem opozorilu uspelo izogniti se aretaciji. Tako je bila v nedeljo, dne 13. julija 1941, v gozdu nad Podmolnikom zbrana druga oborožena partizanska skupina. Štela je 15 borcev, oboroženih s tremi lahkimi strojnicami, puškami, revolverji in ročnimi bombami. Tudi ta skupina je bila prek partijske organizacije takoj povezana s poveljstvom v Ljubljani, ki je že v naslednjih dneh začelo pošiljati k njej nove borce, pred-

vsem iz Most. Četi je poveljeval Jernej Gašperšič, za politkomisarja pa je bil postavljen Slavko Židanek. Ko je prišel 22. julija četo obiskat predstavnik poveljstva iz Ljubljane, je ta že štela 24 borcev, ki so tega dne tudi svečano partizansko prisegli. Po navodilih poveljstva v Ljubljani se je četi dne 27. julija priključil večji del Zaloške partizanske skupine in je četa, ob vsakodnevnem prilivu novih borcev, konec julija štela že okoli 40 oboroženih tovarišev, do srede avgusta pa se je to število povečalo na približno 50 borcev.

V noči od 2. na 3. avgust se je Zaloška partizanska skupina, ki se je pred tednom dni priključila Molniški četi, vrnila na svoj teren v okolici Zaloga. Del te skupine se je kasneje zadrževal v Kašeljškem hribu, drugi del pa na desnem bregu Save med šentjakobskim mostom in izlivom Ljubljanice v Savo. Na povelje poveljstva SNOP čet je 15. avgusta prevzel vodstvo nad skupino 20 borcev Ljubo Šercer in še isti večer krenil prek dolenjske železniške proge na sektor Mokrca in Krima. Skupina je imela nalogo, da na tem področju zbere borce — večinoma Ljubljančane —, ki so tam že bili, in organizira novo partizansko četo. Po odhodu Zaloške in Mokrske skupine z Molnika je Molniška četa ostala na svojem terenu in je štela okoli 20 borcev, večinoma domačinov iz Zadvara, Sostrega in okolice.

Prvi oboroženi spopad z okupatorjem je imela dne 16. julija Zaloška skupina. Na osnovi sporočila, da bo tega dne italijanska vojska blokirala in preiskala Kašeljski hrib, je skupina sklenila, da se premesti prek tedanje nemško-italijanske »meje« v predel pod Vnajnarji in tu zbere orožje in municijo, kolikor so tega tamkajšnji kmetje poskrili ob razpadu stare jugoslovanske vojske. »Mejo« vrh Kašeljskega hriba je skupina nemoteno prešla, ko pa se je proti poldnevu spustila v dolino pod vasjo Besnica in se je del borcev že vzpenjal v nasprotno pobočje Murjevke, se je na stezi ob potoku nenadoma pojavil nemški vojak in jih začel ustavljati. Na njegove klice je zaščitnica skupine odgovorila z nekaj streli iz pušk in Nemec je mrtev obležal. Bil je to Johann Toefferle, nemški obmejni stražnik, ki je pripadal posadki pri Pečarju. Nemci ga v svojih dokumentih omenjajo kot svojo prvo žrtev, ki je padla v Sloveniji pod partizanskimi streli. Ubitemu Nemcu je bila zaplenjena tudi puška, pa tudi municija in vsa druga oprema, kar je imel pri sebi. Nemci so še istega dne proti večeru blokirali »mejo« vzdolž Kašeljskega hriba in celotno področje med Savo, Jančami in Besnico do Pečarja. Dne 17. julija so te gozdove ves dan preiskovali, vendar se jim je celotna skupina spretno izmikala in je nemške patrolе niso odkrile. Čez nekaj dni se je vrnila prek »meje« na italijansko okupacijsko področje in se kasneje, v nekaj zmanjšanem številu — 8 borcev — priključila Molniški četi. Ostali borci Zaloške partizanske skupine so se vrnili politično delovat na teren.

Drugi oboroženi spopad na tem sektorju je izvedla 26. julija Molniška četa. Skupina 12 borcev je pod poveljstvom Ljuba Šercerja postavila zasedo v jarku pod vasjo Brezje, ob cesti, ki vodi iz Šmarja prek Lipoglava in Brezja v Podlipoglav. Zaseda je bila namenjena italijanski oskrbovalni patroli, ki je iz Šmarja vsak dan oskrbovala posadko v Podlipoglavu in je med 14. in 15. uro hodila prav po tem delu poti. Zaradi nepazljivosti enega izmed borcev pa je bila zaseda predčasno odkrita in postavljene naloge, da razoroži italijansko patrolo, ni izvršila. Patrola je bila navadno sestavljena iz 4—6 italijanskih vojakov z otovorjenimi mulami, ta dan pa je — verjetno zaradi izmenjave ali

Verzeichnis

- 1.) T o e f f e l e Johann, Hilfszollbetriebsassistent, ermordet am 16. Juli 1941 in Wessnitzgraben, Bezirk Stein.
- 2.) Z n i d a r i č Franz, ehemaliger jugoslawischer Gendarm, (Dolmetscher, beim Gendarmerieposten in St. Martin a.d. Save, Mordversuch auf dem Wege von Tazen nach St. Martin, am 22.7.41.
- 3.) H e c k e r Walter, Bankbeamter, ermordet am 3.8.41 auf einer Wanderung im Storschitzgebiet.
- 4.) H o r n i t z k y Josef, Fortsverwalter, ermordet am 7.8.41 auf der Mosenjakaalm, Bezirk Radmannsdorf.
- 5.) S v e t i n a Franz, verh. Schwimmmeister, ermordet am 7.8.41 auf dem Wege von Veldes nach Wocheiner Vellach.
- 6.) V i z j a k Marie, Gasthauspächterin, ermordet am 12.8.41 in Radomle, Bezirk Stein.
- 7.) W a p e t i t a s h Michael, Gemeindegerechts, Mordversuch am 13.8.41 in Kavran, Bezirk Stein.
- 8.) M e i c h e n i t s c h Alois, Schuhmacher, ermordet am 12.8.41 auf dem Wege von Schwarzenndorf nach Tersain.
- 9.) V i z j a k Alois, Gastwirtspächter, Mordversuch, am 17.8.41, auf dem Wege von Radomle nach Rau, Bezirk Stein.
- 10.) G a t r i n g e r Wilhelm und Melanie, geb. Lipar (Volljüdin), Mordversuch in Obergamling, Bezirk Krainburg.
- 11.) V e l l m a y e r Konrad, Förster, Mordversuch am 19.8.41 in Kolovec, auf dem Schlosse Gerlachstein.
- 12.) L a z a r i n i Gerda, (Mann: H einrich Lazarini, Schloss Fludnig,) ermordet am 19.8.41 in Fludnig.
- 13.) H r i b a r Paul, Landwirt und Aufsichtsjäger, ermordet am 20.8.41 in Unterpalovio.
- 14.) M a r n Franz, Land- und Gastwirt, ermordet am 21.8.41 in Bresje, Bezirk Stein.
- 15.) P r a p r o t n i k Ciril, geb. 8.8.15 in Laufen, verh. wohnhaft Laufen Nr. 44, ermordet am 22.8.41 in Bresje, Bezirk Stein. (Schuhmachern.)
- 16.) U l š a r Florian, Schmiedemeister, geb. am 4.5.94 in Buchheim, verh. wohnhaft gew. Untergriach, ermordet am 25.8.41 in Untergriach, Bezirk Radmannsdorf.
- 17.) S c h m i d Hermann und S e d l m a y e r Josef, Zollgrensbeamte, Mordanschlag am 26.8.41 in Selzach, Bezirk Krainburg.
- 18.) H a l u ž a n Mladen, Webereileiter, Mordversuch am 26.8.41 in Jarsche, Bezirk Stein.
- 19.) H r o v a t Johann, Fabrikarbeiter, geb. am 21.7.1912 in Jauerburg, r.k., Verheiratet, Mordversuch am 2.9.41.
Frau Paula, geb. am 25.1.14 in Jauerburg,
Sohn Franz, geb. am 2.10.1937 in Jauerburg, sämtliche in Jauerburg Nr. 107 wohnhaft.
Johann Hrovat ist durch zwei Bauchschüsse schwer verletzt worden und durch die Folgen dieser schweren Verletzung voraussichtlich dauernd mindererwerbsfähig.
- 20.) W u t t e Johann, Hilfszollbetriebsassistent, ermordet am 1.9.41 in Podretsche, Gemeinde Aich, Bezirk Stein.

Seznam padlih nemških in domačih izdajalcev na Slovenskem. Prvi smrtonosni strel na svojega vojaka beležijo nemški okupatorji 16. julija 1941, ko je Zaloška partizanska skupina v Besnici pri Zalogu ubila obmejnega vojaka Johanna Toeffeleja. (Podatek je iz spiska žrtev nemškega propagandnega urada na Bledu 25. decembra 1941, katerega faksimile objavljamo.)

dopolnitve moštva v podlipoglavski posadki — štela okoli 40 vojakov. Ker je bil sovražnik premočan, da bi se zaseda spustila z njim v boj, se je umaknila. Kljub temu pa je bil od zaščitnice, ki je borcev v zasedi varovala smer proti Podlipoglavu, teže ranjen italijanski podoficir.

Na te prve oborožene spopade v neposredni okolici Ljubljane je sovražnik reagiral tako, da sta ljubljanska kvestura in komanda nemške policije organizirali skupni pogon za partizani. Dne 30. julija zjutraj so tri čete italijanske vojske, okrepljene z okoli 200 fašisti in karabinjerji — skupaj okoli 1000 sovražnih vojakov — blokirale in začele preiskovati gozdni predel med Zalogom, Sostrim, Podlipoglavom, Panško Reko in nemško-italijansko »mejo«. Nemška policija je istočasno zaprla dolino Besnice od Podgrada do Skakavnika in na svoji strani preiskala vse gozdove do »meje«. Ta sovražna akcija se je še isti dan končala brez kakršnegakoli rezultata, ker je bila Zaloška partizanska skupina, kateri je bila ta akcija predvsem namenjena, tedaj že v sestavu Molniške čete v taborišču vrh Molnika, ki ga italijanska blokada ni zajela v svoj obroč.

Ker v svojem prvem poizkusu odkriti in uničiti partizane v okolici Ljubljane sovražnik ni uspel in ker so terenske borbene skupine iz okolice Lavrice in Škofljice 3. avgusta napadle italijansko patrolo med Škofljico in Šmarjem, sabotažna skupina iz Štepanje vasi pa je 7. avgusta minirala železniško progo pri Lavrici, so Italijani 10. avgusta prehajkali prostor med Šmarjem in Škofljico do Lanišča; višje v Molnik, kjer je bila Molniška četa, niso šli. V naslednjih dneh so Italijani pripravljali širšo akcijo in 17. avgusta so z več kot 3.500 vojaki obkolili in preiskali gozdove med Panško Reko, Lipoglavom, Šmarjem, Škofljico, Orljem, Sadinjo vasjo in Podlipoglavom. Tudi ta akcija se je končala brez vsakega uspeha, ker se je četa na Molniku prikrila in je italijanske kolone, ki so križarile po poteh, niso odkrile.

Obe partizanski enoti, tako Zaloška skupina kot Molniška četa, sta v avgustu, septembru in oktobru svojo aktivnost omejili večinoma na likvidacije narodnih izdajalcev v Polju, Vevčah in okolici. Razen tega sta organizirali preskrbo s terena in iz Ljubljane ter še nadalje zbirali preostalo orožje in municijo. Del Zaloške skupine — 6 borcev —, ki se je zadrževal ob Savi in vzdrževal zvezo s terenom in organizacijo na levem bregu Save, je bil 14. septembra zvečer pri Perlezovem mlinu pod Zalogom zaradi izdajstva napaden od oddelka fašistične obmejne milice. Ob tej priliki je bil en borec ranjen in zajet, ostalih pet pa se je srečno umaknilo iz obkoljenega sektorja. Trije so se v naslednjih dneh priključili skupini v Kašeljškem hribu, eden Molniški četi, eden pa je ostal na terenu v ilegali.

Dne 17. septembra je prišel na Molnik, v taborišče Molniške čete, del Kamniškega partizanskega bataljona, ki je v noči med 16. in 17. septembrom med Javorom in Ravnim brdom prešel nemško-italijansko »mejo« in se čez dan zadržal pod vasjo Selo pri Pancah. Kamniški borci so prek Molniške čete dobili zvezo s poveljstvom v Ljubljani ter svoje ranjence oddali v bolnišnico na Studencu. Na Molniku so se zadržali do 4. oktobra. Med tem so izpopolnili svojo opremo, orožje in municijo z materialom, ki so ga deloma dobili iz Ljubljane, deloma pa jim ga je odstopila Molniška četa. Kamniškemu bataljonu je bila na Molniku tudi svečano izročena bataljonska zastava, s katero ga je

na predlog poveljstva slovenskih narodnoosvobodilnih čet odlikoval Izvršni odbor slovenskega narodnoosvobodilnega odbora.

Del borcev Kamniškega bataljona je skupno z nekaj borci Molniške čete in z Zaloško partizansko skupino konec septembra razdril železniško progo med Podgradom in Gračovljami ter se še isto noč vrnil na Molnik. Dne 4. oktobra je mešana patrola borcev Kamniškega bataljona in Molniške čete nad Šmarjem napadla italijansko karabinjersko patrolo. Ob tej priliki je bil ubit italijanski karabinjer, slovenski orožnik v italijanski službi pa je bil zajet. Borci so zaplenili puško in revolver z municijo. Še isto noč se je Kamniški bataljon, ki sta se mu pridružila dva borca Molniške čete, ob pomoči Zaloške skupine vrnil prek »meje« in Save na svoje operativno področje. Molniška četa je svoje dotedanje taborišče z vrha Molnika takoj po odhodu kamniških borcev premestila v gozd Kižlovko pod Razori in tam ostala do prvih dni novembra.

Po nalogu poveljstva SNOP čet bi morala vsa Molniška četa konec oktobra kreniti po odrejeni maršruti na Dolenjsko, in sicer na sektor Polšnik—Šentjanž — Krško. Tam bi se morala združiti z ostalimi dolenjskimi partizanskimi četami in sodelovati v bojih po načrtu, ki ga je pripravilo poveljstvo, da bi preprečili prisilno izseljevanje Slovencev iz teh krajev. Deloma zaradi zmotnega prepričanja, da se četa na povsem tujem terenu ne bo mogla znajti in obdržati, deloma pa tudi zaradi visokega snega, ki je zapadel prav tiste dni, četa te naloge ni izvršila in je še naprej ostala v svojem taborišču.

Ko sta Zaloška in Mokrska partizanska skupina zapustili taborišče na Molniku in ko je v začetku oktobra odšel prek Save še Kamniški bataljon, je



Skupina borcev II. grupe odredov na Kremenjku (Dolenjsko) maja leta 1942

Molniška četa štela le še okoli 20 borcev, večinoma domačinov iz Zadvora, Sostrega in okolice. Konec oktobra in prve dni novembra pa so v četo že začeli prihajati novi borci iz Ljubljane. Med njimi je bila najštevilnejša skupina z Ježice, priključilo pa se je tudi nekaj borcev iz notranjskih partizanskih enot, ki so se zdravili na Studencu in Razorih. Priliv novih borcev iz drugih krajev in zamenjava vodstva, ki je bila izvedena po nalogu poveljstva SNOP čet 15. novembra, sta pozitivno vplivala na splošno moralno stanje v četi.

V začetku novembra je v taborišče pod Razori prišla patrola Stiške partizanske čete, ki je bila tedaj na Kremenjku. To je bil prvi stik Molniške čete z dolenskim partizani. Zaradi priliva novih borcev je taborišče pod Razori postalo kmalu premajhno in četa se je sredi novembra premestila pod vrh Pugleda nad vasjo Podlipoglav. Nekaj dni za tem je četa prejela iz Ljubljane obvestilo, katerega dne in ob kateri uri bo prek Ljubljane proti Zidanemu mostu peljal brzi vlak, s katerim se bodo vračali v Nemčijo hitlerjevski piloti, ki so bili na okrevanju v jadranskih obmorskih okrevališčih. Del borcev je skupno z Zaloško partizansko skupino krenil čez mejo, da na ovinku med Podgradom in Gradovljami minira progo in z električnim vžigom zruši vlak s piloti. Čeprav je bila akcija organizacijsko dobro pripravljena in izvedena, predvidenega uspeha ni bilo. Nemška obhodna vojaška patrola niti ni opazila, da je proga minirana, niti ni videla borcev, ki so prežali nad progo v zasedi. Prav tako je nemoteno peljal prek mine tovorni vlak. Ko pa je privozil vlak s piloti, so pod lokomotivo eksplodirali samo netilni vžigalniki, ni pa se vnel eksploziv. Borci so nato drveči vlak napadli z nekaj rafali iz lahke strojnice, nato pa se čez Kašeljski hrib nemoteno vrnili v taborišče.

Proti koncu novembra je četo obiskal Franc Rozman-Stane, kasnejši komandant II. grupe odredov, in ji dal navodila za pripravo na odhod proti Dolenjski. Prve dni decembra je v četo prispel in ostal pri njej tudi Dušan Kveder-Tomaž, kasnejši politkomisar II. grupe odredov.

Dne 8. decembra je četa izpopolnila svojo zalogo municije, ki ji jo je priskrbela Zaloška skupina, in izvršila tudi vse druge priprave za pot. Štirje tovariši, ki fizično niso bili sposobni prenesti naporov bodočih pohodov, so ostali kot ilegalci na terenu, preostalih 28 borcev pa je pod vodstvom Dušana Kvedra-Tomaža 10. decembra popoldne za dne krenilo skozi vasi nad Grosupljem proti Dolenjski. Zvečer je četa prešla glavno cesto na Peščeniku in iste noči počivala v takratni turistični koči na Polževem. Zjutraj pa je prešla dolino med Muljavo in Gorenjo vasjo, potem pa prek Lučarjevega kala krenila v taborišče Stiške čete pod Srebotnicami. V naslednjih dneh je bila četa reorganizirana po vodih, 15. decembra pa je bila vključena v sestav tega dne formiranega II. štajerskega bataljona kot njegova 3. četa.

NARODNI HEROJI



STANE BOBNAR

Rodil se je 15. novembra 1912 v Vevčah. Kovinar. Že v rani mladosti je stopil v vrste revolucionarnega delavskega gibanja. Bil je član delavskega kulturnega društva Svoboda v Zalogu, kjer se je spoznal z revolucionarno marksistično ideologijo. Zaradi svoje revolucionarnosti je bil leta 1935 sprejet v Komunistično partijo. Skupaj z mnogimi Jugoslovani in borci poljske občine se je udeležil vojne v Španiji, kjer je bil težko ranjen in postal invalid. Po vrnitvi iz Španije leta 1939 je nadaljeval z revolucionarnim delom, še posebej med mladino. Leta 1940 je postal član pokra-

jinskega komiteja SKOJ. Kot znanega revolucionarja in komunista ga je okupator že spomladi leta 1941 aretiral; odpeljan je bil v zapore v Italijo, kjer je leta 1943 organiziral pobeg skupaj z 250 drugimi zaporniki in se priključil NOV. Bil je politični komisar III. prekomorske brigade. Ranjen je bil v bojih blizu Sušaka. Po vojni je opravljal različne vojaške in politične dolžnosti. V letih 1954 do 1958 je bil ljudski poslanec republiške skupščine LRS, sedaj pa je podpredsednik okrajnega odbora ZB Ljubljana. Je rezervni polkovnik JLA, nosilec Partizanske spomenice 1941 in drugih visokih odlikovanj.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan leta 1953.



ALBIN GRAJZER

Rodil se je 15. februarja 1922 v Smledniku na Gorenjskem. Leta 1940 se je v Vevčah izučil mizarske obrti. Kot poštenega in dobrega tovariša ga je organizacija SKOJ v Polju leta 1940 pritegnila v svoje vrste. Bil je tudi član delavskega kulturnega društva Vzajemnost.

Kot član SKOJ se je že pred vojno izkazal pri vseh političnih akcijah in v izvrševanju nalog, ki so mu bile zaupane. Dne 8. aprila 1941 se je takoj odzval pozivu Partije in kot prostovoljec stopil v bivšo jugoslovansko vojsko. Po razpadu stare Jugoslavije mu je

uspel pobeg iz ustaških zaporov v Zagrebu. Vrnil se je v Vevče, se takoj vključil v OF ter začel zbirati in skrivati orožje. Ko je bila formirana Zaloška partizanska skupina, je takoj prijel za orožje in se ji priključil že junija 1941.

S svojo iznajdljivostjo, drznostjo in osebno hrabrostjo si je med borci vedno pridobil popolno zaupanje. Poverjene naloge je vedno izvrševal dosledno in z vso natančnostjo. Januarja 1942 ga je CK VOS odpoklicel iz borbene enote na ilegalno delo v Ljubljano, kjer so mu bile zaupane najbolj tvegane in najodgovornejše naloge. Po vrnitvi na osvobojeno ozemlje na Dolenjskem (še v letu 1942) je postal komandir zaščitne čete glavnega poveljstva NOV in PO in kot takemu so mu bili zaupani v varstvo naši najvišji voditelji, katere je stalno spremljal na njihovih potovanjih širom po Sloveniji, Hrvaški in Bosni. Jeseni l. 1943 je bil postavljen za komandanta 1. bataljona VOS, ko pa je bila marca 1944 formirana 1. slovenska VDV brigada, je bil imenovan za namestnika komandanta te brigade. V vseh akcijah se je vedno odlikoval kot izredno hraber, odločen borec in dober tovariš. Kot tak je tudi padel v boju z narodnimi izdajalci dne 1. aprila 1944 v vasi Metnaj nad Stično.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 20. decembra 1951.



JANEZ HRIBAR

Rodil se je 8. oktobra 1918 v Podlipoglavu. Izhaja iz delavske družine in je že pred vojno kot železniški delavec sodeloval v naprednem delavskem gibanju. Takoj po ustanovitvi Osvobodilne fronte se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje in bil med prvimi organizatorji in ustanovitelji terenskega odbora Osvobodilne fronte v Podlipoglavu, katerega član je bil vse do odhoda v partizane. Sodeloval je pri zbiranju orožja in municije kakor tudi pri oskrbovanju partizanskih enot z orožjem, municijo in drugimi potrebščinami. Vzdrževal je zvezo s partizanskimi enotami,

predvsem z II. grupo odredov na Pugledu. Že pri svojem delu kot aktivist je pokazal veliko iznajdljivost in hrabrost, ki sta pozneje kot borcu in komandantu prišli še bolj do izraza.

V partizane je stopil spomladi leta 1942. V vseh bojih, v katerih je sodeloval se je odlikoval z izredno hrabrostjo in dobrim vodstvom enot, ki so mu bile zaupane. V članstvo Komunistične partije je bil sprejet l. 1943. Od komandirja voda v letu 1942 je postopoma napredoval in bil med drugim tudi komandant Gubčeve brigade in komandant 15. divizije, ob osvoboditvi pa je bil komandant 18. divizije NOV in POJ. Kljub temu, da je bil večkrat ranjen, je bil vseskozi v operativnih edinicah. Zaradi osebne skromnosti, hrabrosti in tovariških odnosov je bil med borci zelo priljubljen.

Sedaj je rezervni podpolkovnik JLA, nosilec Partizanske spomenice 1941 in mnogih drugih visokih odlikovanj.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 27. novembra leta 1953.



FRANC LESKOŠEK

Rodil se je 9. decembra l. 1897 v Celju; železostrugar. Kot mlad strugar je bil zaposlen v Avstriji in na Poljskem. Po končani prvi svetovni vojni je bil v vrstah koroških bojnikov. Po vrnitvi je začel aktivno sodelovati v delavskem in političnem boju delavskega razreda. Bil je organizator sindikalne organizacije in delavski zaupnik v raznih tovarnah v Celju in v Ljubljani, kjer se je največ zadrževal v Mostah. Leta 1926 je bil sprejet v članstvo KP. Leta 1934 je postal sekretar Zveze kovinskih delavcev. Bil je tudi predsednik strokovne komisije Slovenije. Za sekretarja centralnega komiteja KP Slovenije je bil izvoljen na kongresu leta 1937; zatem je postal tudi član politbiroja CK KPJ. Bivši režimi so ga zaradi njegovega revolucionarnega dela preganjali. Bil je v zaporih in leta 1940 je moral oditi v ilegalo. Na ustanovnem sestanku OF 27. aprila 1941 je bil izbran za člana Izvršnega odbora, junija pa je bil postavljen za komandanta glavnega štaba slovenskih partizanskih čet. Vsa leta narodnoosvobodilne vojne je bil Franc Leskošek sekretar CK KP Slovenije, član SNOS, AVNOJ in vrhovnega štaba. Po osvoboditvi Jugoslavije je bil minister za industrijo v vladi Slovenije, minister v zvezni vladi in član ZIS. Bil je tudi poslanec zvezne ljudske skupščine, republiške skupščine Slovenije in podpredsednik zvezne skupščine. Je član CK ZKJ, IK ZKS, član glavnega odbora SZDL in rezervni generalpodpolkovnik. Odlikovan je z redom narodnega heroja, z redom partizanske zvezde I. stopnje, z redom narodnega osvobojenja I. stopnje, z redom bratstva in enotnosti I. stopnje, z redom zasluge za narod I. stopnje, z redom za hrabrost I. stopnje, z redom junaka za socialistično delo, nosilec je Partizanske spomenice 1941 in več inozemskih odlikovanj.



IVAN MAČEK

proletarski borec, narodni heroj in politični delavec, se je rodil l. 1908 v delavski družini v Zadobrovi pri Ljubljani.

Že s 14 leti si je začel služiti kruh. Kot lesni delavec — tesar — se je seznanil z revolucionarnim delavskim gibanjem in postal njegov aktivni član; deloval je zlasti v sindikatu lesnih delavcev in v delavskem prosvetnem društvu Svoboda. Kot zavesten in dosleden bojevnik za delavske pravice je bil leta 1930 sprejet v KPJ. Postal je član mestnega komiteja KPS za Ljubljano ter okrožnega in pokrajinskega

komiteja KPS; leta 1934 je bil na IV. pokrajinski konferenci izvoljen za sekretarja PK KPS; leta 1935 je odšel v višjo (leninsko) partijsko šolo v Moskvo, po vrnitvi leta 1937 pa je bil izvoljen v novoustanovljeni CK KPS.

Zaradi svojega revolucionarnega dela je bil preganjan in večkrat zaprt; leta 1938 je bil obsojen na štiri leta ječe, ki jo je prestajal v Sremski Mitrovici. S svojo voljo in brezkompromisnostjo je znal tudi najtežje pogoje ječe izkoristiti za politično delo med zaporniki in za lastno revolucionarno oblikovanje. Po razpadu stare Jugoslavije je avgusta 1941 organiziral s 30 tovariši-zaporniki pobeg iz zaporu k partizanom na Fruški gori. Odtod je odšel v Srbijo, kjer je delal najprej v vrhovnem štabu NOV in POJ. Marca 1942 se je vrnil v Slovenijo. Tu je bil najprej komisar, nato pa do julija 1943 komandant NOV in PO Slovenije. Slovensko partizansko vojsko je vodil prav v času težkih bojev z Italijani, Nemci in domačimi izdajalci.

Postal je član IO OF Slovenije; leta 1943 je bil na Kočevskem zboru izvoljen za poslanca SNOS in AVNOJ. leta 1944 pa je bil imenovan za general-majorja JLA.

Po osvoboditvi je bil minister za notranje zadeve, podpredsednik vlade LR Slovenije in minister za gradnje, predsednik gospodarskega sveta LRS, podpredsednik republiškega Izvršnega sveta, član zveznega Izvršnega sveta, predsednik odbora za gospodarstvo RZ LS LRS, predsednik glavnega odbora ZB NOV Slovenije in organizacijski sekretar CK ZK Slovenije.

Sedaj je predsednik skupščine SR Slovenije, član CK ZK Jugoslavije in izvršnega komiteja CK ZK Slovenije.



RUDOLF MAHNIČ

Rodil se je leta 1917 v Rojanu pri Trstu. Uslužbenec. Izhaja iz delavske družine. Ves predvojni čas je večinoma živel v Polju pri Ljubljani, tik pred začetkom vojne pa je bil zaposlen v Kruševcu. Po okupaciji se je vrnil v Ljubljano in se takoj vključil v narodno-osvobodilno gibanje. V članstvo KP je bil sprejet leta 1941 in do odhoda v partizane sodeloval pri raznih sabotažnih in drugih akcijah.

V partizanih, kamor je šel spomladi l. 1942, je zaradi svojih organizacijskih sposobnosti, splošne priljubljenosti med borci in osebne hrabrosti hitro napredoval od borca do političnega komisarja bataljona. Jeseni istega leta je bil poslan v Slovensko Primorje za političnega komisarja Južnoprimorskega odreda. Bil je član raznih političnih forumov OF in KP v Slovenskem Primorju in član pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo. Kot agilen politični delavec je bil poznan po vsej Primorski in sovražnik je nanj razpisal veliko nagrado. Padel je kot politični komisar 32. divizije NOV in POJ v boju pri vasi Topolovo pri Klodičih dne 19. novembra l. 1943.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 20. decembra leta 1951.



JOŽE MOŠKRIČ

Rodil se je 2. marca 1902 v Dobrunjah pri Ljubljani. Tiskarski delavec. Že mlad se je vključil v revolucionarno delavsko gibanje in je bil zaradi svoje aktivnosti leta 1927 sprejet v Komunistično partijo. Aktiven je bil pri delu v revolucionarnih sindikatih in še posebno kot kulturni delavec. Bil je med ustanovitelji delavskega kulturno-prosvetnega društva Svoboda in kasneje Vzajemnost v Zadvoru. Sam se je vneto izraževal ter postal delavski pesnik in pisatelj del z revolucionarno tematiko. Napisal je več delavskih iger, med njimi zelo znane Rdeče rože, dalje Borba za kruh, Razkrinkana morala, Dani se, Stari in mladi itn. Pisal je tudi pesmi. Kot človek in borec za delavske pravice ter kulturni delavec je imel zelo močan vpliv na svojo okolico. Julija leta 1941 je odšel v partizane in postal politični komisar Molniške čete. Zaradi zahrbtne bolezni ni mogel zdržati naporov partizanstva in je ostal čez zimo v ilegali na terenu, spomladi leta 1942 pa se je znova vrnil v borbene enote. Bil je komisar zaščitne čete glavnega štaba NOV Slovenije in baze v Novem bregu. Posvetil se je partizanskemu tisku. V Roški ofenzivi se je izkazal tudi kot hraber in vzoren borec. Jeseni leta 1942 ga je CK KPS poslal na terensko politično delo v okolico Ljubljane. Obkoljen od fašistov in belogardističnih izdajalcev je bil 22. februarja 1943 težko ranjen in po mučenju so ga belogardisti na Polici ustrelili. Tiskarna v Nazorjevi ulici v Ljubljani in Društvo grafikov nosita njegovo ime. Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 20. decembra 1951.



MIRKO PERC

Rodil se je 2. februarja 1912 v Zeleni jami — Ljubljana. Še kot študent se je vključil v revolucionarno gibanje in bil leta 1934 sprejet v članstvo KP. Kot dosledni bojevnik za delavske pravice je vodil mladinsko gibanje in je imel pred vojno razne ilegalne politične dolžnosti v Ljubljani in okolici, kjer je tudi vodil ilegalno partijsko tehniko, ki je policiji ni nikoli uspelo odkriti.

Takoj po okupaciji Slovenije je začel organizirati vstajo in ko je bil konec julija poslan v stiško okrožje, je tam že avgusta formiral Stiško partizansko četo, ki je pod njegovim vodstvom izvedla nekaj zelo drznih in uspešnih akcij. Sodeloval je kot komandir čete v sestavu II. štajerskega bataljona tudi v bojih

na Libergi, Primskovem in na Turjaku. Ko je bil januarja 1942 poslan v Ljubljano na zvezo z glavnim poveljstvom, so ga Italijani zajeli in poslali v internacijsko taborišče Gonars. Jeseni 1942. leta je bil med organizatorji pobega iz tega taborišča. Od takrat je bil v partizanskih enotah v Slovenskem Primorju in Benečiji na različnih dolžnostih — od komandanta bataljona do načelnika OZNA za Slovensko Primorje. Bil je tudi član pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko Primorje. Bil je cenjen kot hraber, razumen in zelo dober tovariš. Kot podpolkovnik JLA je padel 1. aprila 1945 na Vogalcih.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 20. decembra leta 1951.



FRANC POKOVEC

Rodil se je 16. februarja 1921 v Mostah — Ljubljana. Kovinski delavec. Že pred vojno je bil vključen v revolucionarno delavsko gibanje in bil član SKOJ. Član KP je postal leta 1942.

Takoj po ustanovitvi OF se je priključil narodnoosvobodilnemu gibanju in po nekaj akcijah odšel septembra l. 1941 iz Ljubljane ter se priključil partizanskim enotam na Krimu, kjer je kot komandir voda sodeloval v bojih z Italijani. Januarja l. 1942 je bil priključen k VOS v Ljubljani, kjer je z izredno drznostjo in hrabrostjo izvrševal vse naloge in z uspe-

hom vodil celo skupino. Leta 1943 se je vrnil v operativne enote, kje je bil na različnih vojaških in političnih položajih. Ob osvoboditvi je bil politični komisar 3. slovenske brigade VDV. Bil je večkrat ranjen. Je rezervni podpolkovnik JLA, nosilec Partizanske spomenice 1941 in drugih visokih odlikovanj.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 27. novembra leta 1953.



FRANC ROJŠEK

Rodil se je 12. junija 1914 v Slapah kot kmečki sin. Že pred vojno se je vključil v revolucionarno delavsko gibanje in bil leta 1940 sprejet v članstvo KP.

Takoj po razpadu bivše jugoslovanske vojske je začel aktivno delati: zbiral je orožje in municijo ter sodeloval tudi v drugih pripravah na vstajo, med drugim npr. pri organizaciji Narodne zaščite. Sodeloval je tudi pri več akcijah in sabotajah. Maja l. 1942 je stopil v enote II. grupe odredov in se od prvih dni odlikoval kot izredno hraber borec v vseh bojih te enote. Zaradi velike hrabrosti in sposobnosti poveljevanja je

v letu 1943 postal komandant brigade, spomladi leta 1944 pa najprej namestnik, pozneje komandant 30. divizije NOV in POJ, ki je pod njegovim vodstvom dosegala velike uspehe v bojih v Slovenskem Primorju. Po osvoboditvi je opravljal razne vojaške dolžnosti in je danes rezervni generalmajor JLA, nosilec Partizanske spomenice 1941 in drugih visokih odlikovanj.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 13. septembra leta 1952.



FRANC TAVČAR

Rodil se je 6. marca 1920 v Starih Jaršah pri Ljubljani. Študent. Po rodu je iz delavske družine. Član KP je od leta 1941. Še istega leta je bil že član rajonskega komiteja KP. Aktivno je delal na terenu in sodeloval v akcijah VOS do vstopa v partizane januarja l. 1942. Za nekaj časa se je kmalu vrnil v Ljubljano, kjer je zopet sodeloval v akcijah VOS, julija 1942 pa je za stalno stopil v operativne enote in bil na raznih komandnih in političnih položajih. Bil je politični komisar brigade in v bojih več-

krat ranjen. Leta 1944 je bil načelnik organizacijskega oddelka pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije in nato nekaj časa namestnik komandanta 7. korpusa NOV in POJ. Ob osvoboditvi je bil načelnik štaba Slovenske divizije KNOJ, leta 1946 pa je postal komandant iste divizije. Je generalpodpolkovnik JLA, nosilec Partizanske spomenice 1941 in drugih visokih odlikovanj.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 27. novembra leta 1953.



TONE TRTNIK

Rodil se je 12. januarja 1908 v Zadvoru. Zelo mlad se je vključil v revolucionarno delavsko gibanje. Član SKOJ je postal že leta 1924 in bil vodja skojev-ske skupine, ki je bila glavni pobudnik za ustanovitev Svobode v Zadvoru. Kot delavec-kovinar je bil zaposlen v Strojnih livarnah v Ljubljani, kjer je tudi aktivno deloval v revolucionarnem delu. Kot brezposelni ključavničar je odšel na delo v Srbijo, kjer si je v sodelovanju z vidnimi revolucionarji močno razširil svoje politično obzorje. Leta 1928 je bil sprejet v članstvo KP. Bil je vzoren lik revolucionarja in ves

predvojni čas izredno agilen tako pri delu v sindikatih kot pri raznih partijskih organizacijskih nalogah. Bil je član raznih ilegalnih partijskih vodstev v Ljubljani in okolici. Kot dolgoletni predsednik in tajnik Svobode Zadvor ima največ zaslug za to, da je Svoboda Zadvor postala žarišče revolucionarnega delovanja v vzhodnem delu Ljubljane.

Po ustanovitvi OF je formiral organizacije OF in nove partijske organizacije v Ljubljani in okolici ter pripravljale prve borce za partizanske enote. Že 13. julija 1941 ga je iskala okupatorska policija, vendar se je aretaciji umaknil in odšel v ilegalo. Do jeseni 1941 je deloval kot ilegalec na Ljubljanskem barju in na Igu. Nato je bil poslan na partijsko delo v Kočevje in v oktobru leta 1941 je postal član okrožnega komiteja KPS za Kočevje. Posebno se je odlikoval pri urejanju partijskih tehnik in pri organizaciji borcev za partizanske enote. Aprila leta 1942 so ga zaradi izdajstva fašisti ujeli in pripeljali v Ljubljano. Kljub strahotnemu mučenju v ljubljanskih zaporih ni ničesar izdal in so ga Italijani ustrelili v Ljubljani 11. junija leta 1942.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 27. novembra leta 1953.



MILAN ZABUKOVEC

Rodil se je 16. aprila 1923 v Sp. Zadobrovi pri Ljubljani. Ključavničar. Že pred vojno je bil v vrstah revolucionarne delavske mladine. Takoj po okupaciji leta 1941 je bil sprejet v SKOJ. Bil je med tistimi skojevci, ki so izvrševali najzahtevnejše naloge in se pripravljali, da se med prvimi odzovejo pozivu Partije na oboroženi boj. Že avgusta 1941 je odšel v partizane in se takoj v prvih bojih odlikoval. Sodeloval je v bojih II. grupe odredov in bil po bojih na Jančah maja 1942 kot najhrabrejši mitraljezec izbran v zaščitno četo glavnega poveljstva NOV in PO in CK KPS. Bil je osebni spremljevalec naših najvišjih voditeljev na njihovih poteh po Sloveniji, Hrvaški in Bosni. S svojo hrabrostjo se je izkazal v veliki Roški ofenzivi leta 1942, v Dolomitih pri preboju iz Belške grape, v nemški ofenzivi na Trnovski gozd, pri Koprivi na Primorskem in povsod, kjer so ga vodila pota in kjer je prišlo do boja. Leta 1944 je spremljal v Drvar odgovorne člane našega vodstva. Ob napadu nemških padalcev se je še posebno odlikoval in skupaj z ostalimi borci iz spremstva prispeval, da se je okupatorju izjalovil tudi zadnji večji poizkus uničiti vrhovni štab NOV.

Po vojni je opravljal razne vojaške dolžnosti in je danes aktiven podpolkovnik JLA. Je nosilec Partizanske spomenice 1941 in drugih visokih odlikovanj.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan leta 1951.

VIDNEJŠI ŽE UMRLI REVOLUCIONARJI



FRANC ČERNE

Rodil se je 20. avgusta 1898 v siromašni delavski družini v Dobrunjah. Niti 15 let ni bil star, ko je že moral na delo. Najprej je delal na »šahtu« v Zagorju, nato v litijski predilnici. Iz Polakove tovarne v Ljubljani je odšel kot 17-letni mladenič v vojsko, kjer se je navzel revolucionarnih idej. Po odpustu iz vojske se je zaposlil pri Polaku, nato v vevški papirnici. Prežet z revolucionarno miselnostjo se je včlanil v strokovne organizacije in ob volitvah v konstituanto vneto agitiral za komunistične kandidate. Leta 1921 je odšel med delavce Tobačne tovarne, kjer je nenehno širil revolucionarno miselnost. Član KP je postal leta 1927. Aktivno je delal v delavskem kulturnem društvu Svoboda v Zalogu. Po letu 1930 je bil član partijskega komiteja v Polju. Sodeloval je na več partijskih konferencah. Takoj po ustanovitvi OF je bil eden njenih glavnih organizatorjev. Do decembra 1941 je bil sekretar rajonskega komiteja v Dobrunjah. Leta 1942 je stopil v partizansko enoto na Dolenjskem in istega leta postal sekretar podokrožja Trebnje—Križ, konec avgusta pa sekretar novomeškega okrožnega odbora OF. Dne 3. oktobra 1943 so ga izvolili v SNOO. Po osvoboditvi je z vso vnemo nadaljeval delo za obnovo domovine. Postal je član predsedstva republiškega sveta sindikatov Slovenije, član centralnega sveta Zveze sindikatov Jugoslavije, član centralnega komiteja KPS, član glavnega odbora OF in Zveze Svobod in prosvetnih društev Slovenije. Bil je tudi republiški poslanec, izvoljen v okraju Maribor, nosilec je Partizanske spomenice 1941 in drugih visokih odlikovanj. Umrl je 9. aprila 1955 in bo ostal lik doslednega borca za delavske pravice.



ANGELA OČEPEK

Rodila se je 3. septembra 1912 v Vevčah. Že v rani mladosti je okusila vso bedo in težave delavskega življenja. Zaposlila se je kot delavka v tovarni Saturnus in kmalu postala ena najaktivnejših bojevnic za pravice delovnega ljudstva. Kot taka je bila leta 1935 sprejeta v članstvo Komunistične partije. Aktivno je delala v tovarni Saturnus in na terenu Polje. Bila je članica rajonskega komiteja KP za Polje, okrožnega komiteja za Ljubljano in od leta 1940 pa vse do smrti članica centralnega komiteja KPS.

Neumorno je delala tudi v vseh ostalih predvojnih

naprednih delavskih organizacijah, kot so bile: Splošna delavska strokovna zveza, delavska kulturna društva Svoboda in Vzajemnost, Rdeča pomoč itn. Zaradi njene vsestranske aktivnosti so jo predvojni režimi stalno preganjali. Bila je večkrat v zaporu, leta 1940 pa internirana v koncentracijskem taborišču Bileća. Zaradi izdajstva so jo italijanski okupatorji zaprli že leta 1941, vendar ji je ob pomoči partijske organizacije uspelo pobegniti. Ves vojni čas je bila v raznih partijskih forumih in aktivno delovala kot sekretarka RK za Bežigradom, nato na Viču, kasneje na Dolenjskem in Notranjskem. Bila je predsednica AFŽ Slovenije in članica AFŽ odbora za Jugoslavijo. Zaradi vsestranske aktivnosti jo je italijansko vojaško sodišče obsodilo v odsotnosti na 30 let ječe. Tudi po vojni je bila neumorna delavka v boju za izgradnjo socializma. Bila je članica GO SZDL, članica GO ZB Slovenije, v letih 1950 do 1952 je bila članica prezidija Ljudske skupščine LRS, od leta 1956 tudi ljudska poslanka. Bila je rezervni major JLA, nosilka Partizanske spomenice 1941 in drugih visokih vojaških odlikovanj. V vsem svojem revolucionarnem delu je vedno bila vzor aktivnosti in borbene odločnosti, pa kljub vsem svojim velikim delovnim uspehom vedno do skrajnosti skromna. Umrla je 1. junija leta 1959.



JERNEJ GAŠPERŠIČ

Rodil se je 13. avgusta 1915 v Zadvoru. Gradbinec — soboslikar. Že v vajenski dobi se je vključil v napredne delavske organizacije in bil eden organizatorjev delavskega kulturno-prosvetnega društva Svoboda v Zadvoru in kasneje Vzajemnosti, ki jo je vodil do njenega razpusta po razpadu Jugoslavije. Pod vplivom Jožeta Moškriča, Toneta Trtnika in Jožeta Mazovca in ob neumornem lastnem prizadevanju se je formiral v borbenega in vsestransko aktivnega revolucionarja in je bil leta 1934 sprejet za člana KP. Poleg dolžnosti, ki so mu bile poverjene kot članu

rajskega komiteja za Dobrunje in poleg svojega dela v delavskih društvih Svoboda, Zarja in Vzajemnost, se je posebno izkazal tudi v aktivnem delu pri sindikatu Splošne delavske strokovne zveze.

Ko se je ob razsulu bivše jugoslovanske vojske vrnil v domači kraj, je takoj začel sodelovati pri pripravah za vstajo in je 13. julija 1941 ob pomoči Jožeta Moškriča organiziral Molniško četo. Kmalu za tem je bil pozvan na delo h glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet ter kot instruktor poslan na teren na Dolenjsko in Notranjsko. V jeseni 1941 je bil postavljen za komandanta 1. bataljona slovenskih partizanskih čet, v katerem so bile povezane vse takratne partizanske čete na Dolenjskem in Notranjskem. Kot tak je 1. novembra leta 1941 vodil napad na Bučko. Ko se je po tem napadu vrnil v Ljubljano na zvezo z glavnim poveljstvom, so ga Italijani aretirali in zaradi izdajstva je bil v zaporu identificiran. Dne 11. maja l. 1942 je bil na ljubljanskem strelišču pod Golovcem ustreljen kot talec.



ADOLF JAKHEL

Rodil se je 29. decembra 1910 v Otočah pri Celovcu, od koder se je z materjo kmalu preselil v Zalog pri Ljubljani. Že v srednji šoli se je vključil v napredne študentske organizacije, po vpisu na filozofsko fakulteto pa se je ves posvetil revolucionarnemu delavskemu gibanju. Leta 1932 je postal član Komunistične partije in je ves predvojni čas bil eden najagilnejših partijskih delavcev na raznih področjih partijskega dela v okolici Ljubljane in v njej sami.

Posebno zaslužen je bil v delu z mladino in bil med organizatorji predvojnega SKOJ v Zalogu, Polju in okolici. Bil je zelo aktiven v delavskih kulturno-prosvetnih društvih Svoboda in Vzajemnost. Ko so socialisti in komunisti zmagali pri občinskih volitvah na Javorniku pri Jesenicah, je postal Adolf Jakhel po nalogu CK KPS tajnik te občine. Od predvojnih režimov je bil preganjan in leta 1940 tudi zaprt. Bil je član rajonskega komiteja KPS za Polje, član okrožnega komiteja Ljubljana in član kmečke komisije pri CK KPS.

Takoj prve dni po prihodu italijanskih okupatorjev se je moral umakniti v ilegalo. Centralni komite KP ga je kot sposobnega organizatorja poslal poleti 1941 v Grosuplje. Tam je postal sekretar okrožnega komiteja KPS in kot tak organiziral in vodil OF. Novembra leta 1941 je organiziral Grosupeljsko partizansko četo, ki je pod njegovim vodstvom izvršila večje število oboroženih napadov in sabotažnih akcij. Prve dni januarja leta 1942 se je priključil II. štajerskemu bataljonu.

Dne 6. januarja 1942 je bil pri napadu na italijansko postojanko na Turjaku težje ranjen in za posledicami te rane je 8. januarja 1942 umrl v Medvedjici pri Grosupljem.



JOŽE MAZOVEC

Rodil se je 17. 3. 1904 v Zg. Kašlju. Ko se je kot mladenič zaposlil v vevški papirnici, se je takoj vključil v sindikate in se kmalu izkazal kot aktivni bojevnik za delavske pravice. Posebno se je odlikoval tudi v delavskih kulturnih društvih Svoboda in kasneje Vzajemnost. S svojo naravno nadarjenostjo in avtoritativnim nastopom si je vedno znal pridobiti spoštovanje in ugled tudi izven tovarniškega kroga in izven delavskih vrst. Leta 1932 je bil sprejet v Komunistično partijo in je kmalu postal tudi član rajonskega komiteja Polje. Vodil je tudi partijsko

organizacijo v tovarni Vevče in skupaj z ostalimi komunisti Splošno delavsko strokovno zvezo. Zaradi svoje revolucionarne dejavnosti je bil večkrat zaprt. Leta 1936 je bil na volitvah kot kandidat Delavsko-kmečke zveze izvoljen v občinski odbor Polje. Takoj po kapitulaciji Jugoslavije — že 25. aprila 1941 — je bil kot znan delavski voditelj zaradi izdajstva aretiran, vendar mu je ob pomoči partijske organizacije in VOS kmalu uspelo pobegniti iz zaporov. Takoj je nadaljeval z ilegalnim delom v Ljubljani in okolici. Maja 1942 je odšel v partizane in postal vodja obveščevalne službe pri glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet. Bil je član štaba udarne brigade Ivana Cankarja; v boju pri Žužemberku je bil februarja 1943 ranjen. Bil je član organizacijskega oddelka pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije, marca 1944 pa postavljen za načelnika oddelka za Narodno zaščito pri SNOS. Padel je v noči med 6. in 7. junijem 1944. leta pri Postojni.



IVAN PANGERŠIČ

Rodil se je 10. januarja 1904 v Zalogu pri Ljubljani. Kot delavčev sin se je tudi sam že leta 1920 zaposlil v vevški papirnici in ostal v tej tovarni vse do leta 1942. Leta 1924 se je vključil v Krekovo mladinsko gibanje in postal idejni vodja te organizacije na področju Zaloga. Kot ugleden in dober tovariš je v vevški tovarni postal voditelj sindikata JSZ (Jugoslovanske strokovne zveze), tako imenovane delavske skupine krščanskih socialistov. Ta delavski sindikat je Ivan Pangeršič vodil v boju proti izkoriščanju delavskega razreda in za ekonomske

pravice ter ga usmerjal v boj proti fašistični nevarnosti. Bil je med organizatorji velike vevške stavke 1936—1937. V skupnem boju za delavske pravice je vedno našel pot in imel razumevanje za sporazum s komunisti in njihovimi organizacijami (Splošno delavsko strokovno zvezo). Leta 1941 je postal član rajonskega odbora OF za občino Polje. Bil je eden vidnejših organizatorjev Osvobodilne fronte in mu je sledila vsa skupina krščanskih socialistov — delavcev vevške papirnice, organiziranih v JSZ. Na zahtevo protiljudskih in izdajalskih elementov je bil leta 1942 aretiran in poslan v internacijo. Klerofašistični izdajalci so poskusili vse, da bi ga še po aretaciji dobili na svojo stran. Toda Pangeršič ni klonil in je kljub mučenju v zaporih ostal dosleden v boju proti okupatorju in razrednim sovražnikom. Po vrnitvi iz italijanske internacije se je moral težko bolan umakniti na Gorenjsko, od koder je odšel v partizane in postal član jeseniškega okrožnega odbora OF. Padel je zaradi izdajstva 4. februarja 1945 pri Sv. Križu nad Jesenicami kot okrožni načelnik NZ za jeseniško okrožje.



VIDA PREGARC

Rodila se je 28. julija 1920 v Trstu kot hči slovenskih staršev, doma iz okolice Trsta. Oče je bil antifašist, zato večidel brez dela in je leta 1930 pobegnil v Ljubljano, kamor je čez 2 leti prišla tudi vsa njegova družina.

Zaradi napredne vzgoje doma je Vida ob okupaciji takoj stopila v vrste svobodoljubnih Slovencev.

Ko je pozimi leta 1942 prišla v tovarno Saturnus, se je zaposlila v pisarni. V tovarni je bila takrat že močna organizacija OF in Vida se je takoj vsa predala osvobodilnemu gibanju. Kmalu je bila med najdelav-

nejšimi v gibanju. Zato je bila tudi sprejeta v Partijo — 8 dni pred smrtjo.

Dne 31. avgusta 1942 so fašisti nenadno blokirali Saturnus. Delavce so zgnali na dvorišče. Vida je bila tedaj v pisarni. Pri njej je bilo mnogo gradiva — od ilegalnih časopisov do partijskih direktiv; pred dvema urama je aktivistka prinesla v tovarno več izvodov Slovenskega poročevalca in drugo ilegalno literaturo. Vida je tedaj prevzela vso pošiljko, da bi obvarovala pred nevarnostjo druge. Sedaj pa je začela žvečiti in požirati nevarno gradivo, ki bi lahko razkrilo organizacijo v tovarni. Toda fašisti so prihrumeli tudi v pisarno in tam je bilo še nekaj gradiva, ki ga Vida ni mogla tako hitro uničiti.

Dovolj je bilo, kar so našli pri njej. Po kratki preiskavi so jo aretirali in v pisarni je bila zastražena do večera.

V tistih urah, ko ji je bila njena usoda že jasna, je bila Vida tako mirna, kakor da se ni in da se ne bo zgodilo nič posebnega. Tedaj pa so prišli črno-srajčniki in jo odvedli na dvorišče. Čez nekaj minut je že zagrmela salva...

Takoj nato so fašisti naložili odbrane delavce in delavke ter jih odpeljali, Vido pa so pustili privezano na stolu še ves naslednji dan.



EDVARD REŠEK

Rodil se je 27. februarja 1902 v Vevčah. Kot delavec-ključavničar se je kmalu po letu 1920 zaposlil v vevški papirnici, se vključil v sindikat Jugoslovanske strokovne zveze in postal delavski zaupnik. V vevški papirnici je bil med bojavniki za delavske pravice. Skupaj z Ivanom Pangeršičem je bil na čelu sindikata JSZ in kot tak tudi med voditelji velike stavke v letih 1936—37.

Sposobnost trezne presoje splošnega položaja in spoznanje, da je uspeh boja za delavske pravice mogoč le ob enotnih in skupnih naporih vsega delav-

skega razreda, sta ga privedla do tesnega sodelovanja z drugimi sindikati, posebno s Splošno delavsko strokovno zvezo, ki so jo vodili komunisti. Globoko prepričan, da je tudi osvoboditev slovenskega naroda mogoča le v združenem boju vseh naprednih sil proti okupatorju, je bil Edvard Rešek med organizatorji in voditelji OF v vevški tovarni in na terenu Vevče. Njegovemu zgledu je sledila celotna delavska skupina krščanskih socialistov, ki so bili organizirani v JSZ; stopili so na stran revolucionarnega dela delavskega razreda, ki ga je Partija v občini Polje vodila in usmerjala že pred vojno. V partizane je odšel 19. junija leta 1942. Padel je avgusta meseca istega leta med veliko italijansko ofenzivo na Kočevski Rog, in sicer kot politični komisar ene takajšnjih partizanskih enot.

NOSILCI PARTIZANSKE SPOMENICE 1941¹

1. Aleš-Ščurk Frančiška, 1912 — uradnica — umrla l. 1957
2. Alič Franc, 1906 — strojnik — umrl l. 1965
3. Alič Milan, 1922 — mizar
4. Anžur Anton, 1913 — zidar
5. Arnejšek Boris, 1921 — ključavničar
6. Arnejšek Dušan, 1925 — soboslikar
7. Babnik Anton, 1892 — delavec
8. Babnik Anton, 1911 — kovač
9. Babnik Stane, 1921 — monter
10. Barešič-Mojškerc Marija, 1923 — kmečka delavka
11. Becele Janez, 1912 — mizar
12. Belšak Maks, 1922 — pleskar
13. Benedik Ivan, 1923 — kolar
14. Berčič Miha, 1911 — delavec
15. Bergant-Polak Juga, 1918 — študentka medicine
16. Bergman Marija, 1922 — uradnica
17. Bežan Ivica, 1923 — delavka
18. Bežan Miroslav, 1921 — železniški uslužbenec
19. Bobnar Ana, 1926 — dijakinja
20. Bobnar Stane, 1912 — delavec
21. Bradaškja Rastko, 1917 — novinar
22. Bratko Ivan, 1914 — publicist
23. Breznik Jože, 1914 — delavec
24. Cerar Anton, 1914 — mizar
25. Cerar Franc, 1909 — kmet
26. Cibic Leon, 1923 — študent
27. Cimerman Vinko, 1921 — trgovski pomočnik
28. Čepeljnik Franc, 1883 — strojevodja drž. žel. — umrl l. 1963
29. Čermelj Peter, 1900 — delavec
30. Černe Franc, 1898 — delavec — umrl l. 1955
31. Černe Karel, 1904 — čevljar
32. Černivec Marija, 1919 — delavka — umrla l. 1962
33. Dežman Anton, 1904 — delavec
34. Dežman Lucija, 1904 — gospodinja
35. Dimnik Anton, 1921 — trgovski pomočnik
36. Dimnik Frančiška, 1904 — gospodinja
37. Dimnik Karel, 1924 — brivski vajenec
38. Dobrovoljc Elidija, 1924 — dijakinja
39. Dolčič Emil, 1920 — delavec
40. Dolinšek Tone, 1910 — železostugar
41. Drglin Anton, 1919 — zidar
42. Farčnik Avgust, 1911 — trgovski pomočnik
43. Ferfila Ignac, 1909 — kovač — umrl l. 1952
44. Ferlež Ivan, 1920 — delavec
45. Gašperšič Gabrijel, 1923 — delavec
46. Gomzi Sonja, 1922 — študentka
47. Gornik Gojko, 1925 — dijak
48. Grčar Edvard, 1902 — delavec
49. Gregorčič dr. Rihard, 1904 — zdravnik
50. Grum Anton, 1923 — tesar

¹ Izpis iz arhiva CK ZKS

Pri vsakem nosilcu spomenice navajamo najprej priimek (pri nekaterih ženah tudi dekliskega), ime, rojstno letnico in osnovni poklic; če je umrl, tudi letnico smrti.

51. Grum Karel, 1920 — tesar
52. Habič Ana, 1921 — kmečka del.
53. Habič Jože, 1915 — kmet
54. Harmel Milan, 1905 — uradnik
55. Hočevar Anton, 1912 — delavec
56. Hribar Janez, 1918 — vodovodni instalater
57. Ivanuš Branko, 1919 — gradbeni tehnik — umrl l. 1955
58. Ivanuš Heda, 1923 — študentka
59. Jager Jože, 1918 — zidar
60. Jakhel Jože, 1923 — delavec
61. Jereb Karel, 1903 — kurjač
62. Jeriha Pavel, 1922 — dijak
63. Jernejc Franc, 1915 — mesarski pomočnik
64. Jernejc Franc, 1922 — strojni ključavničar
65. Kačar Jože, 1897 — mizar
66. Kanoni dr. Janez, 1904 — zdravnik
67. Kardelj-Maček Pepca, 1914 — delavka
68. Kasum Tomo, 1913 — brivski pomočnik
69. Kašper Jože, 1922 — ključavničar
70. Keber Stane, 1918 — delavec
71. Klavs inž. Vladimir, 1919 — študent
72. Klešnik Kazimir, 1921 — delavec
73. Klešnik Roman, 1910 — železničar
74. Kocjančič Anton, 1922 — delavec
75. Kocjančič Janez, 1925 — ključavničar
76. Kocjančič Jože, 1917 — zidar
77. Kogej Marija, 1924 — dijakinja
78. Kogej Vasja, 1924 — študent
79. Kogoj Ivica, 1926 — študentka
80. Kogoj Marija, 1903 — gospodinja
81. Kogoj Vladimir, 1923 — ključavničar
82. Kokalj Stane, 1897 — šofer
83. Kokalj Stanko, 1923 — električar
84. Komel-Škrk Nada, 1922 — fotografska vajenka
85. Kompare Ferdinand, 1908 — delavec
86. Kompare Jože, 1916 — delavec — umrl l. 1963
87. Kopač Jože, 1920 — strojni ključ.
88. Kopač-Šerbak Zora, 1913 — učiteljica
89. Kotar Alojz, 1906 — delavec
90. Kovačič inž. Božo, 1920 — študent
91. Kralj Franc, 1908 — delavec
92. Kregar Avgust, 1889 — sadjar, perutninar
93. Krmec Metod, 1909 — zidar
94. Kukavica Ludvik, 1908 — zidar
95. Kumše Franc, 1903 — čevljar
96. Kušar Miha, 1920 — mizar
97. Kušljan Marička, 1914 — delavka — umrla l. 1957
98. Leskošek Franc, 1897 — strugar
99. Leskošek Marija, 1899 — gospodinja — umrla l. 1965
100. Lovše Andrej, 1910 — delavec
101. Lovše Terezija, 1913 — gospodinja
102. Lozej Zdravko, 1919 — delavec
103. Maček Ivan, 1908 — delavec
104. Maček Leopold, 1901 — delavec
105. Maček Leopold, 1928 — dijak
106. Maček Roza, 1905 — gospodinja
107. Maček Tilka, 1909 — delavka
108. Mahnič Mirko, 1913 — mizar
109. Majerič Martin, 1921 — krojaški pomočnik
110. Majeršič Albin, 1918 — stavbeni ključavničar
111. Majeršič Maks, 1901 — železničar — umrl l. 1959
112. Makuc-Tavčar Marija, 1924 — modistka
113. Marinko Valentin, 1912 — mehanik mojster
114. Martinčič Jože, 1912 — delavec
115. Matul Janez, 1907 — električar
116. Mazovec Franc, 1910 — mesar
117. Mazovec Lado, 1925 — delavec
118. Mekinda Jože, 1922 — študent — umrl l. 1963

119. Menard Maks, 1922 dijak — umrl l. 1956
120. Meze Davorina, 1926 — dijakinja
121. Mojškerc Franc, 1920 — pleskar — umrl l. 1948
122. Mojškerc Jakob, 1918 — zidar
123. Mojškerc Vinko, 1921 — monter
124. Novak Stane, 1922 — delavec
125. Nusdorfer Alojz, 1910 — delavec — umrl l. 1952
126. Ocepek-Dovč Angela, 1912 — delavka — umrla leta 1959
127. Okretič-Kampos Zorka, 1924 — uradnica
128. Omahen Ivan, 1924 — tapetniški vajenec — umrl l. 1962
129. Omahen Jože, 1900 — železnikar
130. Omahen Lovro, 1898 — delavec
131. Omejc Terezija, 1914 — delavka
132. Osenjak Francka, 1901 — delavka
133. Pangeršič Janez, 1898 — železniški prometnik
134. Pavličič Jože, 1916 — pravnik
135. Pavšič Stefan, 1910 — trgovski pomočnik
136. Pečnikar Jože, 1925 — delavec
137. Peršič Bogomir, 1914 — profesor
138. Peršič Zorka, 1914 — profesorica
139. Pogačnik Vili, 1909 — delavec
140. Pokovec Franc, 1921 — kovinobrusač
141. Polk Albin, 1918 — mizar
142. Porenta Valentin, 1909 — ključavničar
143. Prešeren-Maček Cilka, 1918 — delavka
144. Prošek Leopold, 1920 — instalater
145. Prusnik Anton, 1921 — delavec
146. Puhar Rudi, 1921 — uslužbenec
147. Rakušček Zdravko, 1921 — klepar
148. Rode Venceslav, 1921 — mesarski vajenec
149. Rojc Ana, 1914 — delavka
150. Rojšek Franc, 1914 — kmečki del.
151. Rojšek Ivan, 1908 — tesar
152. Rozman Pavel, 1922 — steklobrusač
153. Rozman Viktor, 1905 — strojni ključavničar
154. Sajevec-Baš Mara, 1916 — šivilja
155. Sigulin Anton, 1917 — študent
156. Simčič Marjan, 1909 — pravnik
157. Simonič Štefan, 1915 — delavec
158. Smrekar Fani, 1917 — delavka
159. Smrekar Ludvik, 1918 — električar
160. Snoj Ivan, 1924 — ključavničar
161. Snoj Rudolf, 1924 — soboslikarski vajenec
162. Sotlar Franc, 1919 — delavec
163. Srakar Marjan, 1921 — trgovski pomočnik
164. Stare Ivan, 1913 — želez. zavirač
165. Stibrič Zdravko, 1924 — delavec
166. Stopar Viktor, 1913 — strojni ključavničar
167. Stopar Vlado, 1919 — mehanik, delavec
168. Stražar Ivo, 1921 — mehanik, sofer
169. Strle Franc, 1907 — čevljarski mojster
170. Strle Marija, 1909 — gospodinja
171. Svetek Ivan, 1921 — krojaški pomočnik
172. Šavelj dr. Marta, 1917 — študentka medicine
173. Šegvič-Lukec Anica, 1921 — delavka, šivilja
174. Šircelj Ivan, 1921 — delavec
175. Šlambergar Vili, 1910 — delavec
176. Štrumelj Karel, 1909 — ključavničar
177. Tabernik Karel, 1911 — delavec
178. Taufer Karel, 1919 — študent
179. Taurer Franc, 1910 — galvanizer
180. Taurer Henrik, 1913 — brivski mojster
181. Tavčar Ančka, 1922 — kmečka delavka
182. Tavčar Franc, 1920 — študent
183. Tratnik Jovan, 1921 — elektromehanik
184. Trošt Rado, 1922 — dijak

185. Trtnik Alojz, 1922 — delavec
186. Trtnik Alojz, 1917 — soboslikar
187. Trtnik Anton, 1923 — delavec
188. Trtnik Bogomir, 1925 — delavec
189. Učakar Marjan, 1921 — steklarski pomočnik
190. Valič-Klanjšek Dana, 1922 — dijakinja učiteljsišča
191. Verbič Alojz, 1912 — brivski mojster
192. Vidergar Anton, 1919 — soboslikar
193. Vidergar Avgust, 1914 — mehanik
194. Vidergar Franc, 1908 — delavec
195. Vidergar Rudolf, 1923 — mehanik
196. Vodnik Jože, 1913 — železniški uslužbenec
197. Vovk-Lampič Minka, 1925 — šiviljska vajenka
198. Zabukovec Milan, 1923 — strojni ključavničar
199. Zadravec Dušan, 1912 — šofer
200. Zajc Slavko, 1923 — mizar
201. Zajec Ivan, 1922 — kmečki del.
202. Zajic Milica, 1913 — gospodinja
203. Završnik Miroslav, 1921 — železničar
204. Zdešar Franc, 1911 — zidar — umrl l. 1953
205. Zgonc-Hajek Nada, 1920 — knjigoveška delavka
206. Zupančič Anton, 1910 — klepar
207. Zupančič Stane, 1912 — kmet
208. Židan Stane, 1915 — zidar
209. Žugelj Franc, 1919 — študent

ZBOR ODPOSILANCEV SLOVENSKEGA NARODA V KOČEVJU

Čas teče in z njim blede spomini na razne dogodke v naši polpretekli zgodovini. Vendar so med njimi tudi taki, katerih veličina in pomen prav zaradi zabrisanih podrobnosti vse bolj jasno stopata pred oči.

Eden teh je Zbor odposilancev slovenskega naroda, ki se je prvič sestel 1. oktobra 1943. leta v Kočevju. V zgodovini Slovencev smo mu prideli pojem — Kočevski zbor.

Sredi takrat osvobojenega slovenskega ozemlja se je zbralo 572 poslancev tega zbora, med njimi večje število s področja današnje občine Ljubljana Moste-Polje.

Kočevski zbor je bila prva, svobodno izvoljena ustavodajna skupščina slovenskega naroda, ki je prvič v zgodovini Slovencev s svojimi soglasnimi sklepi samostojno uveljavila in ustavno zapisala pravico slovenskega naroda do samoodločbe, tj. da sam in edino on odloča o svoji nadaljnji usodi in poti.

S tem, da je Kočevski zbor ustavno razglasil ljudsko oblast kot edino oblast slovenskega naroda in potrdil njeno dotedanje delo, je hkrati izrazil ne le priznanje takratnemu oboroženemu boju slovenskega ljudstva za ponovno osvojitve nacionalne svobode, temveč tudi potrdil politično osnovo in cilje tega boja: ustvaritev take socialne pravičnosti, ki ne bo poznala izkoriščanih, teptanih in zatiranih — ne med slovenskim narodom in ne med narodi Jugoslavije.

Med velikimi mejniki v polpreteklem življenju jugoslovanskih narodov, kot so zasedanja AVNOJ v Bihaču in Jajcu in SNOS v Črnomlju, gre Kočevskemu zboru vidnejše mesto. Ne le zaradi njegovega pomena za zgodovino, pač pa in predvsem za našo sedanost. Ko je ustoličil ljudsko oblast, je ustoličil tudi vse tisto, kar iz nje izvira in kar ji pripada. Vse, kar se je dogajalo in so po osvoboditvi dogaja, je le logična posledica hotenj Kočevskega zbora, ki se ob silno dinamičnem razvoju našega družbenega življenja sproti uresničujejo, pridobivajo v sistemu družbene samouprave vsak dan nove kvalitete in nas vodijo k tistemu idealnemu cilju, za katerega so pred Kočevskim zborom in po njem mnogi dali svoja življenja.



DELEGATI KOČEVSKEGA
SLOVENSKEGA NARODA IZ
LJUBLJANA
IZVOLJENI V SLOVENSKI

IVAN MAČEK

rojen 28. maja 1908, delavec



FRANC LESKOŠEK

rojen 9. decembra 1897, delavec

ANGELCA OCEPEK

rojena 3. septembra 1912, delavka



JOŽE MAZOVEC

rojen 13. marca 1904, delavec

FRANC ČERNE

rojen 20. avgusta 1898, delavec



Z B O R A O D P O S L A N C E V
O B M O Č J A D A N A Š N J E O B Č I N E
M O S T E - P O L J E
N A R O D N O O S V O B O D I L N I O D B O R

POLDE MAČEK

rojen 29. novembra 1901, de-
lavec



ŠTEFAN PAVŠIČ

rojen 10. decembra 1910, de-
lavec

VIKTOR STOPAE

rojen 13. decembra 1913, de-
lavec



JOŽE KAČAR

rojen 4. februarja 1897, dela-
vec

FRANC TAURER

rojen 10. novembra 1910, de-
lavec



NARODNOOSVÖBODILNO GIBANJE V BIVŠI OBČINI MOSTE

Na področju sedanje občine Moste-Polje so v letih 1941–45 delovali trije rajonski odbori OF. V tem prispevku bo govora le o rajonu Moste, v katerega so spadali naslednji kraji: Moste, Vodmat, Zelena jama, Jarše, Tomačevo, Kodeljevo, Hrdeckega vas, Hrušica in Fužine. Za ta prikaz je podpisani zbral podatke iz spominov tovarišic in tovarišev, ki so na tem področju med vojno delovali, iz podatkov, ki so v arhivu organizacije ZB Moste-Polje, in iz spominov, objavljenih v raznih časopisih in revijah. Pisec tega prispevka se zaveda, da mu dosegljivo gradivo ni omogočilo kar najpopolnejše slike o medvojnem delovanju in požrtvovalnosti ljudi v tem delu Ljubljane. Glede na obseg in namen zbornika pa takih pretenzij niti ni imel.

Kapitulacija stare Jugoslavije je bila logična posledica protiljudske čaršijske politike. Veselili so se je sovražniki naših narodov z vladajočo kliko na čelu, pri nas še posebej kler, ki je takoj podprl okupatorja. V takem položaju je bila KP s svojimi člani tista sila, ki je vedela kaj storiti. Tudi na področju Most so člani KP takoj začeli razkrinkovati namene okupatorja in domače buržoazije in pozivali ljudi k enotnemu nastopu. Tako so ljudem vračali moralo in zaupanje v ponovno osvoboditev Jugoslavije. Vendar so se različna področja tedanje občine Moste različno odzvala. Prebivalci Vodmata, Most, Zelene jame, Jarš, Fužin, Hrušice in Štepanje vasi so takoj pristopili na stran tistih, ki so bili pripravljeni začeti boj proti okupatorju. Kodeljevčani pa so imeli težji položaj, ker je bil salezijanski dom s svojo organizacijo naklonjen okupatorju in imel določen vpliv na bližnjo okolico.

Komunistična partija, ki je imela v Mostah veliko število simpatizerjev — mnogi od njih so se kar imeli za komuniste —, se je začela takoj razgovarjati s predstavniki Sokola in krščanskih socialistov za formiranje rajonskega odbora OF. Istočasno je KP sprejela v svoje članstvo večje število somišljenikov in formirala celice KP po terenu. Iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da prevzamejo glavno odgovornost in delo v OF celice KP in njihovi člani. Komunisti so tisti, ki brez strahu pred bodočnostjo in čisti v preteklosti prevzamejo odgovornost in delo za usodo naroda na svoja ramena. Mnogi od njih žrtvujejo svoja življenja v trpljenju in herojskem boju za svobodo proti okrutnemu sovražniku vseh svobodoljubnih narodov.

V Mostah je bil osnovan rajonski komite KP v prvi polovici maja 1941. Ustanovni sestanek je bil pri Jožetu Stoparju v Ciglerjevi (sedaj Partizanski) ulici. Poleg članov okrožnega komiteja so bili navzoči še Edvard Kardelj, Vida Tomšič in Lojze Očepek in sedaj že pokojni Ivan Osenjak, Lojze Nusdorfer in Gustelj Rozman, Edvard Kardelj je razložil potrebo formiranja rajonskega komiteja zaradi neposrednih nalog komunistov pri pripravah na

oboroženo vstajo. Do formiranja rajonskega komiteja so spadale partijske celice v Mostah pod okrožni komite, ki je bil ustanovljen že pred vojno za celotno področje ljubljanske kotline — razen Polja, kjer je že bil rajonski komite KP. Edvard Kardelj je govoril tudi o nalogah rajonskega komiteja, ki mora povezati vse celice KP v Mostah in usmerjati njihovo delo. Na terenu in po tovarnah se morajo iz vrst somišljenikov osnovati celice KP, ki bodo sposobne mobilizirati ljudstvo v boju proti okupatorju in pri zbiranju pomoči in orožja za ta boj. Pred novi komite je Edvard Kardelj postavil kot posebno nalogo, da takoj stopi v stik s Sokoli in krščanskimi socialisti zaradi formiranja OF.

Člani rajonskega komiteja so si naloge razdelili, saj so bile izrednega organizacijskega značaja; na celotnem področju je bilo treba ustanoviti partijske celice in sprejeti v KP nove člane, ki bodo odgovorni za uresničevanje zelo zahtevnih nalog; treba se je bilo sporazumeti z naprednimi strujami in ustanoviti rajonski odbor OF, pa tudi kvartne, ulične in vaške odbore OF. Kot zelo uspešen, neustrašen in sposoben organizator se v ohranjenem partijskem gradivu omenja Ivan Osenjak, ki je poleg tega, da je vodil partijsko delo v Tovarni kleja, organiziral delo v Zeleni jami in bil tudi prvi sekretar rajonskega komiteja KP Moste.

Rajonski komite KP je eno izmed važnih nalog: utrditev in razširitev partijske in skojevske mreže, uspešno izvršil že leta 1941. Poleg partijskih organizacij, ki so že prej delovale v Saturnusu, Tovarni kleja in v Jaršah, je osnoval in povezal celice KP na terenu Zelena jama, na Selu, v Mostah, Štepanji vasi, Hrušici, na Fužinah in v Kemični tovarni. Partijske celice in komunisti so bili glavni nosilci akcij in organizatorji NOG na terenu. Zato pa so bili komunisti izpostavljeni in v stalni nevarnosti pred sovražnikom. Dokumenti to prepričljivo dokazujejo že glede aretacij rajonskih sekretarjev. Po ustanovitvi rajonskega komiteja je bil njegov prvi sekretar Ivan Osenjak aretiran že julija 1941. Februarja 1. 1942 je bil aretiran drugi sekretar Ivan Bratko. Tretjega sekretarja Milana Česnika so junija 1942 ubili Italijani na Taboru in je za njim prevzel posle sekretarja Leopold Krese.

Podoben je primer partijske celice v Jaršah. Sekretarji so se vrstili takole: Edi Grčar, nato Jože Brezar, aretiran februarja 1942, do maja 1942 Jakob Hočevnar, Franc Čepelnik — aretiran avgusta 1942, Anton Bau — aretiran oktobra 1942 — in Anton Trček, ki je ob kapitulaciji Italije odšel v NOV.

Rajonski komite je v letu 1941 razpolagal z močno mrežo partijskih organizacij in s precejšnjim številom članov KP. Posebno važno nalogo so odigrale celice na terenu pri mobilizaciji pristašev za NOG. Partijske celice so bile ustanovljene za posamezne okoliše.

Na Fužinah je bila ustanovljena celica KP leta 1941. Osnopal jo je Franc Vidergar in bil tudi njen sekretar do odhoda v partizane maja 1942. Za njim je bil sekretar Janko Zaletel, po njegovi aretaciji pa Polonca Čuda. Na tem področju je deloval tudi rajonski komite Dobrunje, od koder je na Fužine prihajal Franc Černe, sekretar tega komiteja.

V Hrušici ni bilo partijske celice, pač pa sta bila dva člana KP — Leopold Prošek in Vinko Mojškrič — vezana v celico Bizovik, ki je spadal v rajon Dobrunje.

V Štepanji vasi so sestavljali partijsko celico Anton Jereb, Ignac Nograšek in Ivan Hlebš.

SLOVENSKEMU NARODU!

VOJAKI, PODPOKOPIRJI IN OFICIRJI NAŠS-KB, ITALYJANSKE IN MADŽARSKÉ OKUPACIJSKE ARMADE!

Slovenci smo z ostalimi narodi Jugoslavije vres doživeli najhujšo nesrečo, ki lahko zadene narod. Slovenski narod je prišel pod oblast treh imperializmov. Zasledjen je in razkosen kakor še nikoli v zgodovini. Tisoči streljenih Slovencev, pretepenje in mučenje, pregnanjanje slovenskih ljudi, odpustanje iz služb, zaprte tovarne, brezobzirne rekvizicije, ropanje narodnega premoženja, odirneke zamenjave denarja za marke in lire, nareščajoče splošno pomanjkanje življenjskih potrebščin, začetek brezobzirnega in barbarkega raznarodovanja slovenskega naroda - to so samo prvi začetki divjanja imperialističnih barbarov nad slovenskim narodom.

Zgodilo se je to, pred čemer smo komunisti že dolgo sverili. Na našo zemljo je stopilo tujčova imperialistična pote, ki so ji utrli pot protiljudski režimi s svojo protiljudsko in hkrati protinacionalno politiko.

Leta in leta so protiljudski režimi gazili enodušno zahtevno delovnih množic Jugoslavije, da se sklene pogodba o vzajemni pomoči s Sovjetsko Zvezo. Ta politika bi edina lahko zaječila narodom Jugoslavije mir in neodvisnost ter jih obvarovala tako pred osvajalskim nepredom ozi kakor pred vojnimi nakanami angleških imperialistov.

Leta in leta so protiljudski režimi izvajali politiko brezobzirnega in krvavega nesilja nad delovnim ljudstvom, zatirali celo vrsto narodov in narodnih manjšin, hkrati pa so tujim plačanim agentom odpirali vrata v armado in državni aparat. Jasno je, da je taka politika v prvi vrsti alabala obrambno moč države, da je taka politika prvi in glavni krivec poraza jugoslovenske armade.

Zvesta izdajalski tradiciji hrvaškega plemstva je hrvaška kapitalistična gospoda odprla vrata tujim osvajalcem in s tem narodom Jugoslavije zasedila noč v hrast. Kakor še tolikokrat v zgodovini, je hrvaške gospode za to svoje izdajstvo dobilo od imperialistov za nagrado tisto, kar so drugi narodi Jugoslavije dobili za kazn. Pod goljufivo krinko neodvisnosti ni hrvaški narod nič manj zasledjen in razkosen kakor ostali narodi Jugoslavije.

Poleg beograjske čaršije in poleg izdajalske hrvaške gospode nosi največjo odgovornost za narodno nesrečo, ki je doletela narode Jugoslavije, slovenske kapitalistične gospode. Ta gospoda je z vodstvom slovenskih klerikalcev na čelu leta in leta sodelovala pri pogubni protiljudski in protinacionalni politiki. Slovenske klerikalne gospode je s strupenim sovraštvom stela na čelu vse protisovjetske gonje in storila vse, da bi onemogočila tesnejše sблиžanje med Jugoslavijo in Sovjetsko Zvezo. Ta gospoda je sodelovala pri nesrečnem pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu in končno pritiskala svoj pečat tudi izdajalskemu "Narodnemu svetu". Prav tako je tudi JBS - gospoda in druge "napredne" gospode iz vrat SDS, socialnih demokratov in radikalov s svojo anglofilsko, vojno-hujaško in Sovjetski Zvezi sovražno politiko vodila slovenski narod in druge narode Jugoslavije v nesrečo, ki jih je zdaj dohitela. V "Narodnem svetu" je vse ta gospoda z benom Motičem na čelu nadaljevala svoje kapitalistično in izdajalsko delo. Benen pa se ista gospoda s benom Motičem na čelu za judežve groše vdiinje italijanskim okupatorjem, da bi pod krinko lažnive fašistične "avtonomije" laže obaržala v sužnosti slovenski narod.

SLOVENSKI NAROD!

Edina stranka, ki je že pred leti prva opozarjala na nemško nevarnost in organizirala slovenske prostovoljske čete za boj proti nemškemu in italijanskemu imperializmu v Španiji, ki se je najodločneje borila proti kapitalistični politiki Stojadinovičeve in Cvjetkovičeve vlade, vodila žilav boj proti hitlerjevski propagandi v Sloveniji in edine opozarjala, da je samo v tesni zvezi s Sovjetsko Zvezo mogoče rešiti mir in neodvisnost narodov Jugoslavije - ta edina stranka je bile Komunistična Stranka Jugoslavije.

In ko je za ljudstvo tako nearečna politika jugoslovenske buržoazije potegnile Jugoslavijo v imperialistično vojno, je Komunistična Partija

Na terenu Moste je 11. novembra 1941 formiral partijsko celico Ivan Bratko. Na sestanku pri Avgustu Kregarju, Zaloška cesta št. 149, so bili sprejeti v celico Avgust Kregar, Franc De Batista in Rastko Bradaškja. Sekretar celice je bil Franc De Batista.

V Zeleni jami je osnoval celico KP 17. aprila l. 1942 rajonski sekretar Milan Česnik. Sestanek je bil v stanovanju Florjana Žagarja. V KP sta bila sprejeta Jože Martinčič in Fani Žagar.

Na terenu Jarše je delovala celica KP že leta 1941. Sekretar celice je bil Edi Grčar, člani pa Jože Brezar, Jakob Hočevnar, kasneje pa še Franc Čepelnik, Anton Bau in Anton Trček.

Na področju Moste je bilo več industrijskih obratov. Posebno je treba omeniti Saturnus, Tovarno kleja in Kemično tovarno. V Saturnusu je ostal leta 1941 od starih komunistov Lojze Nusdorfer. V KP je sprejel več delavcev, ki so tvorili partijsko celico: Vili Šlamberger, Lovro Omahen, Vili Pogačnik, Jože Breznik in Rezka Omejc, ki je povezovala celico, v kateri so bili Tončka Berčič, Francka Kralj in Marija Omahen.

V Tovarni kleja je že v bivši Jugoslaviji delovala močna partijska organizacija. Sekretar je bil do junija 1941 sedaj že pokojni Ivan Osenjak, nato pa do odhoda v partizane Edi Grčar, člani pa: Ivanka Detel, Franc Terkaj, Slavko Bestič in sedaj že pokojni Tone Kastelic, Franc Pirc, Karel Jereb.

V Kemični tovarni je bila osnovana partijska celica jeseni l. 1941. Sekretar je bil Franc Kralj, člani pa Franc Alič in Ivan Alič, Pepe Snoj in Franc Žankar. Vsi imenovani so maja 1942 odšli v partizane.

ORGANIZACIJA SKOJ V RAJONU MOSTE

Rajonski komite KP je pripisoval veliko važnost organiziranju in povezavi napredne mladine v SKOJ in mladinskih aktivih. Za mladinsko delo je sprva odgovarjal sedaj že pokojni Gustelj Rozman. Skojevske organizacije so bile postopoma organizirane po vsem terenu in so bili člani SKOJ najbolj vneti organizatorji in propagandisti upora proti okupatorju.

Do leta 1941 obstoječi aktivni so bili skupno z novoustanovljenimi formirani takole:

V Jaršah je bil SKOJ organiziran junija l. 1941. Prvo leto (do junija 1942) je bil sekretar Pavle Stražar, nato do junija 1944, ko je delo prenehalo, Alojz Mihelič. Tu je deloval tudi močan mladinski aktiv, katerega so vodili Pavle Stražar, Angel Bau, Ivan Krulc in do aretacije junija l. 1944 Ruška Polak.

V Mostah je že ob razpadu Jugoslavije obstajal aktiv SKOJ s sekretarjem Avgustom Rozmanom, člani pa so bili Pavle Rozman, Francka Kralj, Darinka Čistar, Janez Stražar, Mimi Jarc in Hinko Marinko. V vzhodnem delu Most je bila ustanovljena organizacija SKOJ poleti l. 1941. Njen sekretar je bil Rastko Bradaškja, ves aktiv je štel devet članov.

V Zeleni jami je delovala mladinska organizacija, iz katere se je formiral SKOJ na dan oktobrske revolucije l. 1941. Vanj je bilo sprejetih šest mladink; prva sekretarka je postala Ivica Kogoj, ki pa je morala že decembra 1941 oditi v ilegalo in je prevzela posle Zorka Okretič-Kompos. Tudi Zorka je v zimi 1941—1942 to mesto zapustila in odšla v rajonski komite. Decembra 1941 je



Skojevci iz Zelene jame nosijo svojega padlega tovariša Rada Smoleta

bilo v SKOJ sprejetih več mladincev iz Zelene jame in sekretar je postal Mirko Bežan; vseh članov je bilo 14.

Organizacija je aktivno delovala do junija 1942, ko je večina odšla v partizane, ostali pa so bili aretirani.

Kodešjevo je bilo že pred vojno pod vplivom salezijancev in je zato bilo toliko težje začeti z organiziranim delom mladine v NOG. V poletju 1941 so se začeli sestajati prvi mladinci in sta bila sprejeta v SKOJ Dana Klanjšek in njen sedaj že pokojni brat Miro. Dana Klanjšek je postala sekretarka aktiva mladine, ki je štel 17 članov. Dana je bila maja 1. 1942 aretirana, vendar to ni zavrlo dela mladine. Na tem območju je bila posebno aktivna Sonja Gomzi, ki je tudi delovala v tej mladinski organizaciji.

V Štepanji vasi se je napredna mladina zbirala v OF, decembra 1941 pa je Ljubo Jovan ustanovil aktiv SKOJ, v katerega je vključil 6 najnaprednejših in najaktivnejših mladincev, za sekretarko pa imenoval Olgo Črvan. Organizacija SKOJ je obstajala do poletja 1942, ko so nekateri njeni člani odšli v partizane, drugi so bili aretirani, nekaj pa jih je odšlo na druge terene.

V Hrušici je bil formiran poleti 1941. leta mladinski aktiv, oktobra pa tudi SKOJ. V SKOJ je bilo enajst članov, njena sekretarja sta bila Leopold Prošek in Vinko Mojškerc. Organizacija je delovala do maja 1942, ko je odšlo več skojevcev v partizane, nekateri pa so bili pobiti ali aretirani.

V zimi 1941—42 je bil osnovan rajonski odbor, ki je vodil in koordiniral delo mladine v Mostah. V tem organu so bili: za Moste Metoda Tauzec, za

Zeleno jamo Zorka Okretič, za Kodeljevo Dana Klanjšek in za Vodmat Zlata Vidmar. Aprila 1942 je bil formiran tudi rajonski komite SKOJ, katerega so vodile imenovane tovarišice. Rajonski komite SKOJ je bil odgovoren za delo mladine na področju Most in je deloval do poletja 1942, ko je mladina množično odšla v partizane, nekatere pa je okupator aretiral in onemogočil nadaljnje delo.

USTANOVITEV RAJONSKEGA ODBORA OF MOSTE

Sredi maja 1. 1941 je bil osnovan rajonski komite KP Moste. Na ustanovnem sestanku so člani tega komiteja sprejeli med drugim tudi nalogo, da politično in organizacijsko pripravijo ustanovitev rajonskega odbora Oslobojilne fronte slovenskega naroda. To dolžnost so komunisti na področju Most tudi izpolnili ter skupno s predstavniki Sokola in krščanskih socialistov (drugih močnejših političnih ali stanovskih skupin tedaj praktično ni bilo) ustanovili rajonski odbor OF. Ustanovni sestanek odbora OF rajona Moste je bil 2. junija 1941 v tesarski delavnici pri Pavlu Pavšiču na Zaloški cesti št. 181. Sodelovali so naslednji zastopniki: za komuniste Ivan Osenjak, Lojze Nussdorfer, Ivan Bratko in Jože Stopar; za krščanske socialiste: Anton Marinček in Franc Cizelj; za Sokole Ludvik Jezeršek, Andrej Rupnik, Martin Perme, Andrej Korenčan, Janez Rupnik, Ignac Novak in lastnik tesarske delavnice Pavel Pavšič.

Na ustanovnem sestanku je bil izvoljen prvi rajonski odbor OF Moste: Ivan Osenjak — predsednik, Ivan Bratko — sekretar, člani pa Alojz Nussdorfer, Lojze Kovač, Dušan Zadavec, Jože Stopar, Ludvik Jezeršek, Anton Marinček, Pavel Pavšič, Martin Perme in Franc Cizelj. Moščanski rajonski odbor OF se je takoj lotil organizacije mreže odborov na terenu. Rajon so razdelili na sedem kvartov, ki so imeli v svojem sestavu različno število uličnih, vaških in tovarniških odborov OF. Posebno vlogo so odigrali kvartni odbori v gosto naseljenih krajih Selo, Zelena jama in Kodeljevo.

V letu 1941 je delovalo v rajonu Moste 44 terenskih odborov OF. Leta 1942 je število uličnih odborov nihalo: od 53 v začetku je poletni naraslo na 98, proti koncu leta pa padlo le na 45. Do kapitulacije Italije septembra 1943 ostane število odborov nespremenjeno, nato pa sloni delo za OF le še na posameznikih in manjših odborih. Tako je bil npr. junija 1944 aretiran sekretar odbora v Jaršah Andrej Zupan in organizirano delo je zamrlo. V Zeleni jami sta okupator in črna roka v januarju in februarju 1944 aretirala glavne aktiviste OF, povečini ženske, na Kodeljevem so bili januarja 1944 aretirani še preostali organizatorji OF, med njimi Martin Perme, v Štepanji vasi je bila 21. julija aretirana Martina Jelševar. . .

Pogoji za delo na terenu Moste so postali po kapitulaciji Italije leta 1943 še težji, bodisi zaradi odhoda aktivistov v partizane, bodisi zaradi številnih aretacij. V rajonskem odboru OF Moste so se sicer izmenjevali sekretarji tudi v letih 1943—1944. Za Jožetom Danevom je prevzela sekretarske posle Gizela — Dora in jih opravljala do junija 1943 (bila pa je izdajalka, povezana s fašisti in domačimi izdajalci ter zato obsojena na smrt), za njo Gorazd Bratkovič in do februarja 1944 Vili Supan, ki ga je na Sv. Urhu ubila črna roka. Tedaj pa je prenehalo delovanje rajonskega odbora OF in so na področju

Most izvrševali akcije le posamezniki ali manjše skupine za pomoč internirancem, zapornikom in svojem pristašev osvobodilnega gibanja.

Kot že omenjeno, je bil rajon Moste razdeljen na sedem kvartov, ki so imeli različno število uličnih in vaških odborov OF.

Jarše so imele v letu 1941 tri odbore, kasneje štiri.

V Zeleni jami je bilo v letu 1942 osem odborov, nekaj časa tudi 26, nato pa je njih število upadalo in so ob kapitulaciji Italije ostali le še 4.

Novi Vodmat ima v letu 1941 dva odbora OF, v letu 1942 nekaj časa 10, ob kapitulaciji Italije pa le še štiri. V Starem Vodmatu so bili odbori OF osnovani šele v letu 1942; jeseni jih je bilo 12, v letu 1943 le še 5.

Kraj Selo ima že v letu 1941 organiziranih osem odborov OF v 16 skupinah in ostane to število nespremenjeno do kapitulacije Italije.

Zaloška cesta ima v letu 1941 en sam, v letu 1942 pa dva odbora OF. Na Kodeljevem je bilo julija 1941 ustanovljenih 11 uličnih odborov in so aktivno delovali do oktobra 1942, ko se je njih število skrčilo na 7, leta 1944 pa je organizirano delo prenehalo.

Kraji Štepanja vas, Hrušica in Fužine so imeli v l. 1941 štiri vaške odbore, v letu 1942 nekaj časa 10, nato do kapitulacije Italije 7, leta 1944 pa organizirano delo odborov preneha. Na tem področju je deloval tudi rajonski odbor OF Dobrunje.

Poleg vaških in uličnih odborov OF so delovali tudi tovarniški odbori. V Saturnusu jih je bilo leta 1941 9, v letu 1943 pa je tu deloval en sam odbor OF.

Kemična tovarna je imela v letih 1941 in 1942 tri odbore OF, v letu 1943 pa enega.

Tovarna kleja ima v letih 1941—42 tri odbore OF, v letu 1943 enega; Kollinska tovarna ima v letih 1941—42 dva odbora, l. 1943 pa enega; v tovarni Hrovat (sedaj obrat Oljarne) je ves čas od l. 1941 do 1943 deloval en sam odbor OF; v tiskarni Tuma sta bila leta 1941 dva odbora, leta 1943 eden; v tovarni Zmaj je v letih 1941—1943 deloval en sam odbor OF. Pod rajon Moste je spadala tudi sedanja tovarna Pletenina (tedaj Hribarjeva tovarna), kjer je od l. 1941 do sredine l. 1942 delovalo 5 odborov, nato pa do kapitulacije Italije en odbor OF.

Kako je prihajalo do likvidacije odborov OF, je razvidno iz primera na Kodeljevem — ulični odbor OF Pugljeva ulica. Odbor je štel 8 članov: Marija Kores — od l. 1941, aretirana julija l. 1944; Franc Kavka — od l. 1941, aretiran decembra 1943; Marija Kavka — od l. 1941, aretirana decembra 1943; Mila Repič — od l. 1941, l. 1943 se je odselila; Lojze Špetič — od l. 1941, aretiran januarja 1944; Florjan Špetič — od l. 1941, septembra 1943 odide v NOV; Jože Koračin — od aprila 1942, septembra 1943 odide v NOV; Lojze Blažič — od l. 1941, avgusta se poveže v podjetju.

Iz teh podatkov je razvidno, da so člani odborov OF v velikem številu postajali žrtve okupatorja in domačih izdajalcev, drugi pa so odšli v NOV. Na terenu so ostajali v glavnem starejši ljudje in mladoletniki. V letih 1943 in 1944 se je sovražniku posrečilo vrniti v odbore OF svoje agente in ti so povzročili mnogo škode pa tudi kruto obračunavanje s pripadniki OF. Sovražni agenti in ovaduhi so prišli celo do spisov pristašev OF: list

Slovenec z dne 11. 1. 1944 je npr. objavil spisek 85 članov OF iz Zelene jame, ki so dobili denarno pomoč od OF.

Tudi zverinski umor Vide Pregarčeve v Saturnusu — fašisti so jo nekaj ur po aretaciji, 13. avgusta 1942, ustrelili kar na dvorišču tovarne — je bil pripravljen s pomočjo vohunov in sovražnikov OF.

DELO KVARTNIH, TERENSKIH, VAŠKIH IN TOVARNIŠKIH ODBOROV OF

Člani rajonskega odbora OF so bili za posamezna področja dela posamično zadolženi. Enako načelo je veljalo tudi v kvartnih, terenskih, vaških in tovarniških odborih OF. Povsod so posamezni tovariši in tovarišice odgovarjali za organizacijo in vodili delo posameznih sektorjev. Struktura odborov je bila taka, da je tvorila neko zaokroženo celoto, in to vse od rajona določene dejavnosti. V odborih so bili odgovorni za posamezne funkcije: za organizacijo, za vojaške zadeve, za obveščevalno službo, za propagando, za mladino, za zbiranje materialne in finančne pomoči, pa še za saniteto, zveze, ilegalne tehnike in skrb za varnost ljudi.

Kot primer navajamo strukturo terenskega odbora II. kvarta Jarše:

Januar 1942

- | | |
|-----------------------------------|------------------------|
| 1. Jože Brezar, predsednik | 5. Jakob Hočevar, član |
| 2. Franc Čepelnik, tajnik | 6. Jože Nakrt, član |
| 3. Matko Novak, intendant | 7. Jakob Kožar, član |
| 4. Albert Kovač, vojaški referent | 8. Ivan Lekše, član |

Tudi člani so bili zadolženi vsak za posebno delo.

V letih 1941-43 je aktivno delovalo 756 članov v 108 odborih OF. Uspeh tega dela ni izostal, saj se je 90 odstotkov prebivalstva odločilo za OF. Odbori OF so organizirali posebno v letih 1941-42 veliko število sestankov, kjer so aktivisti razlagali program OF in pridobivali ljudi za aktivno delo v osvobodilnem gibanju.

Poleg odborov OF so nastajale na terenu še posebne formacije: narodna zaščita, mladinska organizacija, ženske organizacije in intendantsko-finančni odbori.

NARODNA ZAŠČITA

Iz sabotažnih skupin so bile na področju Most že jeseni l. 1941 formirane prve čete NZ, ki so januarja 1942 z dekretom glavnega štaba partizanske vojske Slovenije dobile svoje mesto in naloge v boju proti okupatorju.

V Mostah je deloval bataljon NZ, ki je imel v svojem sestavu štiri čete. Komandant bataljona je bil znani komunist Lojze Nusdorfer. V sestavu bataljona so bile jeseni 1941 naslednje čete:

I. Saturnus, komandir Rajko Oblak; II. Moste-Selo, komandir Franc Povh; III. Kodeljevo, komandir Milan Harmel (četa Kodeljevo je nekaj časa spadala pod komando Poljanskega bataljona) in IV. Štepanja vas-Hrušica-Fužine,

komandir Franc Vidergar, politkomisar pa Metod Bolta. I. vod NZ Fužine je v letu 1942 samostojno deloval pod vodstvom celice KP.

Poleg tega bataljona NZ je delovala četa NZ tudi v Jaršah (komandir Jakob Hočevnar), ki je spadala pod komando bataljona NZ Tomačevo-Šmartno. Komandant tega bataljona je bil Franc Tavčar, politkomisar pa Ivan Kovačič.

Lojze Nusdorfer je vodil akcije NZ na področju Most do februarja l. 1942, nakar je bil premeščen na drugo dolžnost in je komando bataljona prevzel Franc Povh.

Narodna zaščita je delovala po navodilih rajonskega odbora OF. Njeni člani so bili zapriseženi in so se urili z orožjem, ki so ga imeli na terenu po potrebi. O delovanju in o uspehih NZ Moste bo govora pri akcijah OF v Mostah.

V sklopu terenskih odborov OF so delovale tudi organizacije žena. Odbori žena so prevzemali naloge pri organizaciji tečajev za prvo pomoč, zbirali pomoč za OF ter organizirali šivanje in pletenje perila in drugih oblačil za partizane. V rajonskem odboru so za to delo odgovarjale skojevke Metoda Tazec in Zorka Okretič. Odbori žena so bili formirani po vseh terenih in uličnih odborih; skupno jih je bilo 42 z 284 aktivnimi sodelavkami.

Na Fužinah in v Hrušici je štel odbor 8 članic, vodila pa je delo žensk Polonca Čuda; organizacija je bila osnovana v oktobru leta 1941. Polonca Čuda je bila članica KP in nekaj časa tudi sekretarka celice KP. Po njeni aretaciji januarja 1943 jo je nasledila Vera Završnik.

Na Kodeljevem je bila ustanovljena organizacija žena novembra l. 1941. Vodila jo je Nada Jezeršek s še sedmimi tovarišicami. Organizacija je prenehala z delom januarja 1944, ko so bile aretirane najprej Nada Jezeršek, nato še nekatere tovarišice.

V Jaršah so se žene organizirale že junija 1941. Odbor je do marca 1943 vodila Mara Čečelnik, nato do osvoboditve Roza Babnik.

Na terenu Moste sta organizirano delovali dve skupini žena. Na Zaloški cesti je vodila organizacijo Amalija Pavčič s petimi tovarišicami, drugo skupino, ki je delovala na Poljski poti, pa Francka Kralj s še štirimi tovarišicami. Obe skupini sta bili osnovani oktobra 1941 in sta delovali do leta 1943.

V Zeleni jami je bilo organizirano delo žena oktobra 1941. leta, aprila 1942 tudi v kvartu. Organizacija žena v kvartu je bila poverjena Fani Žagar.

V Štepanji vasi se je delo organizacije začelo jeseni leta 1941. Sprva je odbor vodila Fani Keren, nato do junija 1944 Martina Jelševnar.

Ob ustanovitvi rajonskega odbora OF je prevzel ekonomske finančne n o službo Lajči Kovač, za njim pa Dušan Zadravec in Martin Perme. Primer dobre organizacije in delovanja finančne službe so nam lahko ohranjeni dokumenti, iz katerih je od leta 1941 do kapitulacije Italije točno razvidno, koliko finančnih sredstev je zbral posamezni odbor.

Iz dokumentov je razvidno, da je finančna služba uspešno delovala do kapitulacije Italije. Nato so prispevki usahnili in niso zadovoljevali niti najnujnejših potreb pri pomoči svojcem in aktivistom OF. Druga veja zbiranja materialne pomoči je dobro delovala v letih 1941—1942, nakar je zaradi izčrpanosti materialne osnove pristašev OF usahnila. Nabrani material so zbirali v

korde: Obračun od 173 - 174. 1942.

Naziv	Hvilo		Prispevek			Število posredov	Zbirano	
	1941	1942	med. prispev.	pos.	Akup.		vrsta	znesek
Seahur	9	283	7550	300	7850	208/974718 146/771424 146/743778	podp.	
Hkov.	1	22	764	-	764		5 a 400	2000
Kolov.	2	27	1905	-	1905		3 a 350	1050
Klep	1	27	768	-	768		2 a 300	600
Tuma	2	12	893	-	893		2 a 250	500
Ymaj	1		-	-	-		7 a 200	1400
Hrib.	5	95	1700	-	1700		2 a 100	200
Selo	8	37	2960	-	2960		1 a 50	50
Y jam.	2	99	4875	-	4875		22	5.800
Larice	2	2	805	-	805		kuana	117
1 Hodin	2	15	535	-	535		izolirana	160
L. Podm	3	7	299	-	299			
Kodlet	5	59	1832	200	2532	2077/624192 070/424442	skupaj	6.077
Stop v	10		-	-	-			
Skup	59	623	24906	1000	25.906		Prispevek	25.906
							Zbirano	6.077
							Golovina	19.829
							Obračun!	

Obračun prispevkov za OF, zbranih na področju Most marca in aprila 1942

1/1000	=	1000	—
4/500	=	2000	—
127/100	=	12700	—
42/50	=	2100	—
43/10	=	430	—
10/5	=	95	—
1/2	=	2	—
2/1	=	2	—

Skupaj 19.829

			odd.	ost.
okoliš	394 + 500 = 894	—	1	109
obč. št.	91 + 200 = 291	—	1	6
Posv.	465	—	3	16
Buče	297	—	1	9
Podar	75	—	—	3
Krajin.	200	—	—	1
Nar. prir.	210	—	1	5
	<u>2.532</u>	—	7	<u>69</u>

terenskih skladiščih, v prostorih, ki so jih dali na razpolago pristaši OF. Taka večja skladišča so bila: pri Šlambergarjevih v Zeleni jami, za sanitetni material pri Antonu Sušniku v Kodrovi ulici (Jarše), za ostali material pri Antonu Sušniku in Andreju Zupancu v Kodrovi ulici pa pri Jakobu Kožarju in Antonu Bau na Šmartinski cesti.

Na Kodeljevem so bila skladišča pri Ludviku Jezeršku na Povšetovi cesti. v trgovini Gartner ob Ljubljani in pri trgovcu Jakobu Hlebšu.

Na terenu Fužine so bila zbirna mesta za material in skladišča na več krajih: pri Janku Zaletelu, Francu Vrtačniku in nekaj časa pri Jožetu in Francu Završniku.

Na terenu Moste je bilo več zbirnih centrov za material. Zelo važno je bilo pri Tonetu Strniši v Slapničarjevi ulici, ki je bilo nekaj časa tudi rajonsko skladišče. V zahodnem delu Most je bilo skladišče pri Pavlu Pavšiču, uporabljali so ga v prvih letih vojne.

Omeniti pa je treba tudi skladišča orožja in municije: v Jaršah je bila delavnica za popravilo orožja in skladišča pri Pavlu Stražarju na Šmartinski cesti. Uporabljali so ga od aprila l. 1941 do januarja 1942, ko je bilo izdano; Italijani so ga tedaj napadli z bombami in uničili.

Na terenu Fužine—Hrušica je delovala improvizirana delavnica za popravilo orožja pri Jožetu Završniku na Fužinah.

Na Kodeljevem je bilo spravljeno orožje pri Mariji Kores v Pugljevi ulici in v cvetličnjaku pri Kodeljevem gradu.

V Štepanji vasi je bilo skladišče orožja pri Ivanu Hlebšu do njegovega odhoda v partizane maja 1942.

V Zeleni jami sta bila skladišča in delavnica za popravilo orožja pri Viliju Šlambergarju.

Na terenu Moste so v letu 1941 zbirali orožje pri Pavlu Pavšiču na Zaloški cesti, popravljali pa je orožje Edi Dečman v tovarni Saturnus.

Najbolj znane tovarne, ki so v njih mnogo delali za OF, so bile Saturnus, Tovarna kleja, Kemična tovarna in Oljarna.

V Saturnusu so se že leta 1941 organizacijsko lotili dela za OF in osnovali tudi prvo tovarniško Narodno zaščito. V Oljarni so delali nekateri zavedni komunisti; zato je večina delavstva takoj začela delati za OF. V Tovarni kleja je posebno aktivno delovala celica KP z neumornim sekretarjem Ivanom Osenjakom na čelu. V Kemični tovarni so delovali močni odbori OF in sabotažna skupina.

MOČ OSVOBODILNE FRONTE RAJONA MOSTE

O uspehu OF v Ljubljani je bilo že mnogo napisanega. Moste so pri tem prispevale pomemben delež in dokajšnje žrtve za svobodo. Iz razpoložljive dokumentacije in iz pripovedovanja sodelavcev OF na področju Most posredujemo nekaj najpomembnejših akcij.

Že maja 1941 začno v Mostah pod vodstvom članov KP in naprednih sodelavcev zbirati orožje in ostali vojaški material, ki ga je odmetavala razpadajoča jugoslovanska vojska. Ko pa je bil formiran rajonski odbor OF, se takoj lotijo iskanja in gradnje skritih prostorov za shranjevanje materiala,

ilegalne tiskarne in zaklonišča za organizatorje OF. Organizacijo skladišč in konspirativnih prostorov je za rajonski komite KP Moste prevzela sedaj že pokojna Mica Leskošek. Prvo ilegalno skladišče je bilo postavljeno v tovarni Saturnus. Zanj je bil odgovoren Edi Dečman. Skladišče za orožje in ostali material in zaklonišče za bivanje ilegalcev je bilo zgrajeno pri Antonu Strniši v Slapničarjevi ulici št. 5. Tu je bil kasneje zgrajen tudi drugi bunker, ki je ostal neodkrit vse do osvoboditve. Pri Ludviku Jezeršku na Povšetovi cesti je bilo skrivališče za zbrani material na Kodeljevem. Za skrivanje orožja je bil urejen bunker v cvetličnjaku pri Kodeljevem gradu. Ilegalci so se skrivali pri Mariji Kores v Pugljevi ulici. Kamufliiran bunker je bil pri Pavlu Stražarju na Šmartinski cesti, skladišča ostalega materiala za teren Jarše pa so bila pri Antonu Bau in Francu Presetniku na Šmartinski cesti, pri Antonu Sušniku in Jerneju Zupancu v Kodrovi ulici in pri Jakobu Kožarju na Šmartinski cesti. V Štepanji vasi je bilo skladišče, skozi katerega je šlo mnogo vojaškega materiala, pri trgovcu Bašu, ki je bil sicer nasprotnik OF. Skladišče je organizirala Olga Črvan brez trgovčeve vednosti. Na Fužinah je znani komunist Franc Vidergar organiziral bunkerje za skrivanje orožja pri Rakarju, Janku Zaletelu, Francu Vrtačniku, Francu Završniku in na otočku Ljubljance pri današnji tovarni Totra. V Zeleni jami so bila skladišča pri Šlambergarjevih v Središki ulici in pri Rezki Javoršek, v Mostah pa pri Pavlu Pavšiču na Zaloški cesti št. 101.

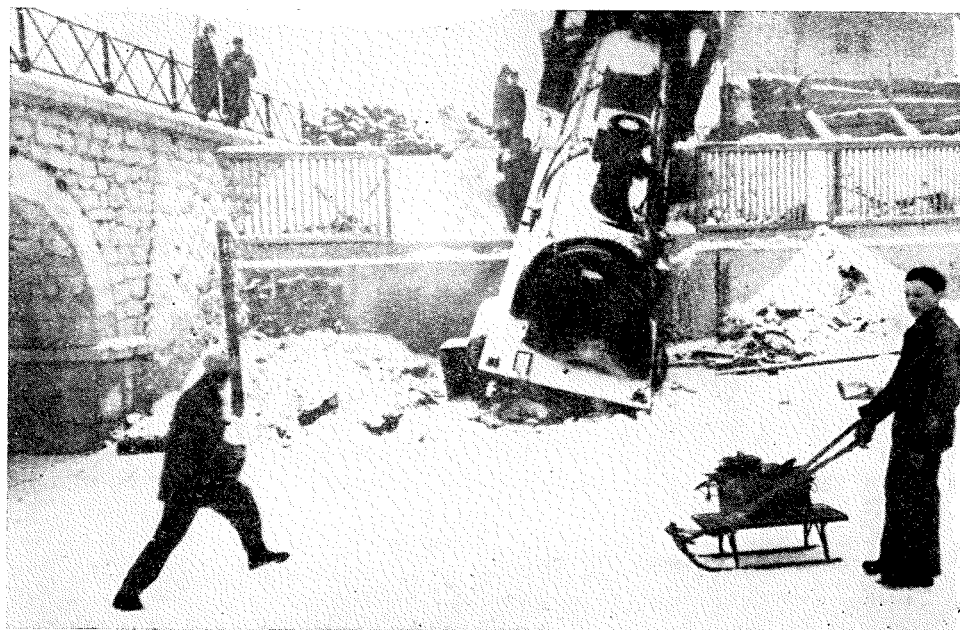
Vsa ta skladišča in zaklonišča so bila nekaki kvartni prostori. Po terenih pa je obstajalo še več manjših prostorov. KP je s tem, da je pripravila zadostno število ilegalnih prostorov, omogočila aktivistom OF gibanje po terenu in zagotovila, da zbrani material in propagandna literatura ni prišla v roke sovražniku. V letih 1941—1942 je bilo zbranega ogromno materiala, ki ga je bilo treba čuvati in odposlati partizanom.

OF V AKCIJI

Veliko število aktivistov preplavi teren že pri zbiranju materiala, še večje pa pri propagiranju in samem uporju proti okupatorju. Maja 1941 se pojavijo slovenske in rdeče zastave na dimnikih v Tovarni kleja, Saturnusu in Oljarni; v Jaršah razobesijo zastavo na križišču Križne in Kodrove ulice, na Žalah in na obzidju pokopališča. Zastave razobešajo Line Benulič, Ruža in Dana Dubrovič, Ivan Krulc, Angel Bau, Viktor Moker in Stane Gobec.

Že avgusta 1. 1941 pride do prvega napada na okupatorja. Član mladinske organizacije Franc Kralj vrže bombo v italijansko oficirsko menzo, ki je tedaj bila v gostilni pri Nacetu na Kodeljevem. Bomba sicer ni eksplodirala, ker je bila pokvarjena, vendar je to za Italijane predstavljalo nezaslišano drzno dejanje.

Istega dne, ko so Italijani prepovedali gibanje ob progi, so ilegalci na Kodeljevem pri klavnici minirali progo. Akcijo sta vodila Milan Harmel in Dana Klanjšek. Dne 7. avgusta 1941 je vojaška zaščita iz Štepanje vasi pod vodstvom Nandeta in Ivana Hlebša minirala progo pri Debenem hribu pri Škofljici. Nekaj dni kasneje napade ista skupina vlak pod Golovcem; z bencinskimi steklenicami obmečejo vagone, vendar se požar ne razvname. Julija 1941 podre



Prevrnjena lokomotiva v Zeleni jami – marca leta 1942

jarška NZ električni daljnovod v Jaršah, v jeseni pa požge Italijanom barako ob Vilharjevi cesti. V tem času poruši NZ pod vodstvom Ivana Hlebša telefonske drogove od Ljubljane do Sostrega in s tem prepreči zvezo italijanske komande z Nemci, stacioniranimi pri Pečarju in na Prežganju. NZ Kodeljevo pretrga telefonske žice na Zaloški cesti in na Kodeljevem.

Iz Oljarne pošiljajo sabotažne skupine v rafinerijo že očiščeno ricinovo olje. Dne 14. decembra 1941 je bila izvršena sabotažna akcija v kotlarni Kemične tovarne. Miniranje je organiziral Franc Kralj, sodelovala pa je NZ s terena.

Druga sabotaža je bila izvršena v Kemični tovarni 17. februarja 1942. Delo v tovarni je bilo onemogočeno polnih sedem mesecev! Ponovno miniranje je zopet organiziral Franc Kralj, ki je s pomočjo vozača ogorkov iz kotlarne vtihotapil eksploziv v tovarno. Kralj je eksploziv in tempirno uro namestil v vakuum kotlarno in s pomočjo člana KP Ivana Aliča, ki je tempirno uro sprožil, povzročil eksplozijo.

Januarja 1942 je bila na Fužinah požgana italijanska baraka. Akcijo je izvedel Rastko Bradaškja. Julija 1942 je bilo požgano italijansko skladišče bencina na Fužinah. Akcijo je izvedel Franc Jaklič. Junija 1943 so bile zažgane večje količine telefonskih drogov na Fužinah.

Navedli smo le nekaj večjih akcij proti živi in materialni sili okupatorja. Zavestno so izpuščene — glede na obseg prispevka — izredno težke in spretno izvedene naloge varnostno obveščevalne službe — VOS. Prav tako niso opisane propagandne akcije s tisoči in tisoči različnimi lističi, letaki in pisanimi gesli.

Pri propagandnem delu je posebno veliko vlogo odigrala mladi na. Nešteto mladincev je pri tem delu izgubilo življenje. Italijani so 7. aprila 1942 po zverinskem mučenju pod fužinskim mostom ustrelili komunista Maksa Galetija, pri katerem so dobili več izvodov Slovenskega poročevalca. Na mestu je bil ustreljen tudi skojevec Rado Smole, ki so ga Italijani 19. aprila 1942 ubili na Poljedelski ulici, ko je prevzemal propagandni material.

Vso pozornost zasluži tudi delovanje pionirske organizacije. Na področjih Selo—Vodmat, Zelena jama in Jarše so v letu 1942 nastale organizacije pionirjev, ki so opravile nešteto važnih in nevarnih nalog. Pionirsko organizacijo so tvorili najmlajši sodelavci OF, stari od 8 do 15 let. Tudi za pionirje so veljala ista načela konspiracije kot za mladince, skojevice. Delo z njimi je v Mostah vodila skojevka Davorina Furlan. Pionirji so izvedli številne listkovne akcije, stražili, ko so imeli starejši sestanke, opravljali kurirske posle itn. V eni izmed skupin pionirjev je deloval poleg Bogdana Šturma, Zvoneta Planinca, Vinka Cotiča in Francija Hermana tudi Drago Strniša. Drago je že od vsega začetka delal za OF, stražil je pred bunkerjem, ki je bil zgrajen v njihovi hiši, in opravljal kurirske naloge, ki so mu jih dajali starejši tovariši.

V letu 1942 je skupina pionirjev, v kateri je bil Drago, izvedla po policijski uri listkovno in napisno akcijo. Prav ko so pisali gesla na rebračo Pečarjeve pekarnice v Vodmatski ulici, se je pojavila italijanska patrolja. Pionirji so bili oboroženi z dvema pištolama. Ustrelili so proti Italijanom, ki so se preplašeno razbežali. Nekaj podobnega sta leta 1943 izvedla Drago Strniša in Bogdan Šturm sama. Odšla sta v italijansko stražarnico v Pokopališki ulici, nekajkrat ustrelila iz pištole in zbežala. Italijani so se tako prestrašili, da so začeli brezglavo streljati okoli sebe.

Pionirji so uživali veliko zaupanje OF. Tako so dobili tudi nalogo, da za vsako ceno pridejo do važnih italijanskih dokumentov. Nalogo sta prevzela Drago Strniša in Bogdan Šturm. Odšla sta h Gruberjevemu kanalu, kjer so se kopali fašisti. Izbrala sta si »žrtve« in akcijo skoraj izvedla; Bogdan je že odšel domov, Draga pa so opazili, ga prijeli in odvedli v zapor. Ta skupina pionirjev je tiskala tudi svoj list z naslovom Pionir; urednik je bil Drago Strniša, tedaj star 12 let.

Podobna skupina je delovala tudi v Zeleni jami. Tu so bili glavni voditelji bratje Okretič, Marko Porenta, Janez Matul in Aco Pavlič. Ta skupina sicer ni nastopala z orožjem, opravila pa je nešteto nalog. Poleg listkovnih in napisnih akcij so pionirji v letu 1942 prek blokov prenašali opremo in pošto. Spomini, ki jih sedaj pišejo takratni pionirji, navdajajo človeka s ponosom, ob trpljenju, ki so ga prestajali po italijanskih in nemških zaporih, pa se zgrozimo. Mučenja, trpinčenja in skrunjenje otroške nežnosti, kar vse je povzročal okupator pionirjem, opisujejo Drago Strniša, Dušan Tratnik in drugi.

OKUPATOR IN NJEGOVI POMAGAČI V MOSTAH

Moste so zasedli Italijani 11. in 12. aprila leta 1941. Svojo vojsko so namestili po šolah in privatnih hišah, karabinjerji pa so zasedli tedanjo policijsko postajo v Mostah. Kraljeva vojska je bila nameščena v gimnaziji na Zaloški



Skojevke in mladinke v demonstrativnem sprevodu na pogrebu Rada Smoleta

cesti (ok. 120 mož), v bivši žrebčarni (ok. 250 mož) in v stari jarški šoli na Šmartinski cesti (ok. 120 mož). Postojanke so postavili tudi na prostoru bivše Oražmovske žage; ogradili so jo z bodečo žico in zavarovali z bunkerji. To postojanko so Moščani nazivali Tobauk. Tu je bilo nastanjenih okoli 60 vojakov.

Mussolinijevi fašisti so bili nastanjeni v prosvetnem domu na Zaloški cesti št. 103 (okoli 80 mož). V Jaršah so zasedli stanovanjske hiše, in to pri Janežiču na Tomačevski cesti št. 25 (okoli 20 mož), kraljeva vojska pa pri Erbežniku na Tomačevski cesti, kjer se je nastanilo 8 oficirjev.

Pri Hrzenjaku na Jarški cesti 76 je bilo stacioniranih 8 mož in stalna kuhinja. V Zeleni jami se je junija 1942 nastanilo v sedanji šoli Vide Pregarc okoli 200 vojakov.

Pozimi 1941—1942 so Italijani posadke okrepili in zgradili bunkerje. Posadka na Fužinah je varovala bencinsko skladišče, ki so ga zgradili Italijani na desni strani odcepa Zaloške ceste na Fužine. Na prostoru sedanjega avtodroma ob Zaloški cesti je bila postojanka protiletalske obrambe; štela je okoli 120 mož in imela 24 protiletalskih topov.

Aprila 1941 se je naselilo v gradu na Fužinah okoli 600 grenadirjev italijanske vojske, okoli 90 italijanskih vojakov pa se je naselilo v vojaških barakah v Hrušici. Te prostore so ob kapitulaciji Italije zasedli domobranci, zvečine rekrutirani z Dolenjske. Nemci so se nastanili po privatnih hišah, kjer je bilo udobnejše kot v barakah — te so prepustili svojim hlapcem domobrancem (DMB).

Vse objekte, v katerih so bili Italijani, so že proti koncu leta 1941 zavarovali z bodečo žico in bunkerji. Bivše mitnice, ki so stale na Zaloški, Litijski in Šmartinski cesti, so okrepili v bunkerje. Samo mimo njih so okupatorji dovoljevali prebivalcem hoditi v mesto in iz njega.

Policijsko postajo na Zaloški cesti št. 16 je zasedlo okoli 25 karabinjerjev.

V Jaršah je bilo okoli 30 karabinjerjev nastanjenih v šoli na Šmartinski cesti. V Štepanji vasi se je že leta 1941 nastanilo okoli 40 italijanskih vojakov, in sicer v gostilni Šarš na Litijski cesti, last Marije Anžur. Ta posadka je stražila blok na Litijski cesti. Po odhodu Italijanov so zasedli iste prostore Nemci, ki pa so bili številčno še močnejši. Okupator je imel svoje pisarne pri Francu Černetu.

Število italijanskih vojakov in fašistov se je menjavalo, vendar se je v letu 1943 zelo povečalo. Vojaštvo je čuvalo objekte in patroljiralo po terenu, fašisti in karabinjerji pa so opravljali policijsko službo, zasledovali pristaše OF, preiskovali po hišah ter aretirali in vodili pristaše OF v zapore.

Po kapitulaciji Italije 1. 1943 zasedejo v glavnem vse naštetite italijanske postojanke Nemci in belogardisti. V današnji šoli Vide Pregarc namestijo Nemci transportni park SS; ko januarja 1945 ta odide na madžarsko fronto, se tu naselijo domobranci. V tej šoli so bili tudi zapor, v katere so zapirali pristaše OF.

Poleg italijanskih in nemških postojank so obstajale tudi postojanke be-ga in pozneje DMB postojanke z zloglasnimi črnorokci.

Že leta 1941 so se pojavili v Mostah, na Kodeljevem in v Štepanji vasi prvi nasprotniki OF. V Štepanji vasi je nastopil bivši starosta Sokola klepar Rudolf Žitnik, ki je v letu 1941 brezuspešno poskušal pridobiti ljudi za boj proti OF. Na tem področju sta bila posebno aktivna Terezija Baš in njen mož iz Zg. Hrušice št. 52, kjer je bil nastanjen tudi štab črne roke. Tu so se shajali in izdelovali načrte za ubijanje pristašev OF znani Hočevar, Pezdir, patra Fidelis in Jaka Vončina, Vojska, Vrhovec, Pleško, Dežmanova, skratka, tu so bili zbrani zločinci iz Hrušice, Dobrunj, Sostrega, Polja, Bizovika in Kodeljevega.

Na Kodeljevem je že pred vojno deloval salezijanski dom, ki je razpolagal s šolanimi sodelavci. Pod vodstvom dr. Franca Blatnika je razvijal močno propagando proti OF in agitacijo za pristop k be-ga. Vendar je med Kodeljevčani nastal že v letih 1941-42 preobrat in salezijanci niso imeli več kdo ve kakšnega vpliva. Vsega skupaj je šlo med okupacijo k be-ga le nekaj fantov in postojanke tu niso mogli formirati. Dr. Franc Blatnik je izkoriščajoč vernost, uspel do neke mere razviti le obveščevalno mrežo, posebno prek tercijsk in vernikov, ki so se prihajali izpovedovat.

Tako pripoveduje Ana Žabjek iz Dobrunj, kako jo je 8. novembra 1942 spovedal kaplan Peter Križaj. Ni se zanimal za grehe po božjih zapovedih, temveč jo je spraševal le o pristaših OF in jo silil k izdajanju sodelavcev OF.

Kako podlih metod proti svojemu narodu se je posluževal duhovni gospod dr. Franc Blatnik, je razvidno iz pisma, ki ga je maja 1942 poslal kvesturi z zahtevo, da Italijani aretirajo pripadnike OF in jih predajo njemu v zasliševanje. Tako so 15. maja 1942 karabinjerji 62. sekcije divizije Sardegna aretirali in predali dr. Blatniku Jožeta Hrastelja, Boža in Janka Suknajiča s Hradeckega

Don B. segnalato.

Turquand
[Signature]

Suknaić Božo

" Giovanni

Hradečkova, 70

- fratelli*
- sono fugitati dell'O.F. sono giovanissimi, 11 o 14 anni;
 - Uno è già stato nei boschi con i partigiani e forse vi ancora
 - L'altro è a casa e sembra sia anche leggermente ferito
 - hanno nascosto armi per i partigiani e poi la hanno portate fuori di Lubiana.
 - l'arresto dovrebbe avvenire contemporaneamente al ragazzo di cui all'altro promemoria.

P.M. 81, 16 maggio 1942 - II.

Blatnikova ovadba Suknaića Boža in Janka

P R O M E M O R I A Per il Sig. Capo di S.M. della Divisione di
Panteria "Granatieri di Sardegna"

S E D E

La notte sul 16 dietro segnalazione di don B. sono stati fermati i fratelli SUKNAIĆ Božo e Giovanni, abitanti in Hradečkova V. n°70:

E' stato inoltre fermato HRASTEVI Giuseppe nel monastero di Rakovnik (si tratterebbe del ragazzo inviato dai comunisti per spiare il collegio).

NOVINIČ Franc, abitante in via Langusova n°5, aderente all'O.F.

Un quinto individuo che dormiva presso il Novinič padre sulla carta d'identità risultava una diversa residenza.-

Toro. Lukovogatoru kuruso
presente promemoria fatto
da S. Blatnik

Tako je dr. Franc Blatnik ovajal Slovence okupatorju

21. DIVISIONE DI FANTERIA "GRANATIERI DI SARDEGNA"
62. SEZIONE MISTA CC. RR.

39/545
n. 4/850 di protocollo

P.M. 81, 11 16 maggio 1942-LX

OGGETTO: Fermo di persone.

AL COMANDO DEI CARABINIERI REALI-DIVISIONALI

S E D E

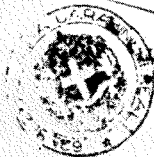
di P. R. 10/10

Il sottotenente PASQUALI, della sezione "1" del comando di Divisione, alle ore 23,30 di ieri 15 corrente, ha fatto accompagnare a questa sezione i sottotenuti individui, fermati per indagini ed accertamenti.

Sono stati rinchiusi nelle locali prigioni a disposizione di codesto comando:

- 10/10*
Don D.
C 1°) - HRASTELJ Joze di Joze e di Mocnik Natalina, nato il 9.10.1928 a Gornja Radgora, residente a Lubiana in via Zernikova (casa nuova senza numero), studente;
- C* 2°) - SUKNAIC Janko di Bozo e di Auzic Jozefa, nato il 26.11.1926 a Lubiana in via Hradeckega n.70, studente;
- C* 3°) - SUKNAIC Bozo di Bozo di Auzic Jozefa, nato il 26.11.1926 a Lubiana (ivi residente in via Hradeckega n.70, studente, gemello del precedente;
- C* 4°) - NOVINEC Janes fu Janes e fu Pecnik Mari, nato il 26.9.1893 a Rokovnik Medvode e residente a Lubiana in via Langusova n.5, operaio;
- C* 5°) - KATE Pavel di Jozef e di Ilar Anna, nato il giorno 8.2.1908 a Rozni vrh e residente a Lubiana in via Stralske 30, calzolaio.

Unisco le carte di identità dei suddetti fermati e collezione fatta per il HRASTELJ che ne è sopravvissuto.



MARESCIAIO MAGGIORE A PIEDI
COMANDANTE DELLA SEZIONE
(Gastano, Lancia)

ceste, dijaka Jožeta Hrovata, delavca Janeza Novinca in čevljarja Petra Pateja. Vsi ti so bili aretirani na zahtevo dr. Blatnika.

Po isti metodi kakor dr. Franc Blatnik sta delala tudi župnika v Mostah Jenko in Kremžar, ki sta bila posebno znana kot neposredna sodelavca črne roke. V Mostah je bila postojanka be-ga in pozneje DMB v gimnaziji na Zaloški cesti. V njej je bilo okoli 270 izdajalcev. Dne 17. januarja 1944 je bila tu ustanovljena oficirska in podoficirska šola DMB.

List Slovenec z dne 21. januarja 1944 piše, da »se je s to šolo dosegel enotni meč proti OF«.

Tudi časopis Jutro piše istega dne, da je »podpolkovnik Peternel, načelnik štaba DMB, omogočil novinarjem obisk veliko obetajoče DMB šole v Mostah«.

V Zeleni jami je bilo nastanjenih okoli 80 domobrancev v poslopju sedanje šole Vide Pregarc. Ta posadka se je rekrutirala tudi iz Most in so tu bili posebno zagrizeni domobranci in črnorokci.

Že v septembru leta 1941 so se sestali pri Petru Hornu, tedanjemu upravitelju gimnazije v Mostah, zagrizeni sovražniki OF, med njimi tudi nekateri bivši oficirji in podoficirji jugoslovanske vojske. Tega sestanka so se med drugimi udeležili tudi organizatorji zločinskih formacij v Ljubljani, prosluli Glavač in že leta 1941 kot izdajalec ustreljeni Emer Famož. Namen te skupine je bil vriniti se v OF in jo od znotraj razkrajati.

Sovražniki OF so razpolagali s precejšnjim propagandnim aparatom in že ob koncu leta 1942 tudi s precejšnjimi informacijami o pristaših in o delovanju OF.

Posebno v letu 1944 so domači izdajalci napenjali vse sile, da bi s propagandnimi gesli izzvali tiste pristaše OF, ki so ostali na terenu, in jih poslali v klavnico na Sv. Urhu. G. Jeločnik je prirejal po moščanskih tovarnah predavanja proti pristašem osvobodilnega gibanja, ki so bila nazvana »protikomunistična«. Dne 12. februarja 1944. leta je predaval v Saturnusu, kjer je ostalo le še 130 delavcev, 2. marca istega leta v Kemični tovarni, kjer je bilo zaposlenih še 180 delavcev. Da bi odkrili pristaše OF, je bila razpisana med delavci anketa in o njej piše časopis Jutro 3. avgusta 1944, da se je je udeležilo 3809 delavcev, ki so se povečini izjavili proti komunistom. S tem so skušali zakriti pravi smisel ankete, kajti namenjena je bila v prvi vrsti odkrivanju pristašev OF — enako kot »božična poslanica« g. Leona Rupnika. O njej pohavalno piše list Slovenec 23. januarja 1944, češ da jo je v Ljubljani podpisalo 5745 delavcev (za Saturnus je bil na čelu te akcije Valentin Gašperšič). Člankar pa posebno graja inteligenco, ki se ni pridružila podpisnikom poslanice.

Vsa zločinska dejanja domačih izdajalcev in okupatorjev so povzročila v Mostah težke žrtve, niso pa mogla preprečiti poleta in končne zmage vseh svobodoljubnih sil slovenskega naroda. Že v juliju l. 1941 so odšli prvi Moščani v partizane na Molnik. Sledile so jim stotine in stotine borcev in v štirilet-nem boju so skupno z ostalimi jugoslovanskimi narodi osvobodili domovino.

NEKAJ PODATKOV O RAZVOJU ILEGALNIH PARTIJSKIH TEHNIK

Ilegalne partijske tehnike so rasle z našo Partijo in prilagajale delo pogojem, v katerih se je razvijala partijska aktivnost. Iz ilegalnih tehnik, ki jih je Partija zgradila pred vojno, je med narodnoosvobodilnim bojem zrasel partizanski tisk. Ta je obveščal, propagiral, mobiliziral in spodbujal sile, ki so se bojevale proti okupatorju in domačim izdajalcem ter gradile novo Jugoslavijo.

V bivši občini Polje ugotovimo kmalu po 1. 1930 prvo ilegalno partijsko tehniko — šapirograf, ki ga komunisti prenašajo iz kraja v kraj v nahrbtnikih in kovčkih. Ivan Maček je na takem šapirografu že v letih 1932—1933 tiskal letake proti šestojanuarski diktaturi in leta 1934 letak z naslovom Delovnemu ljudstvu v Ljubljani in okolici! Delavcem, nameščencem, kmetom in delovni inteligenci! (V letaku sta natisnjena protest proti mučenju aretirancev v zaporih in zahteva, da jih oblastva izpuste. Letak je v arhivu CK ZKS.)

Večje količine propagandnega gradiva prinašajo komunisti v bivšo občino Polje iz Ljubljane in od drugod. Razširjali so tudi časopise Delo, Proleter, Rdeči prapor, Ljudska pravica in drugo literaturo. Leta 1936 je začela delovati ciklostilna tehnika pri Francu Kumšetu in Poldetu Mačku. Tu so razmnoževali letake za občinske volitve leta 1936 in 1938, znake za 1. maj, za obletnico oktobrske revolucije itn. Na ciklostil so razmnoževali letake še pri Francu Cerarju v Slapah, Adolfu Jakhlu v Zalogu in drugod, saj so morali komunisti zaradi varnosti razmnoževalne stroje večkrat seliti oziroma prenašati iz kraja v kraj. Leta 1939 so skušali organizirati v Zalogu pri Škerjancu grafično tehniko. Stroj je iz Kranja pripeljal Franc Maček-Matjačev oče po naročilu Toneta Tomšiča, toda kljub raznim popravilom ni funkcioniral. Tone Tomšič je večkrat sam sodeloval pri organizaciji in tiskanju raznega gradiva, med drugim leta 1940, ko so v Zadobrovi tiskali letake proti koncentracijskim taboriščem. Skladišča za partijski tisk in literaturo so bila še pri Ivanu Ložarju v Zalogu in Cerarjevih v Slapah. Novembra leta 1940 so pripeljali izpod Šmarne gore k Antonu Dežmanu v Podlipoglav tiskarno CK KPS. Tudi to pot je tiskarske stroje pripeljal Franc Maček. Tiskarna je bila nameščena v podstrešni sobici. V njej so izmenjaje delali Mira Ružič, Dušan Kraigher, Ivan Plaskan in tudi drugi člani CK KPS. Za vsebino ilegalnega tiska so skrbeli Boris Kidrič, Edvard Kardelj, Franc Leskošek in drugi.

Po enoletnem odmoru je zopet izšla Ljudska pravica, ki sta jo urejala Miha Marinko in Tone Tomšič. V januarju in februarju 1. 1941 so izšle 3 številke v več tisoč izvodih. Malo pred okupacijo Jugoslavije pa se je nadzorstvo

oblasti oziroma policije tako zaostri, da je morala tiskarna z delom prenehati. Tiskarsko gradivo so skrili pod streho, stroj pa potopili v vodnjak. Dušan Kraigher in Mica Šlander sta odnašala črke in ostali drobni material; kasneje pa so odpeljali tudi tiskarski stroj, in sicer v znano tiskarno »Podmornica« na Brdo pri Ljubljani. V začetku okupacije je tiskarna CK KPS na Brdu zalagala z ilegalno literaturo tudi okoliške vasi. Literaturo so razpečavali na različne načine: z vprežnimi vozovi, ki so imeli dvojno dno, v posodah za olje, s tricikli in na druge načine. V Polje na železniško postajo je kanglo z literaturo vozil Branko Ivanuš, od tu pa železniški uslužbenec Jože Okretič do Francke Dimnik v Polje. (Posodo za olje in manjše posode za mleko je izdeloval Rudi Taurer iz Zg. Kašlja pod strokovnim vodstvom Branka Ivanuša.)

Za okolico je ilegalni tisk razdeljevala pri Dimnikovih Urška Zatler-Micka, ki je kot ilegalka tu stanovala.

Ko je okupator obdal Ljubljano z žico, je postalo prenašanje literature prek blokov še težavnejše in treba je bilo ilegalne tehnike organizirati tudi izven mesta. Za okoliš Polje je Mirko Zlatner-Miklavž organiziral ilegalno ciklostilno tehniko pri Antoniji Kašper-Sojkovi Toni v Šmartnem. Rudi Ganziti je napravil v kleti bunker, ki je imel izhod na njivi, več metrov stran od hiše. V tiskarni sta delala Jože Kašper-Peter, ki se je ranjen vrnil iz partizanske enote, in njegova mati Antonija Kašper. Matrice sta prinašala Mirko Zatler ali Urška Zatler. Slovenskega poročevalca in drugi tisk so od Kašperja nosili Anica Zajc iz Šmartnega, Mici Naglič iz Dobrave pri Črnučah in Miha Čerin z Ježice; za Polje ga je prevzemala Urška Zatler in dostavljala na javke pri Mici Zdešar v Polju, Rozi Maček v Sp. Zadobrovi in dr. Andreju Jenku v Polju. Od Roze Maček so raznašali tisk na Rudnik in v druge kraje, kamor sta ga nosili Tilka Mojškrič in Ema Strojinc. Urška Zatler je odgovarjala za organizacijo ilegalne tehnike, poleg tega pa je delala pri radijski oddajni postaji, ki je bila urejena v kleti hiše Helene Hočevar v Tomačevem. Tudi tu je bunker zgradil Rudi Ganziti, tehnično pa sta ga opremila inž. Mitja Brelih in Alfonz Kukovec. Radijska oddajna postaja je delovala nekako od spomladi do septembra 1. 1942.

Od maja 1942 je Urška Zatler uvajala v delo rajonske ilegalne tehnike Minko Kovič iz Dravelj, ki je v spominih zapisala:

Pred menoj je delo rajonske tehnike opravljala Urška Zatler, ki je stanovala s sinom pri Dimnikovih v Polju (padla je v partizanih). Sinček je bil majhen in sva pri prenašanju pod njegovo odejico skrivali matrice, Poročevalca in drugi tisk.

Junija leta 1942 je Minka Kovič z delom rajonske tehnike in z javkami seznanila podpisano in sem po njenem odhodu na drugo dolžnost prevzela delo v ilegalni tehniki.

Ko sva po odhodu Urške Zalter z Minko prevzeli rajonsko ilegalno tehniko, je bilo aretiranih mnogo naših ljudi in sva morali prevzeti tudi razpečevanje. Spominjam se naslednjih javk, kamor sva nosili literaturo: pri Štefanu Presetniku v Šmartnem, Antonu Mačku v Zadobrovi, Micki Zdešar v Polju, Rozi Maček v Zadobrovi, Mariji Omahen v Zadobrovi, dr. Andreju Jenku v Polju, Lovru Grozniku v Slapah, pri Strojincevih v Zadvoru, Tilki Mojškrič v Zadvoru, Nežki Brecelj v Dobrunjah, Maksu Majeršiču v Zalogu, pri No-

vakovih v Zg. Kašlju, na Ježici in drugod. S teh javk so terenski aktivisti raznašali tisk po hišah do posameznikov. Na terenu Zadobrova so partizanski tisk raznašali Anica Zajc, Štefka in Ivanka Pečnikar, Anica Maček, Tone Tavčar, Francka Anžur in drugi. Poleg raznašanja tiska so navedeni mladinci in mladinke, člani Osvobodilne fronte, sodelovali tudi pri napisnih akcijah. Od Novakovih iz Zg. Kašlja so literaturo odnašali partizanski kurirji na Dolenjsko in Notranjsko.



Partizanski tisk

Partizanski tisk

Pri dostavljanju literature in dobavljanju papirja in drugega tiskarskega gradiva smo se posluževali različnih kamuflažnih sredstev: vprežnih voz in ročnih vozičkov z dvojnimi dnom, posod za olje in mleko z dvojnimi dnom, izvotljenih debel, triciklov z dvojnimi dnom, za prevoz matric, pošte in tekstov pa ročnih torbic z dvojno podlago, aktovk itn. Najčešče sva z Minko Kovič navezali Poročevalca, letake ipd. okrog teles, skrili v rokavih plašča ali jopic, vrženih čez roko. Tako smo partijski tisk nosili in vozili mimo italijanskih in belogardističnih postojank in patrol.

Ko so postali prehodi čez mostove v Vevčah in Kašlju prenevarni, sva z Minko bredli Ljubljano, in sicer v Slapah in Zg. Kašlju. Toda tudi te prehode so večkrat kontrolirale italijanske in belogardistične patrole.

Nisva pa imeli opravka samo z ilegalno literaturo. Jeseni leta 1942 sva dobili naročilo, da v Zg. Kašlju prepeljeva neko »železno ogrodje«. Kasneje sva zvedeli, da je bila to radijska oddajna postaja iz Tomačevega. Z vprežnim vozom sva jo prepeljali k Zamudovim v Zg. Kašelj, od tam dalje pa so jo odpremili partizanski kurirji.

V istem času sva morali zagotoviti varen prehod v Podlipoglav Mitju Brelihu — Mihi. Zvečer je prišel na naš dom, kjer je prespal. Drugo jutro sva z Minko v vozičku, ki je imel »tajnik«, odpeljali njegovo osebno prtljago in orožje, popoldne pa smo se vsi trije napotili proti Polju. V precejšnji razdalji pred nama je šla Minka Kovič, Miha in jaz pa sva, oblečena kot poljska delavca in z orodjem na rami, utrujeno hodila za njo mimo italijanskih straž na postaji v Polju proti Slapam. Tam pa se je zataknilo. V senci urb ob Ljubljani je ležalo več italijanskih vojakov. Počakali smo, da odidejo. Ker pa se le niso premaknili, smo poslali domača dekleta, ki so jih zmotile, mi pa smo hitro prekoračili Ljubljano. Ko smo ugotovili, da na drugi strani Ljubljane ni nevarnosti, smo se odpravili dalje proti Podlipoglavu. Veseli smo bili, da se nam je prehod posrečil. Šele kasneje smo opazili, da se za nami s kolesom približuje neki italijanski oficir. Vsi smo bili natovorjeni: Miha z nahrbtnikom, medve pa z ročno prtljago. Ko nas je oficir dohitel, nas je zvedavo ogledoval, nato pa se hitro odpeljal proti postojanki. Prepričani smo bili, da hiti po pomoč. Po najbližji poljski poti smo jo ubrali v dobrunjske hribe in nato previdno v Podlipoglav. Nama zaupani ilegalcec je bil na varnem, medve pa sva pozno ponoči zopet bredli Ljubljano in se srečno vrnili domov.

Nekako meseca julija ali avgusta 1942 je bila ilegalna ciklostilna tehnika pri Kašperjevih v Šmartnem v vedno večji nevarnosti, da jo sovražnik odkrije. Začasno smo jo premestili k Štefanu Presetniku v Šmartno, kjer je bil bunker za ilegalce in ilegalno literaturo. Od Presetnika je bila tehnika preseljena k Francki Dimnik v Polje. Bunker je bil zgrajen pod stopnicami. V tiskarni sta delali Fanči Dimnik in Milka Mesojedec. Obe sta bili poslani na teren iz partizanov. Tiskarna je bila že bolje opremljena, imeli smo pisalni stroj in rotacijski ciklostil. Delo pri tehniki sem morala prevzeti sama, ker je šla Minka Kovič na drugo mesto, Mirka Zlatnerja pa je zamenjal Ivan Kovačič — Nande, sedaj že pokojni narodni heroj. Prihajal je v železničarski uniformi in je vodil delo le malo časa. Za njim je prevzel delo Gregor.



Kašeljski most, prek katerega so v letih 1941-42 odhajali prostovoljci v partizane ter prenašali pošto partizanski kurirji. Leta 1942 so ga Italijani zažgali in podrli

Navodila za delo in pošto sem dobivala tudi od Milana Škerlavaja-Petrača. Iz Ljubljane je navodila prinašala Duša Škender-Lah. Javke in skladišča so ostala neizpremenjena.

Iz tega časa mi je najbolj ostal v spominu tale dogodek: Dobila sem naročilo, da dostavim v Zg. Kašelj k Novakovim večjo količino Poročevalcev. Naložila sem velik kovček in se napotila proti Polju v upanju, da mi bo tudi to pot botrovala sreča. Ko se približam železniški postaji v Polju, vidim, da Italijani potnikom odpirajo prtljago. Nisem se upala vrniti, da Italijani ne bi postali pozorni, naprej pa tudi ne, ker bi mi kovček prav gotovo odprli. Šla sem počasi proti prelazu pri »nebotičniku«, prepričana, da ne bo zastražen, pa sem se pošteno uštel. Ob zaprtih zapornicah so stali štirje fašisti s črnimi kapami. Kaj naj storim? Naprej ne smem, nazaj ne morem! Obotavlja se sem šla do zapornic in plašno gledala v obe smeri tračnic, od kod da morda prihaja vlak. Italijani so mislili, da se bojim vlaka in začeli so se krohotati in klicati: »Avanti, avanti, signorina! Niente paura!« Ob glasnem njihovem krohotu sem stekla čez tračnice in še naprej čim dlje od Italijanov. Podobnih kritičnih trenutkov je bilo še več...

Iz naše ilegalne tehnike sem dobivala ponarejene živilske karte, na katere smo kupovali pri trgovcu Filipu Škerjancu v Polju, pri Avgustu Grčarju na

Studencu in pri Novakovih v Kašlju. Za ilegalce, ki so se vračali iz partizanskih edinic, za kurirje, bolne in ranjene partizane in za druge pa sem dobivala tudi druge ponarejene dokumente, zlasti osebne izkaznice in dovolilnice za prehod čez bloke okoli okupirane Ljubljane.

Zadnje dni septembra ali v začetku oktobra l. 1942 sem dobila od Petrača obvestilo, da bodo poslali v Zalog vagonsko pošiljko tehničnega materiala za tiskarno na osvobojenem ozemlju. V vagonu je bila za kamuflažo zidna opeka, vmes pa je bilo železje, zaboji z barvo, matrice, papir, več pisalnih strojev, ciklostilov in več zabojev z električnim materialom. Pri raztovarjanju vagona in pri prevozu sta mi pomagala Anton Maček in Franc Maček - Matajčev oče. Material smo vskladiščili pri Antonu Mačku in v bunkerju na našem domu, nekaj pa smo ga takoj odpeljali v Zg. Kašelj pod kozolec Štefana Aliča.

Zadnje mesece leta 1942 se je položaj na terenu močno poslabšal. Narodnih izdajalcev — belogardistov je bilo že več. Aretacije aktivistov so se množile, njihovo delo so morali prevzemati drugi. Večina za boj sposobnih je odšla v partizane. Malo število žena je opravljalo večino terenskega dela. Tudi meni so postala tla vroča. Dobila sem obvestilo, da je na žandarmerijsko postajo prišla ovadba o mojem delu. K sreči jo je sprejel orožnik, ki je bil naš simpatizer, in jo uničil. Belogardistični zločinci, ki so bili obveščeni tudi od drugje, pa so čakali, da bi me prijeli pri kaki večji akciji. Moje gibanje na terenu je bilo treba omejiti. Zato mi je pomagala pri delu Micka Kotar iz Zadobrove. Morala pa sem še prepeljati tehnični material za tiskarno na osvobojenem ozemlju. Dne 17. novembra leta 1942 smo z Rozo in Francko Maček naložile velik lojtrski voz s pisalnimi stroji, ciklostili, papirjem in barvo. Pobrale smo ves material, ki je bil v bunkerju pri Francu Mačku. Voz smo obložile z zelnatimi glavami, Francka Maček pa ga je odpeljala v Zg. Kašelj k Štefanu Aliču. Od tu so material odnesli partizanski kurirji Egidij Sever, Viktor Močilnikar, Ivan Bitenc in Hinko Ocvirk. Spomladi leta 1943 so bili izdani in po herojskem boju padli v Mrzli dolini. Dne 18. novembra l. 1942 sva s Francko Maček zgodaj zjutraj odšli z vprežnim vozom v Tomačevo po material, da bi ga prepeljali na osvobojeno ozemlje. Ta zadnji pohod pa je bil za naju usoden. Domači izdajalci iz Tomačevega in Šmartnega so naju prijeli s »pozdravom«: »No, ptičke, ste se ujele! Dolgo smo čakali na vaju.« Izročili so naju belogardistom v Polju, ti pa po nekaj dneh v zloglasno belogardistično postojanko, ki so jo imeli v sklopu belgijske kasarne.

Ciklostilne tehnike v Polju so po letu 1942 prenehale delovati. Partizanski tisk je v manjši nakladi prihajal iz Ljubljane. Prinašali so ga Filip Škerjanc, Avgust Grčar, Ivan Žankar in terenske delavke, ki so še ostale na svobodi. V letu 1944 pa so partizanski tisk od časa do časa prinašali na teren partizanski kurirji z osvobojenega ozemlja, kjer so se iz ilegalnih partijskih tehnik razvile že prave tiskarne.

NA PODROČJU MOST SO MED NOV DELOVALE NASLEDNJE TEHNIKE:

Ilegalna tehnika na Kodeljevem pri Borisu Racetu v Adamič-Lundrovi ulici št. 34; hiša je bila leta 1941 v gradnji. V dogovoru z vodstvom CK KPS je bil pod kletjo zgrajen bunker z avtomatičnim odpiranjem, predviden za tiskarno. Bunker so gradili trije zanesljivi zidarji.

Cinkografija je pričela z delom spomladi 1942; v njej je delalo pet ljudi (Zlatko Močnik). Natisnili so 150.000 letakov, 10.000 živilskih kart, 850 klišejev, večje število potnih listov, osebnih izkaznic in drugih dokumentov. Marca l. 1943 je bila tiskarna izdana. Italijani so bunker odkrili ter zaprli vse stanovalce hiše in tovariše, ki so delali v tiskarni.

Druga večja tiskarna na področju Most je bila pri Antonu Jevnikarju, mizarju med glavno progo Ljubljana-Zagreb in Ljubljana-Novo mesto.

V delavnicah so izdelovali mrtvaške zaboje za pogrebni zavod. Zato je tiskarna dobila ime »Truga«.

Pri podvozih ceste in železnice na obeh progah so bile močne italijanske straže (po 50 mož) in tudi okupatorju je bilo težko sumiti, da bi v takih razmerah lahko obstajala kaka ilegalna dejavnost. Dobri pogoji za tiskarno so bili tu tudi zato, ker so lahko z lesom dovažali in odvažali tudi tiskarski material.

Adaptacijo hiše oziroma bunkerja je vodil Stane Šefic. Bunker je bil zgrajen pod lopo za les; v kletnih prostorih je bila za zamaskiranje zgrajena tudi sušilnica za les, na vrhu pa je bilo skladišče izgotovljenega materiala. Adaptacija teh del je bila izvršena do novembra leta 1942 pod nadzorstvom ilegalca Venceljna.

Meseca novembra leta 1942 je delavec mizarskega podjetja Mirko Logar, sedaj višji oficir JLA, dobil nalog, da prepelje oziroma vodi prevoz tiskarskega stroja iz tiskarne v Vegovi ulici do delavnice v Zeleni jami. Še isti večer so stroj spravili v pogon. V tiskarni so bili zaposleni Stane Cimperman kot tiskarski strojnik, ročni stavec Rudolf Burič, Mirko Lokar in Anton Jevnikar sta bila zadolžena za odpremo tiska, odvažal pa ga je Lojze Tavčar iz Zadobrove, ki je bil sprejet v podjetje kot delavec. Zora Lokar, žena Mirka Lokarja, je skrbela za hrano in za obveščevalno delo.

V tiskarni so natisnili 4000 izvodov ene številke Slovenskega poročevalca, 25.000 raznih letakov, 5000 brošur Sokolom (na 16 straneh) in več živilskih kart. Tiskarna je delovala od novembra do 22. decembra 1942, ko je bila odkrita.

Mirko Lokar je dobil od Petrača nalog, da odpremi literaturo iz tiskarne, in to ne glede na blokado, ki so jo pripravljali Italijani pred božičem leta 1942. Pri prevozu pa so voznika Lojzeta Tavčarja prijeli. Hudo so ga pretepli in povedal je, kje je zaboje naložil. O aretaciji so bili tiskarji in ostali sodelavci takoj obveščeni in so se pravočasno umaknili. Tiskarno pa so Italijani odkrili.

V zvezi s to tiskarno je bilo aretiranih 16 oseb, med njimi tudi Zora Lokar in podpisana, ker sem Lojzetu Tavčarju izročila ponarejene dokumente in nakazilo za zaposlitev pri podjetju Anton Jevnikar.

Tiskarna je delovala pod nadzorstvom Milana Škerlavaja-Petrača, zvezo med njimi in tiskarno pa je vzdrževala Majda Vrhovnik-Lojzka, ki je pozneje padla v partizanih.

Tretja tiskarna je bila na Kodeljevem pri Francu Škoficu, prekajevalcu mesa na Hradeckega cesti št. 35. V njej so tiskali razne letake in je delovala od decembra 1942 do 3. aprila 1943, in sicer v prostoru za prekajevanje. Tu so delali Dušan Zadravec, Franc Bezlaj, Fanči Dimnik, Franc Škofic in njegova žena, Božič pa je prevažal material. V začetku aprila 1943 pa so Božiča prijeli, tiskarna je bila odkrita in aretirani vsi, ki so v njej delali.

Četrta tiskarna — ročna ciklostilna tehnika — je delovala le kratek čas l. 1942 v sedanji Bezenškovi ulici 21 na terenu Zelena jama pri Francu Mestinsku, po domače pri Šlambergarjevih. Mestinšek je bil kasneje interniran in je v internaciji tudi umrl. V tej ilegalni tehniki je delal tudi Jože Novak, delavec pri bivšem Bonaču, ki je s Stanetom Verbičem že l. 1941 natiskal več tisoč letakov. Dne 30. maja 1942 je bil Jože Novak od italijanskega sodišča obsojen na smrt in ustreljen. V tej ilegalni tehniki so tiskali propagandno gradivo, Slovenskega poročevalca in Radio vesti. Bila je sicer kmalu odkrita, vendar so tovariši, ki so v njej delali, prej uničili vse tiskarske priprave, da ne bi prišle v roke okupatorju.

Pomembno vlogo je odigrala tudi — sicer legalna — tiskarna bratov Tuma pod Ježami v Vodmatu.

Gradivo, ki sem ga rabila pri pisanju tega prispevka (arhiv ZB Moste-Polje, Ljubljana v ilegali in drugo) omenja še ilegalno ciklostilno tehniko, ki je bila v kleti Antona Baua na Šmartinski cesti št. 107, dalje ciklostilno tehniko pri Antonu Strniši v Slapničarjevi ulici in rajonsko ciklostilno tehniko pri Hinku Polaku v Korytkovi ulici št. 26, ki je delovala od l. 1941 do pomladi 1942. Poleg ilegalnih tehnik so se nekateri terenski odbori posluževali tudi žigov, s katerimi so razmnoževali letake in listke za potrosne akcije. Skojevska organizacija v Zeleni jami je tako natisnila več tisoč primerkov, med njimi tudi letak, za katerega je napravil lesorez akademski slikar Vladimir Lakovič in je bil natisnjen za vso Ljubljano. To delo so opravili mladinci pri Zorki Okretič in Miri Šorli v Zeleni jami.

Ob zaključku želim poudariti, da so ilegalne tehnike odigrale pomembno vlogo v narodnoosvobodilnem boju. Pri tem je sodelovalo mnogo ljudi, najtežavnejše delo pa so opravljali tiskarji, ki so največkrat pod zemljo v majhnih in vlažnih prostorih in ob stalni luči skrbeli, da je partizanski tisk obveščal, propagiral, organiziral in spodbujal borce in aktiviste vse do končne zmage.

Vsi, ki jih v teh skromnih zapiskih nisem imenovala, naj mi oprostijo. Navajala jih nisem, ker sem že mnogo pozabila, pozabili pa so tudi drugi, ki so pri tem delu pomagali.

Avtorica

V POLJU JE BIL MED NOV SEDEŽ ZLOGLASNE 13. DOMOBRANSKE ČETE

Množično morišče znanih in neznanih žrtev na Sv. Urhu nad Dobrunjami, ki so kot partizani ali kot aktivisti OF padli v roke najbolj zagrizenim nasprotnikom osvobodilnega gibanja, slovenskim domobrancem, je nastalo zadnje dni oktobra 1943.

Dne 23. oktobra 1943 je komandant I. slovenskega domobranskega bataljona poročnik Emil Cof »obšel med drugim tudi posadko domobranskega voda Urh«. Po odhodu je poročal: »Ugotovil sem, da je postojanka zelo dobro organizirana in da tako vodnik kakor tudi vse ljudstvo vlaga veliko truda in dobre volje, da postojanko čim boljše uredi in utrdi. Zato pohvalim vodnika slovenskega domobranskega voda Urh zastavnika g. Dežmana Alojza kakor tudi vse njegovo ljudstvo in jih pozivam, da tudi v nadalje vrše svojo službo s polno voljo in požrtvovalnostjo.«¹

Naslednji dan, v nedeljo 24. oktobra 1943, se je okoli 13. ure ustavil pred župniščem v Sostrem poltovorni avtomobil. Na povelje oboroženega domobranca sta izstopila dva pripornika v civilni obleki; tretji ni hotel izstopiti in je ostal v vozilu.

Domobranec je zahteval, da sostrški kaplan Mirko Gande pripornika spove. Ko je zvedel, da sta obsojena na smrt, se je tako ustrašil, da ju je moral spovedati sostrški župnik Franc Verce. Pri tem je zvedel, da je domobransko »sodišče« v Polju obsodilo vse tri na smrt.

Pripornika sta zatrjevala, da sta nedolžna, in prosila župnika, naj ju reši. Po spovedi je župnik vprašal domobranca, zakaj so ti ljudje obsojeni na smrt. Odgovoril mu je, da ne ve in da ima on le nalog višje komande, da »obsodbo« izvrši.

Po tem pojasnilu so pripornike odpeljali na Sv. Urh, kjer so vse tri ustrelili. Domobrancem je poveljeval dan poprej pohvaljeni zastavnik Alojz Dežman.

Župnik Franc Verce ni maral, da bi mu iz poljske fare pošiljali spovedovat na smrt obsojene pripornike. Poljski župnik Janez Kete je imel štiri kaplane, sostrški le enega. Zato je odšel v sosednjo faro in se s Ketejem pogovoril. Dosegel je, da poljski domobranci niso več pošiljali svojih žrtev spovedovat v sostrško župnišče. Odslej so jih po »obsodbi« vodili naravnost na urhovsko morišče. Tega, da se zločini ne bi nadaljevali, pa sostrški župnik ni dosegel in gotovo je, da o čem takem duhovnika niti razpravljala nista.

¹ Naredba št. 24 komandanta I. slovenskega domobranskega bataljona za oktober 1943 – iz arhiva DMB

Poljski župnik Janez Kete je že več let pred drugo svetovno vojno hudo vznemirjen zasledoval razvoj delavskega gibanja v poljski občini in beležil ugotovitve, ki jih je 30. januarja 1944 priobčil v 72. številki lista Slovenec. V njih je posegel še pred l. 1928 in priznal že za tisto dobo prevladujoč vpliv komunistov v vseh prosvetnih in telesnovzgojnih društvih poljske občine.

Med predstavniki »nove grupe«, ki so uspešno vodili stavke v vevški papirnici, je na prvem mestu imenoval »vidnega komunista Jožeta Mazovca«. Daljši odstavek je posvetil telovadnemu društvu Sokol in zapisal porazno ugotovitev: »Znašli smo se pred žalostnim dejstvom, da od članov poljskega Sokola ni niti eden simpatizer, še manj pa aktiven delavec proti komunizmu.« Pri ugotavljanju položaja v društvi katoliške Prosvete je zabeležil razkol l. 1933, ko »je bilo brezkompromisno izključeno nad tri četrtine tedanjega članstva...«

Po beležki o »razčiščenju« v katoliški Prosveti je župnik Kete usmeril ves svoj gnev na delavska društva Svoboda in Vzajemnost in jih imenoval »javna legla komunizma«, kjer so »načrtno vzgajali mladino v revolucionarnem duhu«.

Nezmožen, a tudi nepripravljen in nedostopen razmišljati o pravih vzrokih, ki so ustvarili v poljski občini opisani položaj, je župnik Kete zaključil opis predvojne dobe z naštevanjem imen vodilnih članov KPS z Edvardom Kardeljem na prvem mestu in dodal: »Vsi ti so tvorili veliko oporo komunizmu v Ljubljani in očitno je bil pred vojno v naši občini sedež tedaj tako dobro zakrinkane KPS.«

Take ugotovitve poljskega župnika Janeza Keteja o političnem položaju v poljski občini do pričetka druge svetovne vojne je poznal tudi sostrški župnik Franc Verce. Še pred objavo Ketejevega članka v Slovencu je pisal v poročilu o pobožnosti deveterih prvih petkov (ki so jih nasprotniki osvobodilnega gibanja »praznovali« od 5. decembra 1941 do 4. septembra 1942 z namenom, da odvrnejo vernike od množične udeležbe v OF in partizanstva) škofijskemu ordinariatu v Ljubljano, da so se v njegovo faro »zatekli komunisti iz Most, Dev. M. v Polju (od tu jih je bilo okrog 300) in deloma iz Ljubljane...«²

Pri naštevanju zaslug za množični odhod prebivalstva v partizane l. 1942 je navedel: »... kršč. del mladine in JSZ, ki je imela svoje gnezdo v papirnici Vevče. Duhovščina v Sostrem, posebno kaplan Žakelj, se je borila proti njim od l. 1935, vendar uspeha ni bilo...«³

Ugotovitve poljskega in sostrškega župnika, ki so obravnavale položaj v njuni fari v letih pred drugo vojno, bi ne bile pomembne, ko bi se dogodki po l. 1941 razvijali drugače, se pravi tako, kot si je želela večina slovenske duhovščine. Toda razočaranja, ki jih je doživljala klerikalna in ostala reakcija in z njo vred velik del duhovščine, so se po l. 1941 še stopnjevala. Poljski župnik je računal »žalostne številke« in zapisal v svoj članek: »Občina je štela pred nastopom komunizma 7.600 prebivalcev, od katerih smemo šteti moške, razen otrok in starčkov — torej za borbo sposobnih — circa 700. Od početka komunizma (beri: NOV — op. p.) do razsula Italije je odšlo med komuniste (beri: v partizane — op. p.) 348 moških in 14 žensk... Ob razsulu Italije se

² Iz poročila župnika Franca Verceta o opravljanju pobožnosti devetih prvih petkov v arhivu uredništva Slovenca

³ Prav tam



Cerkev in pokopališče na Sv. Urhu prve dni po osvoboditvi. V ospredju ostanki španskih jezdecev — tu so belogardisti gnali pobijati svoje žrtve v urhovske gozdove

je odtegnila iz občine nova skupina komunistov, ki je štela 114 moških in 3 ženske. Skupno število 479, kar bi pomenilo popolno komunistično brigado. Žalostna ugotovitev nas kloni v priznanje, da je občina D. M. v Polju sorazmerno z ostalimi občinami prispevala komunizmu (beri: OF in NOV — op. p.) največji procent tako članstva v plenumu OF kot kolovodij raznih komunističnih bataljonov... beri: komandantov partizanskih bataljonov... — op. p.)«.

Podobno kot poljski župnik je ugotavljal za svojo faro sostrški župnik. V že navedenem poročilu je pisal, da so bili »organizirani celo šolski otroci.

V dekliški Marijini družbi je polovica članic simpatizirala s partizani, mnoge pa so očitno nosile rdeče rute za vratom kot znak partizanstva. Celo stare tretjerednice so agitirale za partizane in jim donašale živež in obleko. Zmešnjava je bila popolna.«

Takšno pojmovanje naklonjenosti širokih ljudskih množic borcem, ki so v najtežjih okoliščinah odhajali v boj s številnejšim, do zob oboroženim okupatorjem, je imelo strahotne posledice. Namesto da bi duhovščina podprla boj svojega naroda, ko je šlo za njegov obstoj, ali se vsaj vzdržala lažne propagande, češ da sta v nevarnosti vera in cerkev, je storila vse, da bi narodno-osvobodilni boj onemogočila.

Maja 1942 je poljski podžupan Feliks Pogačnik pripeljal s poljske strani v sodu za gnojnico orožje na Sv. Urh. Z njim so se urili za boj proti partizanom »prvi protikomunistični borci«, kot jih je že v navedenem članku imenoval župnik Kete. Ni jih bilo mnogo. V enem tednu se jih je zbralo s poljske in dobrunjske strani in iz Ljubljane komaj sedemnajst. Povečini so bili člani klerikalne Slovenske legije, vzgojeni v Katoliški akciji in pripravljeni, da se pod vodstvom Mihačlovičevih oficirjev odpravijo v Gorjance. Tam naj bi se združili s četniki iz drugih krajev in skupaj z njimi napadali partizanske enote na osvobojenem ozemlju.

Toda ti načrti nasprotnikov osvobodilnega boja se niso uresničili. Še preden so se pripravili na odhod iz urhovskih gozdov, so jih presenetili partizani in jih pognali v beg. V Gorjancih ni bilo četniške vojske, da bi se ji pridružili. Duhovščina iz nekaterih dolenjskih farovžev jim je z velikimi težavami poslala nekaj moštva. Zavarovani z lažnim imenom Štajerski bataljon so nekaj tednov varali prebivalstvo in partizane, češ da so tudi oni partizani, ki da se odpravljajo na Štajersko.

V taborišču lažnih partizanov pri Šentjoštu blizu Stopič so se množili grobovi zverinsko pomorjenih ljudi, ki so prišli k njim v veri, da so partizani. Prebivalstvo podgorjanskih vasi je slutilo, da nima opraviti s pravimi partizani. Ni se motilo. Partizani so lažne »Štajerce« razkrinkali kot skrivne okupatorjeve sodelavce.

V prvi polovici avgusta 1942 so člani lažnega Štajerskega bataljona postali legalni okupatorjevi sodelavci in se preimenovali v Legijo smrti. Kot »legisti« so z okupatorjem sodelovali v roparskem pohodu, imenovanem »ofenziva«, od zgodnjega poletja do pozne jeseni 1942 in po dolenjskih in notranjskih vaseh s svojim izdajalskim početjem večali gorje svojega naroda.

Med italijansko ofenzivo so mnogi nasprotniki NOV mislili, da bodo z okupatorjevo pomočjo uničili partizanstvo. Z orožjem, ki ga je svojim pogaçem — med njimi so bili celo duhovniki — radodarno delil okupator, so se skušali čim hitreje znebiti vseh, ki so jim bili kakorkoli nevarni. Ko bi smeli, bi pobijali že pod italijanskim okupatorjem. Toda Italijani jim niso dali prostih rok; imeli so jih na verigi, kot so sami pisali in govorili, in le od časa do časa so jo po svoji volji zrahljali. Streljanje talcev in drugih žrtev so pridržali najraje zase, od svojih pomagačev pa so zahtevali prijave osumljenih oseb, ki so jih pošiljali v zapore in taborišča.

V vaseh poljske občine so belogardisti poleti 1942 odkrili več bunkerjev, ki so nudili zavetje vodilnim ljudem NOV ali pa so v njih tiskali in razmno-

ževali partizansko literaturo. O svojih uspehih so zagnali silen vik in krik. Toda kmalu so morali utihniti. V nočeh od 29. na 30. in od 30. na 31. avgust 1942 so partizanske enote uspešno izvedle več akcij na vzhodnem in južnem robu Ljubljane. V eni izmed njih so zgoreli tudi važni objekti vevške papirnice. Vodstvo tovarne si je prizadevalo, da bi dobival okupator čimveč njenih izdelkov — za potrebe partizanov so skrbeli delavci sami. Okupator in njegovi pomagači so strmeli, od kod taka moč partizanskih akcij. Saj so vendar raztrosili v svet vesti o popolnem uničenju partizanske vojske in njenega vodstva v kočevskih gozdovih!

Pa še druga huda nadloga je tiste dni vznemirjala slovenske klerikalne politike. Med moštvom Legije smrti, ki je izhajalo največ iz klerikalnih vrst, in njegovim vojaškim vodstvom — Mihajlovičevimi oficirji — je vladalo silno nesoglasje. Duhovščina si je prizadevala, da bi moštvo delalo za njene cilje; oficirji so imeli pred seboj cilje svojega vodje Mihajloviča. Nesoglasja so prerasla v sovraštvo in prišlo je tako daleč, da so začeli klerikalci pobijati Mihajlovičeve oficirje in obratno.

Voditelji bele garde so začeli razmišljati o tem, da bi organizirali svoje postojanke — vaške straže. Toda imeli niso ne moštva ne orožja. Brez okupatorja niso zmogli ničesar. Italijani so jim dali denar, živež, orožje in ime: milizia volontaria anticommunista — prostovoljna protikomunistična policija — MVAC.

O vaški straži v Polju je napisal župnik Kete v svojem članku: »Z največjo težavo se je za tem (po partizanskih akcijah konec avgusta 1942 in po italijanskih represalijah v začetku septembra, ko so iz poljske in dobrunjske



Italijani in domači izdajalci na skupnem pohodu

občine in z Ježice odgnali v internacijo nad 800 moških — op. p.) posrečilo zbrati 14 borcev in s temi se je vzpostavila meseca septembra 1942 vaška straža, ki beleži v vsakem oziru veliko delavnost in velike uspehe.»

Konec septembra 1942 so belogardisti ustanovili postojanko vaše straže v Bizoviku, v začetku oktobra v Dobrunjah pod Sv. Urhom, novembra istega leta pa na Sv. Urhu. V postojanke vaških stražarjev so stopali v prvi vrsti možje in fantje iz belogardističnih družin, ki jih je duhovščina reševala iz italijanskih koncentracijskih taborišč. Z Dolenjske pa so se drug za drugim vračali v vasi poljske in dobrunjske občine člani bivšega lažnega Štajerskega bataljona in Legije smrti. Med posadko so vnašali metode podivjanih »Štajercev« in legistov. Njihova »delavnost« so bili predvsem roparski pohodi po bližnjem in tudi oddaljenjšem okolišu postojanke. Vdirali so v partizanske domačije, odganjali živino in odnašali vse, kar je bilo kaj vrednega. Pogosto so morali z njimi »sumljivi« domačini, ki so jih v postojankah med zasliševanjem grozotno mučili. Marsikdo je trpinčenju podlegel; kdor je zdržal, je moral v okupatorjeve zapore in taborišča.

Ljudstvo se ni posluževalo imen MVAC ali »vaški stražarji« — zanj so bili in ostali belogardisti. Kadar so se bližali domovom vaščanov, ki so imeli svojce pri partizanih, so ljudje že od daleč gledali, ali gredo sami ali so v okupatorjevi družini. Najhuje je bilo, kadar so prihajali sami. V divjanju in ropanju jim niso bili kos niti fašisti, vojaštvo pa je njihove izgrede celo blažilo.

»Pohodi« vaških stražarjev so se v daljših in krajših presledkih nadaljevali vse do kapitulacije Italije. Tedaj pa so se belogardisti iz postojank v vzhodni ljubljanski okolici zbrali na Orljem in odhiteli na Dolenjsko proti Turjaku. Med njimi so bili tudi vaški stražarji iz postojank v Bizoviku, Dobrunjah, s Sv. Urha in s poljske strani. Tudi tistih 14 belogardistov, ki so postavili temelj vaški straži v Polju, ni manjkalo. Župnik Kete jim je v svojem »zgodovinskem« članku posvetil naslednje besede: »Stopili so na branik v skupni borbi proti rdeči zvezdi 14 prvih borcev s tovariši, ki so jih kasneje pridobili za sveto dolžnost, odkorakali so iz naše občine in doživeli trde preizkušnje v borbi na Velikem Osolniku. Izmed prvih 14, jekleno okaljenih, vernih, najboljših, se ni vrnilo devet fantov...«

V cerkvi na Velikem Osolniku, nedaleč od Turjaka, se je utrdila večja skupina vaških stražarjev iz poljske in dobrunjske občine skupaj s stražarji s Sv. Gregorja nad Velikimi Laščami. Skupino je vodil Milko Piriš, član vodstva Slovenske legije in prvi komandant vaše straže v Šmartnem ob Savi.

Partizanske enote so zasledovale belogardistične in plavogardistične skupine, ki so hitele iz svojih postojank proti Turjaku ali se zadrževale v njegovi okolici. V mesečni noči od srede na četrtek, 16. septembra 1943, je na Veliki Osolnik prodirala 3. četa III. bataljona Tomšičeve brigade pod vodstvom komandirja Naceta Horvata — Imbra. Ko so se borci približali vrhu, so v cerkvenem stolpu zagledali belogardiste. V mesečini so tudi belogardisti zagledali partizane in začeli streljati proti njim. Partizani so jih pozvali k predaji, toda zaman — belogardisti so še vedno upali na pomoč. Med njimi je bil Ivan Habič iz Bizovika, ki so ga ljudje zaradi njegove sadistične krutosti imenovali »Bizoviški vrag«. Ta je z najgršimi psovki zmerjal parti-

zane. »Takih psovok še svoj živi dan nisem slišal. Vse smo bili, samo ljudje ne,« je kasneje povedal komandir Imbre.

Partizani so uvideli, da je čistina okoli cerkve zelo nevarna. Zato so poslali na Turjak kurirja Slavka Rodeta — Nandeta iz Polja po blindo. Zavarovani pred streli so nato zoževali obroč okoli cerkve in se proti jutru približali belogardistom.

Po boju na Velikem Osolniku je partizansko sodišče obsodilo nekaj največjih zločincev na smrt. Med njimi je bil tudi Ivan Habič iz Bizovika. Več belogardistov si je pomagalo s ponarejenim potrdilom, s katerim so skušali dokazati, da so bili v belo gardo prisilno mobilizirani. Partizani so jih poslali v delavske bataljone, le nekatere so vključili v bojne enote. Med temi je bil tudi Alojz Svetek iz Bizovika, eden največjih zločincev tamkajšnje posadke. Komandirja partizanske čete Imbra, s katerim sta pred vojno nekaj let delala v Ljubljani v istem podjetju, je nalagal, da so ga prisilno mobilizirali v bizoviško vaško stražo in da je neprestano iskal prilike za pobeg k partizanom.

»Nismo jim videli v srca in marsikdo nas je prevaral,« je dejal komandir Imbre. »Toda nekaj belogardistov iz Polja, Dobrunj in Bizovika pa tudi iz postojanke na Sv. Urhu je ostalo pri nas do konca in nekateri izmed njih so za svobodo žrtvovali tudi svoje življenje.«

Del belogardistov iz Bizovika, Dobrunj in s Sv. Urha se je ob kapitulaciji Italije ustavil na Golem. Med njimi je bilo več članov nekdanjega lažnega Štajerskega bataljona. Ti so pajdaše seznanili z metodami boja proti partizanom, ki so jih preizkusili v gorjanskih gozdovih. Preoblečeni v partizane so prestrežali ljudi, ki so se ob kapitulaciji Italije odpravili v partizane, se jim ponujali za vodnike in jih na skritih krajih pobijali in zakopavali.

Vojaškemu kuratu Petru Križaju, ki je bil z belogardisti na Golem, je bil tak način boja tako všeč, da ga je sklenil prenesti v postojanke vaških straž v ljubljanski okolici. Belogardist Ivan Korošec iz Bizovika, do kapitulacije Italije podkomandant vaške straže na Sv. Urhu in še nedavno tudi sam član lažnega Štajerskega bataljona, je poslal 11. septembra 1943 komandi belogardističnih bataljonov predlog za ustanovitev »udarne čete«, ki bi v okolici Molnika lovila partizane. Obenem je predlagal, da bi jim komanda dovolila uvesti »naglo sodišče«, ki naj bi »pospravilo najhujše terence«. V »udarni četi« in pri »naglem sodišču« je želel imeti tudi vojaškega kurata Petra Križaja. Komanda belogardističnih bataljonov je Ivanu Korošču sporočila, da lahko ustanovi oboje.⁴

Toda vojaški kurat Peter Križaj ni mogel sodelovati v prvih »akcijah« »udarne čete« in pri »naglem sodišču« po postojankah bele garde v poljski in dobrunjski občini. Pri umiku z Golega je bil 13. septembra v bližini Šmarja pri Grosupljem ranjen, ker na poziv komandanta partizanske enote ni hotel odložiti orožja. Natvezil je podobne laži kot zločinec Alojz Svetek, partizani pa niso vedeli, koga imajo v rokah. Kdo izmed njih si je mogel misliti, da ima pred seboj duhovnika, ki je poleg drugih številnih zločinov sodeloval pri zverinskem mučenju partizanske matere Ivane Bricelj — Hrastarjeve iz Bizovika in jo ukazal ustreliti, ko je spoznal, da je niti v bolnišnici ne morejo več rešiti. In kdo izmed njih bi mogel verjeti svojim ušesom, ko bi ga slišal, kako je še pred nekaj dnevi kričal nad Erno Zrimšek iz Bizovika, ki ga je

⁴ Originalne listine so priložene spisu o kočevskem procesu

kleče pod križem prosila, naj ji zaradi otrok ne vzame življenja: »Dušo ti lahko rešim, življenja ne!« Tako se je zgodilo, da so partizani Križajevim lažem verjeli, ga obvezali in poslali v ljubljansko bolnišnico.

Po spopadu s partizani v bližini Šmarja se je Ivan Korošec s svojimi pajdaši in brez vojaškega kurata vračal proti Sv. Urhu. Za njim so prihajali še drugi: Alojz Dežman — Žorga iz Sp. Hrušice, Polde Selan, sin urhovskega mežnarja, Cene Habič iz Bizovika, brat »Bizoviškega vraga«, in še nekateri komandanti in podkomandanti vaških stražarjev. S seboj so vodili zbegane in malodušne stražarje, ki so se skupaj z njimi rešili partizanskega obroča. Bili so slabo oboroženi in nesposobni za boj s partizani, toda dovolj zviti in krvooločni, da so s svojo »udarno četo« takoj začeli loviti in pobijati ljudi, ki so čez bizoviške in dobrunjske hribe ter skozi Podmolnik in Podlipoglav odhajali v partizane. Poročila o številnih primerih je prejemal Jože Vrbinc iz Bizovika. Organi VOS v Ljubljani so izdali odlok, v katerem so opozarjali na nevarnosti prehoda prek imenovanih krajev in priporočali prehod čez hribe pri Jevnici in Kresnicah.

Dne 16. septembra 1943 je uspelo prof. Janezu Grumu, ideološkemu vodji bele garde v poljski občini, da se je prebil s Turjaka v Ljubljano. Takoj je poiskal zvezo z Nemci in jih prosil pomoči za oblegane belo- in plavogardiste v turjaškem gradu. Novi okupator »Ljubljanske pokrajine« mu je obljubil vsestransko pomoč. Po razgovoru z Nemci je odhitel Janez Grum v Polje, Dobrunje, Bizovik in na Sv. Urh sporočit tamkajšnjim belogardistom veselo novico.

Do tistega dne so vaški stražarji na skrivaj utrjevali svoje postojanke. Še posebno oprezni so bili na Sv. Urhu in pri Lazarju na griču v Bizoviku. Ti postojanki sta stali na robu Dolenjskega gričevja in bili najbolj izpostavljeni nenadnemu partizanskemu napadu. Komandanti so članom posadke naročali, naj vsaj tako dolgo molče o vrnitvi v stare postojanke, da izkopljejo obrambne järke. Po Grumovem obvestilu pa so se oddahnili in se širokoustili: »Zdaj pa naj pride, kdor hoče, smo se že z Nemci povezali!«

Dne 18. septembra 1943 je IV. bataljon Cankarjeve brigade napadel postojanko vaških stražarjev na Sv. Urhu. Ker so stražarjem prihiteli na pomoč Nemci, partizanom ni uspelo uničiti postojanke. Padle borce sta morala pokopati Janez Omahen in Andrej Kurent, aktivista OF iz Dobrunj. Ob grobu sta stala nemški vojak in komandant urhovskih belogardistov. Ko sta prisilna grobarja položila zadnje truplo v skupni grob, je Alojz Dežman z divjim glasom oznanil: »Na tem griču bodo ležali še vsi terenci OF iz te okolice in vsi, ki sodelujejo z njimi in s partizani!«

Tisti dan, ko sta morala Omahen in Kurent izkopati na Sv. Urhu grob za 19 padlih partizanov in partizank — bilo je v nedeljo, 19. septembra 1943 —, je padel turjaški grad. Narodnoosvobodilna vojska je zajela 700 belo- in plavogardistov, ki so se po kapitulaciji Italije utrdili v njem. Pri pregledovanju ujetnikov so bili izločeni največji zločinci in predani partizanskemu vojaškemu sodišču.

Dne 23. septembra 1943 je Leon Rupnik, novi šef »Pokrajinske uprave«, ustanovil po nalogu visokih predstavnikov nemškega okupatorja »slovensko domobranstvo«. Že naslednji dan je list Slovenec pozival v domobranstvo vse za boj sposobne Slovence.



Bunker ob pokopališkem zidu na Sv. Urhu –
 morilci so spodkopali celo grobove, da so se lahko plazili v zavetje bunkerjev

Belogardistični vaški stražarji so se čez noč preimenovali v slovenske domobrance. Na Sv. Urhu je nastal »slovenski domobranski vod«, ki je po 23. septembru 1943 štel 81 članov posadke. Iz plačilnega spiska za tretjo tretjino septembra 1943 je razvidno, da so bili v urhovskem domobranskem voduh tudi tisti bizoviški belogardisti z zločincem Alojzom Svetkom na čelu, ki so jih partizani zajeli na Velikem Osolniku in jih zaradi njihovega zatrevjanja o prisilni mobilizaciji v belo gardo in želje, da bi se čimprej pridružili partizanom, vključili v svoje bojne enote. Svetek je po osvoboditvi prisegal, da so ga Nemci ujeli v jesenski nemški ofenzivi oktobra 1943 in ga prisilili, da je stopil v urhovski domobranski vod, toda njegov svojeročni podpis in podpisi njegovih sedmih pajdašev na plačilnem seznamu za mesec september doka-

zujejo, da so bili že tedaj na Sv. Urhu in so prejeli plačo za ves mesec. Njihova imena so posebej obkrožena z oklepajem in opremljena s pripombo: »Vrnili so se iz partizanskega ujetništva ter jim pripada celotna plača po odredbi...« Izkoristili so prvo priliko in z orožjem, ki so jim ga dali partizani, zbežali iz vrst borcev proti fašističnemu okupatorju, da so lahko nadaljevali z zločini.

Kakor na Sv. Urh in v Bizovik so hiteli v svoje postojanke tudi belogardisti iz Polja in se vključevali v domobranske enote. O njih je napisal župnik Kete: »Vsi oni, ki so se vrnili, so vnovič potrjeni kot najzvestejši svojemu narodu. Ostali so neločljivi s svojega doma, ostali neločljivi kot vaški stražarji in iz krvavega žrela Velikega Osolnika, ki jih je pot pripeljala nazaj, da znova nastopijo novo, vseh preizkušenj polno borbo proti rdečemu sovražniku pod slovensko zastavo v močnih rokah domobranstva.«

V dneh, ko so se belogardisti, ki niso hoteli v NOV, vključevali v domobranstvo in se vdinjali novemu okupatorju, nemškimi nacionalistom, so slovenski pravniki iz partizanskih vrst pripravljali v Kočevju zgodovinski proces proti vojnim zločincem bele in plave garde, zajetim v turjaškem gradu. Partizansko vojaško sodišče je na osnovi zbranega dokaznega gradiva obsodilo šestnajst vojnih zločincev na smrt.

Med njimi sta bila Gabrijel Capuder iz Ljubljane, član bivšega lažnega Štajerskega bataljona in nekaj mesecev komandant vaške straže v Bizoviku, in belogardist Viktor Habič iz Bizovika.

Kočevski proces je bil prva pravno izvedena obravnava proti vojnim zločincem v Evropi, in to času, ko je še vsepovsod divjala vojna vihra. Tuji tisk je ugotavljal, da je bil postopek zakonito izveden, slovenski klerikalni tisk pa je dvignil velikanski hrup, češ da so »brez vsake sodbe in brez dokazov padli najboljši«.

»Udarne čete« vaških stražarjev iz Bizovika in s Sv. Urha je ob kapitulaciji Italije opravila že velik del svojih »bojnih akcij«, ko je polovila in pobila nič koliko ljudi, ki so hoteli k partizanom. Kot slovenski domobranci so nadaljevali svoj krvavi posel: prestregali so internirance, ki so se vračali iz italijanskih taborišč, jih vlačili v svoje postojanke in pobijali. Nekatere so prijeli že na postaji, ko so stopili z vlaka; druge so aretirali na poti proti domu in jih odgnali s seboj, čeprav so ti s solzami v očeh prosili, naj jih puste vsaj toliko, da še enkrat vidijo svojece. Po mnoge so prišli, čim so zvedeli, da so se vrnili iz internacije...

Po kočevskem procesu pa so domobranci s Sv. Urha, iz Dobrunj in Bizovika in s sodelovanjem domobrancev iz Polja izvedli še drugi del načrta, o katerem so ob kapitulaciji Italije razpravljali z vojaškim kuratom Petrom Križajem v gozdovih na Golem. Poleg »udarne čete«, ki je lovila partizane in internirance, so uvedli pri domobranski posadki v Polju »naglo sodišče za lov na terence«, kot so v predlogu za izdajo dovoljenja utemeljevali potrebo po njem. Ob nastopu »naglega sodišča« v Polju je prišel — kot je že uvodoma rečeno — na Sv. Urh, tj. na kraj, ki je bil določen za morišče, komandant I. slovenskega domobranskega bataljona poročnik Emil Cof in ugotovil, da je postojanka »dobro organizirana«, kar bi se z drugimi besedami reklo: pripravljena za pobijanje. Za vestno opravljanje umorov je vodnika domobranskega voda Urh, zastavnika Alojza Dežmana, že naprej pohvalil. Da bo postal Sv.

Urh množično morišče, je Dežman napovedal že 19. septembra 1943, ko sta aktivista OF Janez Omahen in Andrej Kurent pokopavala padle borce.

Po opisanih dogodkih, h katerim sta nekaj podatkov prispevala tudi poljski in sostrški župnik, si lahko zamišljamo, kakšen je bil njun razgovor 24. 10. 1943, po umoru prvih žrtev na Sv. Urhu. Kje naj v bodoče spovedujejo ljudi, ki so jim domobranci namenili smrt, ni bilo najvažnejše. Dosti pomembnejše je moralo biti razpravljanje o tem, da je končno le napočil čas, ko se lahko znebe vseh, ki so jim bili nevarni.

Po osvoboditvi so duhovniki izjavljali, da se v take stvari niso vmešavali. Številne razprave pred sodišči pa so pokazale, da je bila pri mnogih zločinih udeležena tudi duhovščina.

Vojaški kurat belogardistov in domobrancev v ljubljanski okolici Peter Križaj je stalno prihajal na Sv. Urh. Pridigal je s pištolo v roki in tudi maševal je s pištolo na oltarju. O poljskem župniku Janezu Keteju je znano, da je hodil ponoči oborožen po vaseh svoje fare in imel tudi pri cerkvenih opravilih orožje pod duhovniško obleko. O njegovih kaplanih vedo farani povedati, da so bili še hujši od župnika. Kaplan sostrške fare Mirko Gande se je hitro znebil strahu, ki ga je prevzel ob pogledu na prve žrtve, obsojene na smrt na Sv. Urhu. Rad je zahajal k urhovskim domobrancem, vodil njihove pobožnosti, z njimi šahiral — pa tudi na smrt obsojene žrtve je spovedoval. Po osvoboditvi je izjavil, da je marsikoga rešil pred italijanskimi in celo nemškimi puškami, pred domobranskimi pa ni mogel nikogar. Sostrški župnik Franc Verce pa je o dogodkih na Sv. Urhu že 1. 1943 dejal: »To so vojaške stvari!«

Po 24. oktobru 1943 so začeli domobranci iz posadk v poljski in dobrunjski občini loviti in vlačiti na Sv. Urh aktiviste OF (terence, vaše zaščitnike ali člane odborov OF), internirance, ki niso hoteli v njihove vrste, ujete partizane in ljudi, za katere so zvedeli, da partizane podpirajo ali imajo svojce pri njih.

Tako so domobranci iz Polja 17. novembra 1943, ko so imeli za seboj že več drugih zločinov, vdrli v hišo Marije Puhar v Polju. Pri partizanih je imela sina in hčerko, mož je hiral v internaciji, kjer je tudi umrl. Puharjeva sprva ni hotela odpreti hišnih vrat, ko so s puškinimi kopiti razbijali po njih; šele tedaj, ko so začeli drobiti steklo v oknih, jim je odprla. Sosedje so videli, kako so jo prignali iz hiše in jo pehaje pred seboj gnali proti avtomobilu. Med domobranci so spoznali lemenatarja Milana Holozajna in Mata Ressmana. Avtomobil je odpeljal v postojanko v sokolskem domu, kjer jo je najhuje pretepal Johan Rant. Pri zaslišanju ni Puharjeva ničesar priznala. Odpeljali so jo na Sv. Urh in jo pobili.

Osební avtomobil, ki ga je Alojz Dežman že pred meseci vzel dr. Andreju Jenku v Polju, je postal kmalu premajhen za prevažanje vedno številnejših žrtev na Sv. Urhu. Domobranci so dobili od okupatorja avtobus, ki sta ga izmenoma šofirala Ivan Jerančič in Adolf Grad iz poljske občine, dva »tipa«, kot so ju imenovali domačini.

Pri aretacijah so domobranci žrtvam govorili, naj se dobro oblečejo in obujejo in vzamejo s seboj čimveč denarja in zlatnine, češ da bodo vse to potrebovali v internaciji. Po umorih so zločinci žrtve izropali in odhajali popivat v najbližje gostilne. Ko so tako ob neki priliki popivali v Polju pri Avru, je Ivan Jerančič v pijanosti zgubil beležnico, v katero je zapisoval imena žrtev in svoje pripombe. Gostilničar Benčina je nekaj strani prebral.

Zaradi naglice in strahu si ni zapomnil podrobnosti, primer umora Polonce Čuda s Fužin pa mu je ostal v spominu; ob njenem imenu je Jerančič pripisal, da se sprašuje, kako bo živel poslej, ko je umoril svojo dobro znanko — več let sta delala skupaj v istem podjetju —, mater treh nepreskrbljenih otrok.

Pozno zvečer 26. novembra 1943 je Jerančič vozil domobrance po zasavskih vaseh. Poleg njega je sedel lemenatar Milan Holozajn in mu označeval hiše, pred katerimi je moral ustavljati. Med drugimi je moral tisto noč z domobranci 24-letni Polde Maček, študent zadnjega letnika tehniške fakultete v Ljubljani. Aretiral ga je sošolec iz gimnazijskih let lemenatar Holozajn. Ko se je aretirani začudil in vzkliknil: »Ti, Milan?!« ga je nekdanji prijatelj, ki se je v njihovi hiši dostikrat do sitega najedel, že pri prvih besedah surovo zavrnil: »Nič, Milan! Z nami moraš!«

Nekaj dni po umoru Poldeta Mačka je njegovega očeta tesarja Antona Mačka vznemiril nenavaden obisk. Na dvorišče tesarskega podjetja se je pijan prizibal Ivan Jerančič in vprašal po gospodarju. Ko je prišel do njega, je tesarški mojster takoj začutil močan vonj po žganju. Na vprašanje, kaj hoče, mu je pijani domobranec dejal, da mu lahko pove nekaj »vrednega«, če bo za to dobil voz žaganja. Anton Maček je na tistem upal, da je sin v kakem nemškem taborišču, čeprav ga je obenem grizla skrb, da so mu ga ubili zločinci Jerančičevega kova. Ker je pričakoval, da bo kaj zvedel o sinu, je domobrancu takoj obljubil, kar je želel.

Z zvitim nasmehom mu je zločinec povedal, da njegov sin ni v internaciji, ker ga je on sam odpeljal na Sv. Urh, po vojni pa da mu bo pokazal grob in odkril morilca.

Po tej »vredni« novici je tesarja prevzela strašna jeza. Pogled mu je ostal na nabrušeni sekiri, prislonjeni k zidu. Jerančič je sledil njegovemu pogledu in zbežal.

»Težko sem se premagal, da nisem pobil te živali,« je kasneje povedal Anton Maček.

Zločinci, kakršen je bil Jerančič — takšni in še hujši so bili vsi, ki so pobijali na Sv. Urhu —, niso poznali izjem. Skupaj s Poldetom Mačkom in z drugimi žrtvami, ki so jih polovili isto noč, so pobili tudi Francko Kralj, članico rajonskega odbora OF Polje, kurirko in vseskozi aktivno delavko iz vasi Sneberje v poljski občini. Ko so prišli ponjo, je imela v naročju šestmesečnega otroka. Moža je imela v partizanih. Domobranci so jo umorili na Sv. Urhu.

Adolf Grad, ki se je z Jerančičem menjaval za volanom avtobusa, s katerim so vozili žrtve na morišče, je ob zaloškem mostu pobil Jožeta Berčiča, člana KP od l. 1932. Bil je invalid s steklenim očesom in je iz okupatorjevih zaporov, v katerih je prebil poldrugo leto, prišel s hudo bolno nogo. Domobranci so ga sovražili, ker je že pred vojno z uspehom deloval v delavskih kulturno-prosvetnih društvih, ob začetku vojne pa je takoj stopil v vrste aktivistov OF. Strahotno mučen je kričal, da so ga slišali stanovalci v hišah ob mostu: »Dolfe, nikar!« Vendar se ga ta ni usmilil. Skupaj s pajdaši ga je pobil do smrti. Truplo so vrgli v jarek ob Ljublanici, za njim še posebej stekleno oko.

Najhujši od morilcev, ki so pobijali na Sv. Urhu, pa je bil Stane Kukovica, bivši dominikanec in nato strežnik v bolnišnici za duševne bolezni na Studencu

pri Ljubljani. V urhovsko postojanko je prišel iz italijanskega ardiškega bataljona že septembra 1943, o čemer priča njegov podpis na plačilnem seznamu domobranskega voda Urh za tretjo tretjino meseca septembra 1943. O njem so povedali njegovi pajdaši, da zadnje mesece domobranskega klanja v urhovskih gozdovih, ki je trajalo od oktobra 1943 do konca maja 1944, ni zdržal, če ni klal sleherno noč. Čim se je začelo mračiti, je z ogromnim nožem v rokah tekal okoli urhovske cerkve in kričal: »Kaj ne bo nocoj nikogar, da ga pobijem!« Ta klavec je bil hkrati ministrant pri vsakodnevnih mašah na Sv. Urhu in med obhajanci vselej prvi kot zgled ostalim. Po njem so se zgedovali mnogi, in to prizadevno. Pa ne samo pri klanju. Vedeli so, da ima doma v Polju veliko zbirko moških oblek, obutve, ur, verižic in prstanov. Po osvoboditvi so našli med Kukovičevo »zapuščino« tudi tako obutev, ki je bila skozi in skozi prebodena z bajonetom in polna strjene krvi. Bila je last žrtev, ki jih je mučitelj med zasliševanjem z bajonetom skozi noge prikoval na lesena tla.

Urhovski zločinci s Kukovico na čelu so si radi privoščili zabavo s partizansko preobleko, da so se lahko pred umorom še ponorčevali iz svoje žrtve. Zadnje dni novembra 1943 so lovili aktivistko OF Angelco Habič — Malensko iz Podlipoglava. Ker je niso dobili, je Kukovica odšel s pajdaši v bližnji zaselek Brezje in potrkal na okno Frančiške Smrekar, ki so ji pred dnevi odpeljali hčerko na Sv. Urh. Dejali so ji, da so partizani iz Cankarjeve brigade. Smrekarjeva se jih je zelo razveselila in jih prosila, naj napadejo urhovsko postojanko in ji rešijo hčerko. Obljubili so ji in jo prosili za večerjo. Ker ni imela drugega, jim je prinesla skledo kislega fižola in nekaj kosov kruha. Ko so pojedli, je postavil Kukovica skledo na okensko polico, se zarežal in povedal Smrekarjevi, da so domobranci s Sv. Urha. Še preden je Smrekarjeva doumela strahotno prevaro, jo je Kukovica s streli v glavo pobil.

Po pogrebu Frančiške Smrekar je Kukovica s svojimi pajdaši pri belem dnevu aretiral Angelco Habič in jo odgnal v urhovsko postojanko. Prepričan, da ne bo odšla živa s tega kraja, ji je nekega večera, ko je morala kot pripornica čistiti »pisarno«, pripovedoval, kako pobija partizanske ljudi. Po treh tednih urhovskega zapora so Angelco odgnali v taborišče Rawensbrück, od koder se je po osvoboditvi vrnila in povedala, kaj je doživela na Sv. Urhu.

Prebivalstvo okoliških vasi je pred Stanetom Kukovico trepetalo, njegovi pajdaši pa so ga tako upoštevali, da se brez njega niso lotili nobene večje »akcije« ne na poljski ne na dobrunjski strani. Tako so tudi 29. novembra 1943 poslali ponj na Sv. Urh poljski domobranci, ki so se odpravljali v ljubljansko bolnišnico po Francko Zupančič.

Francka Zupančič iz Spodnjega Kašlja v poljski občini je morala zaradi svojega dela za OF (bila je članica rajonskega odbora OF Polje) in zaradi pomoči partizanom od l. 1941, ko so odšle prve skupine borcev v gozdove, že l. 1942 za osem mesecev v internacijo na Rab. Po vrnitvi maja 1943 je kljub grožnjam poljskih belogardistov nadaljevala z delom za OF. Bila je previdna, vendar vsega dela le ni mogla skriti pred očmi svojih bivših sodelavcev, izmed katerih so nekateri po vrnitvi iz internacije prestopili v belo gardo. Med temi je bil Franc Steele, po domače Plevnik, ki je njeno delo dobro poznal. Njen drugi nasprotnik je bil že od vsega začetka prof. Janez Grum, doma iz

iste vasi. Ta je vedel, da sta dva Franckina brata pri partizanih, druga dva pa da delata na terenu; zato tudi nje ni izpustil izpred oči.

Dne 5. oktobra 1943 so ponjo prišli domobranci in jo odgnali proti Dimnikovemu kanalu. Ko so stopali mimo križa ob poti, je dejal domobranec, ki je stopal za njo, naj zmoli kesanje.

»Ničesar se ne kesam,« je odvrnila Francka.

Blizu izliva Ljubljanice v Savo je kolona obstala. Domobranec, ki je vodil kolono, se je sunkovito obrnil in ustrelil Francko v prsi; ležečo na tleh pa je še enkrat ustrelil v hrbet. Toda ne prvi ne drugi strel ji nista ranila srca. Tretji strel jo je zadel v tilnik. Vstopil je nad vratnim vretencem in izstopil pod ušesom. Nato so morilci dozdevno mrtvo žrtev zgrabili in jo

vrgli v Ljubljano. Ker pa je bila Ljubljana tedaj upadla, je nezavestna Francka obležala na suhem tik nad strugo.

Domobranci so presenečeni obstali, ker niso slišali vodnega pljuska, vendar niso več utegnili pogledati, kje se je truplo zataknilo. Na desnem bregu Save so Nemci stražili železniško progo in misleč, da streljajo partizani, so takoj odgovorili s strelji. Pridružili so se jim fašisti, ki so tedaj še stražili

Novaka Purga 2

1. Stjepanec Luka, Jelać 25
2. Bamber, Ljiljana, Pula 25

Raport Antun

Okrišće 23

Burzer Rudolf, Sirovača 25

Okrišće 23

Okrišće - Dava Drenova u party

1. Ljiljana Viljeva, Jelać 25
2. Ljiljana, Franja, Jelać 25
3. Cigler Jure, Koprivnica 25
4. Tiskovnik, Obilježje, Jelać 25

2. Jovanić Rudi, Jelać 25

1. Stjepan - Jelać 25
2. Koprivnica Jovanić - Jelać 25
3. Jovanić, Jovanić - Jelać 25
4. Jovanić - Jelać 25
5. Jovanić - Jelać 25
6. Jovanić - Jelać 25
7. Jovanić - Jelać 25
8. Jovanić - Jelać 25
9. Jovanić - Jelać 25
10. Jovanić - Jelać 25

železniški prelaz v Zalogu in kašelski most. Domobranci, ki so prav tako mislili, da streljajo partizani, so prestrašeni zbežali. Ko pa so se po polnoči vrnili na kraj zločina, Francke niso več našli. Po nekaj urah nezvesti se je prebudila in se z zadnjimi močmi priplazila do Jurkove hiše, kjer so jo tik pred vrnitvijo domobrancev odnesli v zavetje.

Zaradi neznosnih bolečin, ki jih je Francka trpela kljub zdravniški pomoči dr. Riharda Gregorčiča, člana rajonskega odbora OF Polje, so svojci poizkusili vse in uspeli, da so jo prepeljali v ljubljansko bolnišnico na odderek za vojne poškodbe. V šestih tednih si je že toliko opomogla, da je z drsajočimi koraki obšla bolniško posteljo. Njeno okrevanje pa je zasledoval vojaški kurat Peter Križaj in javil domobrancem v Polje, kako je z njo. Takoj so prišli z morilcem Kukovico in jo kljub zdravnikovim protestom odpeljali. V avtobusu je že bil strokovni učitelj Jože Zakovšek iz gluhonemnice, ki je Francko spoznal in se z njo o vsem pogovoril. Povedal ji je, da so ga pred nekaj minutami aretirali in zaprli v avtobus. Kaj nameravajo z njim in kam ga peljejo, ni vedel. Francka pa je vedela, da drugič smrti ne bo ušla. Med domobranci, ki so prišli ponjo, je poznala Staneta Kukovico, Ivana Jerančiča, Adolfa Grada, Milana Holozajna, Martina Krannerja in enega Bevkarjevih.

Še tisto noč so Francko odpeljali proti Ježici in ji ob opuščeni gramozni jami s puškinimi kopiti zdrobili glavo. Jože Zakovšek se je po osvoboditvi vrnil iz Dachaua in povedal, o čem sta s Francko govorila.

Obsežni urhovski gozdovi so kmalu postali pretesni za vedno številnejše žrtve. Zato so domobranci morišče razširili. Začeli so pobijati ob Savi in Ljublanici, severno in severovzhodno od urhovske postojanke, na Lisičjem, jugozahodno od Sv. Urha, kjer so gospodarili rakovniški salezijanci, v Zalogu pri Škofljici, kjer je bil komandant domobrancev gimnazijec Vinko Rak iz Vevč, in na Ljubljanskem barju, kjer je vodil morilce zloglasni Franc Frakelj.

Žrtev niso lovili le po vaseh poljske in dobrunjske občine. V urhovske gozdove so jih vodili tudi iz drugih, oddaljenejših domobranskih postojank, misleč, da bodo ostale grozote na tem griču in v bližnji okolici za vselej prikrile. Največ žrtev pa je bilo iz ljubljanskih policijskih zaporov, kjer so že nekaj tednov po nastanku morišča na Sv. Urhu začeli pri zaslišanju in mučenju političnih pripornikov uporabljati grožnjo: »Če ne poveš, pojdeš na Urha!«

Z okupatorjevo pomočjo so urhovski domobranci postojanko na zloglasnem griču povečali in utrdili. Izkopali so zunanji jarek, ki je oklepal mežnarijo, preimenovano v »kasarno«, gospodarska poslopja, cerkev s pokopališčem, obsežen sadovnjak, nekaj njiv in travnikov. Na notranji strani tega obrambnega jarka so se v gostih presledkih vrstili močni bunkerji, ki so jih morali graditi zaporniki, preden so jih pobili. Tik ob stavbah je bil drugi obrambni jarek. Iz mežnarije je vodil še poseben rov do stranskih cerkvenih vrat znotraj pokopališča, za primer, če bi partizani predrli zunanji obroč.

Najmočnejše so utrdili cerkev in pokopališče, ki so ga naravnost posuli z bunkerji. Izpodkopali so celo grobove in se pod njimi plazili v bunkerje. Križe, spomenike in nagrobne okvire so razmetali po pokopališču. V mrtvašnico so nekaj časa zapirali ujetnike; ko pa jim je v »kasarni« zmanjkalo prostora za svoje »moštvo«, so pošiljali vanjo domobrance, ki so prihajali sem.

V kletnih prostorih mežnarije sta bili dve temni luknji: ena z majhno lino pod stropom, druga brez nje — za zapornike, ki so jih pred smrtjo zasliši-

vali in mučili. V pritličju so imeli domobranci pisarno, kuhinjo in skupna ležišča; v pozidano prvo nadstropje se je preselila družina mežnarja Jožeta Selana. Shrambo za živež, ki so ga prejeli od okupatorja, največ pa so ga naropali po partizanskih domovih, so imeli v cerkvi na koru; pod korom pa so viseli zaklani voli, teleta in prašiči. Mesa so imeli vedno toliko, da so se v cerkvi omislili mesnico, kamor so ga domobranci naklonjeni ljudje prihajali »kupovat«.

Vsak večer so zagorele v zunanjem obroču na Sv. Urhu močne obločnice, pritrjene na visoke električne drogove. Svetile so proti gozdovom, od koder je domobranci pretela nevarnost. Električni tok in še marsikaj drugega so urhovskim domobranci brezplačno pošiljali lastniki vevške papirnice, da so se sami čutili varnejše. Tudi okolica papirnice je bila utrjena z žico in bunkerji, čeprav se je vil niže proti Ljubljani močno utrjeni blok, ki je oklepal mesto z bodočo žico. Na bloku in ob žici so prav tako zagorele obločnice, čim se je zmračilo.

Dobrunjčani pod Sv. Urhom, še posebno stanovalci najbližjih hiš ob poti, ki se vzpenja proti urhovski postojanki, pa tudi prebivalci bližnjih vasi, vedo povedati, kako so slišali peš, z avtomobilom ali avtobusom od oktobra 1943 do konca maja 1944 voditi in voziti žrtve na Sv. Urh, kako so jih vznemirjali kriki in prošnje žrtev in jih prebujali strel iz pištol, pušk in strojnic in eksplozije ročnih granat.

Prvi komandant urhovskega voda Alojz Dežman ni dolgo poveljeval svojim pajdašem. V jesenski nemški ofenzivi je prejel od svojih novih gospodarjev večjo količino orožja. Pri preizkušanju topiča, ki ga je nameril v Podmolnik, da bi ga zravnal z zemljo — tako je dopoldne 28. oktobra 1943 grozil vaščanom —, se je popoldne istega dne smrtno ponesrečil. Za njim je prevzel komando nad urhovskimi domobranci sin urhovskega mežnarja Polde Selan. O njem so govorili pajdaši, ki so bili z njim v bivšem lažnem Štajerskem bataljonu, da se je že napil slovenske krvi.

Polde Selan je bil še bolj krut kot njegov prednik. Kdorkoli je tvegati, da je prišel osebno prositi za svojca, ki so ga domobranci odgnali na Sv. Urh, je moral poslušati divje kletve in grožnje, naj hitro izgine, sicer ga bo doletela ista usoda kot človeka, za katerega je prišel prositi. Za »dušni blagor« žrtev, ki so za vselej izginile v urhovskih gozdovih, pa je le nekoliko poskrbel. Nekega dne pred novim letom 1944 je šel na Sv. Urh sostrški župnik Franc Verce. S seboj je imel za pričo župnika Jakoba Širaja iz Mirne na Dolenjskem, ki je pribežal v sostrško župnišče iz strahu pred partizani. Ti mu niso bili naklonjeni, saj je bil eden tistih dolenjskih župnikov, ki so si močno prizadevali, da so že junija 1942 poslali nekaj moštva lažnemu Štajerskemu bataljonu na Gorjance in dajali okupatorju informacije o ljudeh, ki so delali za partizane. Med razgovorom s komandantom Poldetom Selanom je sostrški župnik vprašal, ali je v zadostni meri poskrbljeno za dušni blagor umorjenih. Selan je odvrnil, da ima vsak pet minut časa, da se pred »čurčnim« križcem, ki ga je sam papež v Rimu blagoslovil in poslal najbolj prizadevnim »protikomunističnim« borcem, pokesa svojih grehov in zmoli očenaš. Tedaj je župnik položil komandantu roko na ramo in tvegati pripombo: »Polde, pet minut je za smrt premalo!«



Detajl spomenika žrtvam NOV na Sv. Urhu

Nekaj ljudi, ki so jih na Sv. Urhu že obsodili na smrt in celo streljali, pa se je vendarle rešilo. Ti so pričali o strahotah, ki so se dogajale v urhovski postojanki in okolici. Med temi je bil strokovni delavec vevške papirnice Ivan Anžur. Dne 20. decembra 1943 so ga aretirali urhovski domobranci, ko se je v zgodnjih jutranjih urah vrnil s celonočnega dela in legel k počitku.

V urhovski kleti je Anžur z žepnim nožem ostrgal sveže apno z nanovo prebeljenih sten in zasledil pod njim lise strjene krvi. Urhovski zaporniki, ki so morali v postojanko na prisilno delo ali pa so jih prepeljali v nacistična taborišča, so povedali, da je Kukovica marsikomu, ki ni hotel ničesar priznati, ž v kleti s sekiro zdrobil glavo. Notranjo stran lesenih vrat v kleti z lino pod stropom so pozabili prebeliti. Anžur je videl, da so bila na več krajih okrvavljena.

Podnevi je moral Anžur kopati zaslon za mitraljez. Prvo noč je prespal v hlevu, naslednjo noč pa mu je Kukovica okoli 22. ure naznanil, da je obsojen na smrt in naj se hitro pripravi. Anžur je vedel, kaj ga čaka. Sklenil je pobegniti. Ko je slišal obsodbo iz ust razvpitega morilca, se je hitro sklonil in skušal zavezati trakove na čevljih, da ga na begu ne bi ovirali. Kukovica je skočil k vratom, jih odprl in poklical v hlev enega izmed stražarjev, ki sta stala pred vrati. Bila sta Ivan Bricelj in Ivan Brajer iz Bizovika. Eden izmed njiju je skočil v hlev in odvil bombo. Anžur ni mogel več zavezati čevljev in je le zatlačil trakove za rob čevljev...

Zunaj je Kukovica zgrabil Anžurja z eno roko za zapestje leveice, z drugo pa mu je tiščal pištolo v nadlaket. Domobranca iz Bizovika sta stopala za njim z v hrbet uperjenima puškama. Anžur se je med hojo sklonil naprej, da mu je levica visela vstran od telesa in da mu strela iz pištole ne bi predrli prsi. Morilci so ga gnali mimo urhovske cerkve v gozd nad Dobrunjami. Španski jezdeci v notranjem obrambnem obroču so bili razmaknjeni, stražarji ob njih odpoklicani. Anžur je napeto čakal, kdaj bo zaslišal klic »Stoj!« Ni čakal dolgo. Še preden je klic zamrl, se je vrgel na tla, vendar toliko prepozno, da sta mu dva strela iz pištole Staneta Kukovice prestrelila nadlaket. Domobranca za njegovim hrbtom sta ustrelila prepozno.

Anžur ni čutil, da je ranjen. Pognal se je v beg. A že po nekaj korakih je padel v izkopani grob. Na srečo je bil plitev. Preden se je izvlekel iz jame, so ga zadeli drobci ročne bombe. Ranili so ga po obrazu in mu poškodovali sluh. Pa tudi teh ran ni čutil. Bežal je navzdol in se ustavil šele na dobrunjskih njivah. Na srečo je dež spral tenko plast snega, ki je pobelil pokrajino v popoldanskih urah, ko je za hlevskimi zapahi na Sv. Urhu zaskrbljen mislil na beg. Zdaj je bilo vse temno in ležeč v mokrem razoru je razmišljal, kam naj se skrije pred zasledovalci. Domislil se je odprtine v obzidju vevške papirnice, ki je zidarji še niso utegnili zazidati. Ko se je dvignil z njive, je začutil bolečine v roki in spoznal, da je ranjen. Stekel je v papirnico in se ustavil pred nočnim čuvajem, ki je bil — na njegovo srečo — aktivist OF. Ta se ga je ustrašil, kot bi zagledal prikazen. Anžurju so se rane na obrazu zlepile s prstjo, iz rokava ranjene leveice mu je na gosto kapljala kri. Ko je na hitro povedal, od kod prihaja, je čuvaj brž sklical tovariše. Ranjenca so skrili na varno in poklicali zdravnika dr. Riharda Gregorčiča iz Polja.

Morilci so medtem iskali Anžurja na njegovem domu in vpili nad ženo — ki ni nič vedela, kaj se je zgodilo —, naj pove, kam ga je skrila.

Med božičnimi in novoletnimi prazniki so urhovski morilci pobijali še z večjo vnelo. V postojanko so gonili ljudi iz okoliških vasi in iz ljubljanskih policijskih zaporov. Smrtne krike žrtev in salve morilskega orožja so dušili z zvonjenjem zvonov urhovske cerkve. Okoli postojanke se je širil duh po kadilu, v cerkvi so molili in peli božične pesmi o miru na zemlji, iz gozdov pa so odmevali kiki mučenih in njihova kri je rdečila sneg. Ženske iz partizanskih domov, ki so jih domobranci nagnali v urhovske gozdove, da so morale iz posekanega smrečja vezati butare za peči v mežnariji, so se z grozo ustavljale ob kupih okrvavljenega snega. Kukovica pa jim je grozil, da bo pobil vsako, ki bi spregovorila o tem, kar je videla.

Januarja 1944 je vodstvo slovenskega domobranstva preimenovalo domobranski vod Urh v 13. domobranksko četo I. bojne skupine s sedežem v D. M. v Polju. Poveljevali so ji nadporočnik Franc Pavlič iz Ljubljane, Mala čolnarska ulica, poročnik Janez Pikelj iz Ljubljane, Miklošičeva cesta 7, višji narednik Ivan Ivanc iz Velikih Lašč in višji narednik Polde Selan s Sv. Urha. Poleg teh je imela 13. domobrankska četa januarja 1944 še enajst podnarednikov, devet kaplarjev in 137 domobrancev brez čina, skupaj 161 mož.

Od ustanovitve domobranskega voda Urh v drugi polovici septembra 1943 do januarja 1944 se število domačinov, ki so pripadali temu vodu, ni povečalo. Septembra 1943 je štel urhovski vod 81 domobrancev iz vasi dobrunjske občine, januarja 1944 jih je bilo iz istih vasi 82, in sicer 33 iz Bizovika, 12 iz Dobrunj, 9 z Javora, 6 iz Zadvara, 5 iz Češnjic, 4 z Malega Lipoglava, po 3 iz Sostrega, Podlipoglava in Sadinje vasi, 2 iz Zagradišča, po 1 pa iz Sel pri Pancih in iz Spornje Hrušice.

Ker urhovski domobranci za svoj izdajalski posel niso mogli pridobiti novih ljudi, pa naj so še s tako silo novačili po domačih vaseh, so morali ponje v najbolj belogardistične — kasneje domobranske — kraje na Dolenjsko. Iz krajev v občini Dobrnič so jih dobili 25, iz Šentvida pri Stični 15, iz Višnje gore 9, iz Ribnice 3, iz bližnjega rudniškega predela 3, po 2 iz Šmarij, Dobropolja, Velikih Lašč, Novega mesta in Trebnjega, po enega iz Mirne peči, Ajdovca, Sodražice, Loškega potoka, Starega trga, Stopič, Žužemberka in Mozlja pri Kočevju, eden pa je bil doma iz Bihača v Bosni; skupaj 74.

Stane Kukovica in njegov bratranec Marjan sta bila iz Polja, trije drugi so bili iz Ljubljane. Tako je imela 13. domobrankska četa januarja 1944 82 članov posadke iz dobrunjske občine, 73 iz dolenjskih krajev, 3 iz Ljubljane, 2 iz Polja in enega iz Bihača, skupaj 161.⁵

Po plačo so prihajali, kot je razvidno iz »Auszahlungsliste — Izplačilnega seznama«, v Polje in svoj delež potrdili s svojeročnim podpisom. Za februar 1944 so prejeli 65.250 italijanskih lir. Na plačilnem seznamu je podpisan »Oberleutnant — nadporočnik« Pavlič Franc.

Aprila 1944 je izpadlo iz »Izplačilnega seznama« dvajset imen najbolj razvitih domobrancev iz vasi dobrunjske občine in nekaterih dolenjskih krajev. Tudi Staneta Kukovice iz Polja ni več v seznamu — marca 1944 je zbral okoli sebe posebni morilski vod največjih podivjancev iz 13. domobranske čete

⁵ Podatki so iz Pregleda častnikov, podčastnikov, kaplarjev in domobrancev 13. čete I. bojne skupine z dne 24. 1. 1944 — arhiv DMB

in se z njimi noč za nočjo podil po vaseh poljske in dobrunjske občine in po predmestju Ljubljane, v Mostah, Zeleni jami, Štepanji vasi, po Gmajni, Kodeljevem in Zaloški cesti. Celo v Wolfovi ulici ob tromostovju je zasledoval ljudi, ki so se umikali preganjanju domobrancev.

Vodja te morilske tolpe Stane Kukovica je pošiljal v hiše »sumljivih« ljudi domobrance iz dolenjskih krajev, ki jih prebivalci urhovske okolice niso toliko poznali, sam pa je zunaj v temi čakal, da so se aretiranci pripravili na pot. Njihovim svojcem je včasih uspelo, da so stopili za njimi, ker bi radi videli, v katero smer jih ženejo. Tedaj so pogosto naleteli na Kukovico in njegove pajdaše, ki so skočili iz skrivališča in jih s pištolo v roki nagnali nazaj v hišo.

Da bi se zavarovali pred ljudmi, ki so jih poznali, so se urhovski morilci večkrat našemili z umetnimi bradami in brki, si namazali obraze s sajami ali si naredili partizanske znake in ogovarjali ljudi v spakedrani hrvaščini. Vse te »varnostne« ukrepe pa so kmalu opustili. Kdor se je upiral aretaciji, je tvegjal, da ga pobijejo doma v pričo svojcev, kar se je večkrat zgodilo. Ob aretaciji so vsakomur zatrjevali, da pojde k zaslišanju, v najhujšem primeru v internacijo; zato se aretiranci niso dolgo upirali. Vsakdo je upal, da bo morda le res, kar obetajo; če ga pa nameravajo ubiti, je le bolje, da ga kje zunaj in ne v pričo svojcev.

Še pred novim letom 1944 so dobili domobranci, ki so ponoči pobijali po vaseh in mestih partizanom naklonjene ljudi, novo ime: črnorokci. Po zidovih hiš, v katerih so stanovali svojci ilegalnih delavcev OF in partizanov, so se množili odtisi črne roke, znamenje, da je treba stanovalce odstraniti.

Kako so potekale aretacije, ki so jih izvajali črnorokci pod poveljstvom Staneta Kukovice, naj ilustrira nekaj primerov iz krajev današnje občine Moste-Polje.

Dne 7. januarja 1944 so urhovski domobranci vdrli v hišo 48-letnega mizarja Ivana Ceglarja v Mostah, sedaj Ulica Maksa Perca 17; domačini so ga poznali kot vnetega igralca na ljudskih prosvetnih odrih. Divjaško početje belogardistov in njihovih naslednikov domobrancev je obsojal in jih večkrat javno grajal. Moščanski župnik Miha Jenko in lazarist Ciril Demšar iz zavetišča v Zeleni jami sta poskrbela, da so urhovski domobranci zvedeli za zadržanje občanov, ki so bili proti njim.

Stane Kukovica je poslal v hišo dva pajdaša, ki sta Ceglarja priganjala, naj se hitro odpravi. Ženi in otrokom sta lagala, da se bo oče takoj vrnil. Pred hišo je čakal Kukovica z ostalimi zločinci. Ti so aretiranca odgnali na dogovorjeno mesto, kjer so ga prevzeli domobranci, določeni aretirancem za stražarje. Nato je Kukovica odhitel v Ribniško ulico št. 25 po 28-letnega učitelja Viljema Supana, ki je ob okupaciji naše zemlje bežal pred madžarskimi fašisti iz Vidomec pri Gornji Lendavi k svojcem v Ljubljano, v Moste. Kukovica je najprej razporedil nekaj domobrancev s strojnicami okoli hiše, nato pa z dvema pajdašema vdrl v stanovanje. Vili Supan je moral brez ugovora z njimi. Svojci so videli, da je hiša zastražena in spoznali, da bi bilo vsako upiranje odveč. Sestra aretiranca, učiteljica Mira, je Staneta Kukovico poznala že prej in ga je tudi v domobranski preobleki takoj spoznala.

Naslednje jutro so začeli Supanovi bratje in sestre poizvedovati za izgnanim bratom. Sestra Mira je odšla na gestapo in prijavila aretacijo. Nemci so se razburjali, češ da nima nihče pravice brez njihovega dovoljenja kogarkoli

aretirati. Mira Supan jim je povedala, da glavnega krivca pozna in jim opisala njegovo zunanost. Nemci so si vse zabeležili in ji naročili, naj se čez nekaj dni spet oglasi.

Po nekaj dneh je vnovič prišla, a ni zvedela nič novega. Potrta je šla proti Ajdovščini. V bližini nekdanjega Figovca pa je zagledala gručo domobrancev in sredi med njimi Kukovico. Takoj je naprosila nekega nemškega policista, naj Kukovico, ki ji je aretiral brata, legitimira. Kukovica je potegnil iz žepa osebno izkaznico, izdano na ime Mirko Poljanec, vrtnarski vajenec, rojen 18. 10. 1920, umobolnica Studenec št. 23. Lažni dokument je imel žig poljske občine, podpisana sta bila župan Keber in tajnik Hribar. Supanova je trdila, da je dokument napisan na tuje ime in vztrajala pri tem, da je on tisti, ki je aretiral njenega brata. Kukovica je nekaj časa tajil, nato pa priznal, da ga je res aretiral, a še isto noč predal Nemcem na bloku v Šentvidu nad Ljubljano. Nemški policist se je po tem domobrančevem pojasnilu na kratko poslovil. Supanovi so prenehali poizvedovati za Vilijem, ko so videli, kako Nemci ščitijo svoje pomagače. Po osvoboditvi so našli njegovo truplo v množičnem grobu na Sv. Urhu.

Isto noč kot Ceglarja in Supana je Kukovica aretiral 38-letnega delavca Franca Gruma na Zaloški c. št. 80. Čisto sam je živel v tesnem podstrešnem stanovanju, odkar mu je pred nekaj meseci umrla žena. Kot vsem so domobranci tudi njemu ukazali, naj se hitro obleče. Grum je snel s kljuke na vratih ponošeno delavniško obleko in si jo na hitro nataknil. Morilci so ga opozorili, da je zunaj mrzla zimska noč in se je treba dobro obleči. Na to si je Grum oblekel še volnen telovnik in kratek zimski suknjič. Razbojniki niso bili veseli slabega plena. Z jezo so spehali žrtev po strmih stopnicah. Hišni stanovalci so slišali vsako besedo domobrancev in ko so ti zaloputnili vrata za aretiranim Grumom, so skoz okna videli na dvorišču več aretiranih civilistov, zastraženih od domobrancev. Mednje so potisnili še Gruma in odšli po Zaloški cesti do hiše št. 131.

Tu je stanoval 60-letni, povečini brezposelni delavec Aleksander Terškan. Imel je šest otrok; trije so odšli v hribe, kjer so kasneje padli. Domobranec je Terškan večkrat očital, da izdajajo domovino, namesto da bi se bojevali zanj. Ko je med njimi, ki so prišli ponj, spoznal Staneta Kukovico, je takoj vedel, kaj ga čaka. Med priganjanjem, naj se hitro obleče, je zavpil: »Saj ne gori hiša!« Ob slovesu je dejal ženi, naj mu oprostí, če v njunem življenju ni bilo kaj prav, poljubil male otroke in pokimal nemškemu vojaku, ki ga je moral vzeti na stanovanje, ko so starejši trije otroci odšli v partizane. Nemec je obupano ženo tolažil in ji obljubil, da ji bo rešil moža. Res je poizvedoval za njim, a kar je zvedel, si ni upal povedati ženi, ki je čakala, kdaj se bo mož oglasil iz internacije.

Urhovski domobranci niso gnali aretirancev v Ljubljano, kot so obljubljali njihovim svojcem. Pri nekdanjem karmeličanskem mostu so krenili na desni breg Ljubljance in po stranski Štepanjski cesti zavili na Litijsko glavno cesto. Pri nekdanji gostilni Sorž, kjer se obe poti združita, so žrtve spoznale, da jih vodijo na Sv. Urh. Terškan je zavpil: »Naprej ne grem! Kar tukaj me pobijte, da me bodo žena in otroci lahko našli!« Slišala ga je terenska tehničarka OF Minka Pogačar z Litijske c. št. 50, isošolka njegove hčerke partizanke. Pogačarjeva se je skrivala pred domobranci v skrivališču ob cesti, po kateri so

vořili ųrtve na Sv. Urh. Terřkana je spoznala po glasu in slišala udarce z bi-kovko, ki so ga prisilili, da je stopal naprej.

Naslednji večer, 8. januarja 1944, so urhovski domobranci vnovič prišli v Moste in se ustavili v Društveni ul. řt. 11, kjer se je skrival 38-letni čevljar Anton Jelenc iz Velikih Lařč. Sredi decembra 1943 se je vrnil iz internacije in ųelzel priti v domači kraj. Sorodniki so ga zadržali v Ljubljani, dobro vedoč, kaj ga čaka, če se vrne domov. A tudi v Ljubljani so ga izsledili domobranci — med njimi so bili tudi iz Velikih Lařč, dva izmed njih sta bila člana urhovske po-sadke. Ponj so poslali Staneta Kukovico in njegove pajdaše in ga v urhovskih gozdovih umorili.

Dva dni kasneje so krvniki s Sv. Urha obkolili nekaj hiř na Gmajni pri řtepanji vasi. Aretirali so 48-letnega delavca Tobačne tovarne Ignaca Nograřka, 43-letnega kurjača v Tovarni kleja Antona Jereba in 33-letnega pleskarja Miho Jakopina. Svojcem so kot povsod tvezili laži o internaciji in jim govorili, naj jim dajo s seboj čimveč obleke, denarja in ųiveža, ker da bodo morali najbrž v kakřno nemřko taboriřče. Vse tri so tisto noč pobili na Sv. Urhu. Dan kasneje, 11. januarja 1944, je Kukovica s svojimi pajdaři vdrl v stanovanje 36-letnega torbarskega pomočnika Adolfa Burgarja v Okiřkega ulici řt. 20 ob Ljubljani, ga nagnal iz postelje in mu ukazal, naj se hitro obleče. Kukovici se je mudilo ře k 42-letnemu mitničarju Antonu Ropretu, ki je stanoval v isti ulici na řt. 43. Iz omar mu je pobral vso mořko obleko in jo pomagal stlačiti v kovček. Svetoval mu je tudi, naj vzame s seboj ves denar in zlatnino, kar je ima, če hoče ře kdaj videti svojo druųino. Ropret je upal, da si bo s preprodajo obleke lahko reřil ųivljenje v taboriřču in je zato poslušal, kar mu je svetoval morilec. Zapustil je ųeno in sina brez obleke, brez denarja in tudi brez ųiveža.

Na poti proti Litijski cesti je Adolf Burgar spoznal, da ga ne ųenejo v internacijo, temveč na Sv. Urh. Začel je vpiti: »Jaz sem Adolf Burgar iz Okiřkega ulice! Če me kdo sliši, naj pove moji ųeni in hčerki Iđi, da me ųenejo na Sv. Urh!« Tudi njega je slišala terenska tehničarka Minka Pogačar v svojem skrivaliřču in po vojni povedala ųeni, kje naj ga iřče. Truplo Adolfa Burgarja je leųalo v grobu brez rok in nog. Morilci so se mařčevali nad njim, ker jim je delal teųave na poti v smrt. Burgarjeva ųena je povedala sostrřskemu ųup-niku, kako so mučili njenega mořa. Začuden je dejal, da ni vedel, da so se na Sv. Urhu dogajale tako strařne stvari.

Imenovane ųrtve iz Most in řtepanje vasi niso bile edine, ki so jih v tistem času aretirali in pobili urhovski domobranci. S Sv. Urha je odhajalo na vse strani večer za večerom po več skupin domobrancev razvpite 13. čete na lov za ųrtvami in vsaka je prignala svoj plen na Sv. Urh. Poleg teh so razni poli-cijski agenti pošiljali v urhovske gozdove politične pripornike iz srednjete-hniřke řole v Ljubljani in iz drugih policijskih zaporov.

Od januarja do maja 1944 so v eni noči pogosto nalovili toliko ųrtev, da so jih morali pobijati na več krajih: na Ljubljanskem barju, ob Savi, ob Ljubljani,

→

Poslovilno pismo Ljubice řuligoj, nameřčenke v tovarni Motvoz v Grosupljem. Tolpa morilcev s Stanetom Kukovico na čelu je priřla ponjo v Ljubljano v Wolfovo ulico, kjer je bolna leųala pri prijateljski druųini Ravnik. Namesto v bolniřnico — kot so ji govorili domobranci 13. čete —, so jo odpeljali na Sv. Urh in ře isto noč pobili s skupino svojih ųrtev, aktivnih delavcev OF

10. 7. 44 ob
dnevi pomen.

Draga mama in tata!

Sedajle so me postli iskati douchtranci. Nam
ne bodo odpustili če ne vem - ~~Bodo~~ je drugje
Nama nimam narociti kod le to, da me sark
skriti za mene! In pa na sebe pazita
da se ne enkrat srečam svidem. Prilito
je skoli 12, 10 h - pa tem parno danes tako
zobela da si vedati pa sem mogla. Pa so
reki da podo po resni ardo in da se vnu
+ čigih. Torej, če so točni morajo biti vsi
čas tu. Imam je vse je pravilno. Je
enkrat pa u grozin ne delajta si skoli
mene - Taja najprosteje pogleda in
poljubla

Vajna ljubica

Upoklita pitar, zelo hitim in sem malo
murgana od tekeja pijakovanja - pa
v posteli pitim.
Pa kmalu na veselo svidenje!

na Lisičjem in še drugod. Dne 20. marca 1944 je odšel Stane Kukovica s svojimi pajdaši v vasi poljske občine. Za svojega prvega pomočnika je določil Matijo Prepeluha iz Sostrega, po poklicu mesarja. Ljudje so ga poznali kot enega najbolj krvoločnih domobrancev na Sv. Urhu.

Okrog 20. ure so prišli v Polje in se ustavili pred hišo št. 110, kjer sta stanovala 48-letni delavec Ivan Jurca in njegova žena, 45-letna gospodinja Pepca Jurca, s 6-letnim rejenčkom Petrom. Njuni hčerki Ivanka in Mimi sta bili pri partizanih. V hišo je stopil Matija Prepeluh, za njim pa še dva njegova pajdaša s petokrako zvezdo na pokrivalu. Jurca je vprašal, od kod prihajajo. Odvrnili so, da iz Ljubljane. Prepeluh je zahteval, naj povedo, kje sta hčerki. Jurčeva sta jim pojasnila, da že dolgo nimata vesti o njiju. Prepeluh jima je zastavil še nekaj vprašanj. Čeprav ju odgovori niso z ničemer obremenili, je zahteval, naj se takoj pripravita in gresta z njimi, ker sta aretirana.

Pri Jurčevih sta bili tisti večer Ivana Rojšek in hčerka Jožica iz Slap št. 6. Skupaj so praznovali god Pepce Jurca in Jožice Rojšek. Ko ju je Prepeluh zagledal, je stopil k njima. Hotel je vedeti, kaj počneta v tej hiši. Rojškova mu je pojasnila, on pa ju je pri priči pognal. Pred hišo ju je ustavil Kukovica in vprašal, kam gresta. Povedali sta mu, kje sta bili in zakaj da morata zdaj domov. Čeprav ju je poznal, je zahteval osebne izkaznice. Ivana Rojšek je dejala, da nima s seboj nobenih listin. »Pa saj me poznaš!« mu je rekla. Kukovica je zanikal, da bi ju poznal. »Jaz pa tebe prav dobro!« je zavpila Rojškova.

Kukovica je Rojškovi nagnal v klet in zaklenil vrata. Čakati sta morali tako dolgo, da so Jurčeva prignali iz hiše — do 23. ure sta poslušali prerivanje in vpitje v njihovem stanovanju. Dolgo sta se Jurčeva upirala in dopovedovala razbojnikom, naj pridejo podnevi in ne ponoči. Končno sta uvidela, da bo še huje, če ne gresta. »Vojaško naredjenje je izvršenje!« je kričal Prepeluh in se nevarno poigral s pištolo.

Še pred prihodom domobrancev je Jurčeva povedala Rojškovi, da se boji neke Fride, ki je stanovala v isti hiši in vohunila okrog nje. Oba z možem sta ji pravila, da bosta morala gotovo v internacijo in da sta si že vse pripravila. Jurčeva si je všila v vrhnjo jopico tisoč mark, ki jih je dobila od sina, zaposlenega v Nemčiji. Tudi kovčke z vsem potrebnim sta imela kar pripravljene.

Med prerekanjem z domobranci je Jurčeva zložila v kovček še nekaj živeža in se začela odpravljati. Otrok je pretresljivo jokal in prosil krušno mater, naj ne gre z njimi, ker jo bodo ustrelili. Prepeluh pa je stopil k otroku in mu rekel, naj pove sosedom, da so prišli po Jurčeve partizani.

Roškovih domobranci niso pustili domov. Rekli so jima, da lahko gresta nazaj v Jurčevo stanovanje ali k njihovi sosedu Tončki Grum. Šli sta h Grumovi. Čez četrto ure so prišli h Grumovi poljski domobranci. Med njimi je bil tudi Mate Ressa. Vpraševali so, kdo je bil pri Jurčevih in kaj se je zgodilo. »Vemo, da so bili tu neki moški,« so govorili, da bi zabrisali sled za morilci, in hoteli vedeti, koliko jih je bilo in kakšnih in kaj so hoteli.

Ob istem času kot pri Jurčevih so bili poljski domobranci v hiši 42-letnega delavca Jerneja Snoja v Slapah št. 3. Preoblečeni v partizane so se spakovali v hrvaščini in zahtevali, da gre Snoj z njimi. Najstarejša 18-letna hčerka je zavpila nad njimi, da je vnebovpijoč greh, ker jim jemljejo skrbnega



Grobница in spomenik žrtvam narodnoosvobodilnega boja na Sv. Urhu

očeta. Na hišnem pragu je žena skočila pred moža, da bi ga branila pred črnorokci. Ti so jo pahnili nazaj v stanovanje in ji zagrozili z nabito puško.

Isto noč so aretirali 39-letnega kovača vevške papirnice Jožeta Kocmana v Polju št. 4, češ da mora z njimi na aerodrom. Kocman se je odločno branil, nazadnje pa je le moral popustiti. Domobranec Dore Bezljaj je kasneje pripovedoval, kako malo je manjkalo, da bi Kocmana na mestu ne pobili.

Pozno v noč so morilci krenili iz Polja v Zgornjo Zadobrovo in se ustavili najprej pred hišo 43-letnega delavca Pavla Omahna, ki se je pred 14 dnevi vrnil iz italijanskih zaporov v Castelfrancu, kjer je prebil 17 mesecev. Vpili so, da so partizani, in zahtevali, naj jim hitro odpro. Odprla jim je Omahnova žena in se zgrozila ob pogledu na znane domobranske razbojnike. Prosila jih je, naj puste v miru moža, ki je toliko prestal in je še ves slab in bolan.

»Eh, za h konjem bo že dober! Tam ne bo imel težkega dela!« se je zadrhl eden izmed podivjancev. Stane Kukovica in Kmetovčev Andrej iz Obrij ob Savi (ta je imel na spodnji ustnici posebno znamenje, pa si ga je dal izrezati, vendar ga je Omahnova žena takoj spoznala po brazgotini in po glasu) sta zahtevala, da mora takoj z njimi.

Med domobranci, ki so prišli po Omahna, je bil tudi Franc Dolčič. V družbi z enim izmed štirih poljskih kaplanov je stal na dvorišču in od daleč opazoval aretacijo. Ob slovesu je Omahen zaklical družini: »Nikoli več se ne bomo videli!«

Po Omahnovi aretaciji sta dva mlada, v partizane preoblečena domobrancia odšla na drugi konec vasi po 40-letnega mizarja Antona Kokalja, člana KP od l. 1933. Vsi so že spali, ko sta potrkala na vrata. Prestrašena žena je spraševala »partizana«, zakaj mora mož z njima. »Ker se je preveč družil z domobranci,« sta se smejala. Mož se je upiral, pa ni nič pomagalo in moral se je odpraviti. Žena in hčerki sta ga hoteli pospremiti, lažna partizana pa sta jima prepovedala stopiti iz hiše.

Med žrtvami, ki so jih urhovski in poljski domobranci polovili in pobili 20. marca 1944, je bil tudi 49-letni delavec Alojz Tavčar iz Spodnje Zadobrove št. 10. Tisto noč je spal doma tudi njegov sin Alojz. Bil je partizan in si je moral zdraviti golšo. Ko so domobranci vprašali po Alojzu Tavčarju, je oče takoj pomislil na sina in dejal, da je on edini Alojz Tavčar v tej hiši. V partizane preoblečeni morilci so mu ukazali, da mora takoj z njimi. Tavčar se je branil. Med prerekanjem je prišla žena in zahtevala, naj ji puste moža pri miru. Tedaj je eden izmed lažnih partizanov dejal: »Če ga ne vzamemo mi, bodo prišli ponj domobranci!« Tavčarjeva žena se ni dala odpraviti z lažjo. »Kdo ste pa vi, če ne domobranci?!« je zavpila nad njimi. Namesto odgovora so se razbojniki na ves glas zarežali, zgrabili moža in ga odgnali ženi izpred oči.

Štirinajst dni po umoru Ivana in Pepce Jurca sta prejela Ivanova brata Anton in Franc Jurca obvestilo, naj si prideta ogledat trupla žrtev, ki jih je pri Lazah naplavila Sava. Medtem ko sta iskala dovoljenje za prehod čez okupacijsko mejo, je Sava vrgla na breg med Lazami in Jevnico truplo njune svakinje Pepce Jurca. Pokopali so jo na dolškem pokopališču na levem bregu Save.

Ko sta prišla Anton in Franc Jurca v Laze, nista našla med trupli ne brata ne svakinje. Po opisu mrličev sta dognala, da so svakinjo pokopali na drugem bregu Save. Odpeljala sta se na dolško stran in prosila grobarja, naj jima



Detajl spomenika žrtvam NOV na Sv. Urhu

pokaže njen grob. Kopala sta sama. Grobar je bil že tako star in slab, da ni več zmogel svojega dela. Vse količkaj sposobne moške so Nemci mobilizirali v svojo propadajočo armado.

V grobu je ležalo troje trupel. Čisto na dnu sta odkrila truplo zverinsko umorjene svakinje. Poskrbela sta za krsto in pokopala bratovo ženo v poseben grob. Čez nekaj dni sta prejela obvestilo, da je Sava v bližini Kresnic naplavila moško truplo. Odhitela sta na označeni kraj in v umorjenem spoznala svojega brata Ivana. Truplo je bilo temno od podpludb, glava brez nosu in ušes. Suknjo, škornje, uro in vse, kar je bilo kaj vrednega, so morilci pobrali. Tudi kovčkov umorjenih ni bilo nikjer.

Anton in Franc Jurca sta prepeljala bratovo truplo na dolško pokopališče. Sama sta mu stesala krsto in ga položila v ženin grob...

Tudi za Jerneja Snoja so prejeli svojci obvestilo, da so brodarji pri Lazah potegnili njegovo truplo iz Save. Žena in otroci so obupno jokali, ko so v iznakaženem truplu spoznali moža in očeta. Imel je vdrti lobanjo, prerezan vrat in globoko rano na tilniku. Na zapestjih so bili vidni sledovi trdo zažrgnjene vrvi. Nemci so izročili ženi obesek, ki so ga našli v žepu umorjenega moža. Vprašala jih je, če niso morda našli tudi lističa z imenom urarja, h kateremu je mož nekaj dni pred aretacijo odnesel uro v popravilo. Tega Nemci niso našli. Žena se je zanimala pri urarju, kaj je z uro. Povedal ji je, da je že prišel ponjo nekdo drug in dejal, da ga pošilja lastnik...

Pet tednov po umoru Jožeta Kocmana sta dva ribiča zagledala njegovo truplo ob izlivu Ljubljanice v Savo. Žena je v njem takoj prepoznala svojega moža. Kot pri vseh ostalih truplih, ki so jih potegnili iz Save, so tudi pri Kocmanovem ugotovili, da je žrtev domobranskih zločincev izkrvavela, še preden so jo vrgli v vodo. Kocmanovo truplo je imelo še vedno roke zvezane na hrbtu in prste stisnjene do kosti. Na čelu je zijala globoka rana, da je voda izplavila možgane. Na sencih je bil viden strel iz pištole...

Tudi truplo Pavla Omahna so v Lazah potegnili iz Save. Roke je imel zvezane na hrbtu in odbit tako velik del lobanje, da je bil videti skoraj brez glave. Svojci so ga težko prepoznali. Grobar jim je izročil nekaj predmetov, ki jih je našel v žepih njegove obleke. Po njih so ga spoznali...

Dne 17. aprila 1944 so v Dolskem potegnili iz Save truplo Alojza Tavčarja. Ugotovili so, da je bila žrtev zaklana z bajonetom. Globoka rana je zevala v prebodenem grlu. Svojci so dosegli, da so lahko prepeljali njegovo truplo k ostalim žrtvam in ga dostojno pokopali...

Žena Antona Kokalja pa ni nikoli našla trupla svojega moža. Kadarkoli je zvedela, da so kje našli truplo umorjenega človeka, je hitela na označeni kraj, toda vselej zaman...

A še tako številni in še tako strahotni umori niso mogli uničiti ljudi, ki so podpirali osvobodilni boj svojega naroda. NOV je rasla in se krepila in ljudstvo je vedelo, da je treba vztrajati do konca, do zmage.

Vodstvo slovenskega domobranstva je spoznalo, da početje 13. čete ne daje uspehov, kot so jih pričakovali, in konec maja 1944 je morala ta četa na Rakek v sestav udarnega bataljona »W« pod poveljstvom stotnika Vuka Rupnika. Z njo je odšel tudi morilec Stane Kukovica s svojimi pajdaši...

Opomba: Prispevek je izvleček iz Kronike dogodkov na Sv. Urhu med NOV, ki izide za 20-letnico osvoboditve pri zavodu Borec v Ljubljani.

SVOJE ŽIVLJENJE SO DALI ZA SVOBODO¹

BIZOVIK

padli v NOV

1. Anžič Ivan, 1920—1942, neznankje, zidar
2. Babnik Franc, 1919—1942, Ilova gora, brivec
3. Bricelj Janez, 1912—, neznankje
4. Grum Andrej, 1923—1942, Draga-Begunje, tesar
5. Hribar Janez, 1893—1943, neznankje, pleskar
6. Kolopčar Ivan, 1923—1944, Žužemberk, pečar
7. Leben Alojz, 1923—1944, Štajerska, zidar
8. Mežnar Marjan, 1921—1942, Kamniška Bistrica, pleskar
9. Štefančič Anton, 1920—1943, Moravče, pleskar
10. Rus Cene
11. Vrbinc Anton, 1917—1943, Ilirska Bistrica, mizar

umrli v internaciji in zaporih

1. Anžič Janez, 1893—1943, Kastel, zidar
2. Babnik Franc, 1889—1944, Erfurt, čevljar
3. Berelec Franc, 1894—1942, Rab, delavec
4. Bertoncelj Franc, 1887—1942, Rab, krojač
5. Bricelj Janez, 1882—1942, Rab, zidar
6. Jakopin Albert, 1920—1943, Urh, pleskar

7. Zupančič Bruno, 1914—1942, Rab, mizar
8. Židan Janez, 1887—1942, Rab, zidar

talci

1. Bricelj Franc, 1910—1942, Ulica talcev, mizar
2. Leban Franc, 1910—1942, Gramozna jama, tesar

ostale žrtve

1. Bricelj Ivana, 1886—1942, Bizovik, gospodinja
2. Galetti Maks, 1916—1942, Fužine, pleskar
3. Hlebš Alojz, 1905—1943, Bizovik, tesar
4. Janežič Alojz, 1906—1942, Bizovik, krojač
5. Lampič Janez, 1912—1942, Bizovik, mizar
6. Loboda Anton, 1902—1944, ubit od črne roke (ČR), zidar
7. Loboda Rudolf, 1907—1942, Bizovik, zidar
8. Mojšker Jakob, 1893—1942, Bizovik, zidar
9. Mojšker Lado, 1917—1942, Bizovik, inštalater
10. Vrbinc Angela, 1910—1942, Bizovik, perica
11. Vrbinc Janez, 1875—1942, Bizovik, tesar
12. Zorman Alojz, 1912—1943, ubit od bele garde (be-ga), čevljar

¹ Pregled je urejen po abecednem redu. Pri seznamu oseb so za priimkom in imenom še naslednji podatki: letnica rojstva in smrti, kraj smrti in osnovni poklic. Časovna mejnika sta 6. april 1941, ko se je začela, in 15. maj 1945, ko je bila končana vojna v Jugoslaviji.

Pregled je pripravil Maks Burgar ob končnem sodelovanju vseh krajevnih organizacij ZB NOV v občini.

DOLSKO, KRIŽEVSKA VAS, PETELINJE, KAMNICA, SENOŽETI, LAZE,
VINJE, KLOPCE, OSREDKI, VRH

padli v NOV

1. Arbiter Anton, 1924—1943, Senožeti, vajenec
2. Arbiter Marija, 1919—1945, Dolenjska, kmečka delavka
3. Arbiter Martin, 1934—1943, Sv. gora, kmečki delavec
4. Belcijan Franc, 1908—1944, Voklo, delavec
5. Cerar Julijan, 1924—1943, Zagorje, kmečki delavec
6. Čad Franc, 1925—1943, Kočevska Reka, dijak
7. Čad Ignac, 1927—1943, Šmartno, dijak
8. Drčar Anton, 1919—1943, Želimišje, železničar
9. Drčar Peter, 1920—1943, Kočevski Rog, železničar
10. Godec Avgust, 1920—1943, Kočevska Reka
11. Golob Franc, 1920—1944, Mokronog
12. Gregorin Anton, 1910—1944, Klopce-Vrh, delavec
13. Hindelj Franc, 1919—1943, Novo mesto, mehanik
14. Hindelj Viktor, 1923—1944, Dolina-Lesce, krojač
15. Hribar Marija, 1923—1945, Besnica, študentka
16. Janež Viktor, 1919—1944, Voklo, mehanik
17. Jemec Peter, 1911—1944, Dolenjska Toplice, delovodja
18. Jemec Zdravko, 1923—1943, Mole-Hotič, gradbeni tehnik
19. Jerman Franc, 1909—1945, Ljubno, kmet
20. Kavka Ivan, 1924—1943, Kamnik-Kališe, delavec
21. Kepec Jože, 1919—1944, Dolenjska
22. Knific Ivan, 1911—1944, Kamnik, soboslikar
23. Kokalj Bernard, 1924—1943, Kamnik-Kališe, zidar
24. Kokalj Franc, 1924—1944, Kamnik-Voklo, kmečki delavec
25. Kokalj Ivan, 1924—1943, Petelinje, dijak
26. Kokalj Jože, 1926—1943, Dolsko-Vrh, tesarski vajenec
27. Korimšek Ivan, 1924—1943, Ribnica, kmečki delavec
28. Kovač Peter, 1915—1944, Dolenjska
29. Makovec Albin, 1923—1943, Kališe, kovaški pomočnik
30. Makovec Stanislav, 1920—1943, Moravče, delavec
31. Mihelčič Ivan, 1918—1943, Križna vas, kmečki delavec
32. Mihelčič Maks, 1910—1944, Dolenjska, delavec
33. Mlakar Silvester, 1914—1944, Dolenjska
34. Pestotnik Lovrenc, 1914—1944, Pohorje, kmetovalec
35. Pestotnik Pavel, 1912—1943, Vinje, kmetovalec
36. Pestotnik Polde, 1910—1944, Pohorje, bolničar
37. Peterka Ivan, 1910—1944, Dolenjska, delavec
38. Povirk Alojz, 1903—1944, Zagorica, kovač
39. Selšek Janez, 1923—1943, Moravče, kmečki delavec
40. Selšek Jože, 1921—1943, Štatenberg, kmečki delavec
41. Simonič Egon, 1929—1945, Komenda
42. Simonič Maks, 1920—1944, Komenda
43. Srebenjak Anton, 1924—1944, Dolenjska, ključavničar
44. Škrl Stanko, 1926—1943, Kališe, delavec
45. Šuštar Franc, 1912—1944, Črna, zidar
46. Tekalec Anton, 1923—1943, Dolenjska, delavec
47. Tekalec Franc, 1926—1944, Begunje, kmečki delavec
48. Tekalec Jože, 1921—1943, Žužemberk, tesar
49. Udovič Jernej, 1924—1944, Kališe, kmečki delavec
50. Vogrinc Jože, 1926—1944, Vrh
51. Zavrl Franc, 1926—1944, Kamnik, kmečki delavec
52. Zupančič Mimi, 1925—1945, Štajerska
53. Zupančič Pavel, 1925—1943, Trebelno, dijak
54. Zupanec Ivan, 1925—1943, Jevnica, kmečki delavec

umrli v internaciji in zaporih

1. Bizjak Alojz, 1884—1944, Auschwitz, kmet
2. Korimšek Mimi, 1930—1945, Flor
3. Kunst Ivan, 1904—1944, Innsbruck, pletar
4. Poljanšek Cveto, 1920—1945, Dachau
5. Rahne Frančiška, 1870—1945, Šlezija

6. Rahne Mihael, 1911—1944, Begunje, železniški delavec
7. Selšek Julija, 1915—1942, Rawensbrück, delavka
8. Velepčič Henrik, 1923—1945, Dachau, kmečki delavec

talci

1. Gostinčar Jože, 1911—1944, Begunje, kmet
2. Gregorič Valentin, 1908—1944, Zagreb, delavec
3. Jelnikar Franc, 1920—1943, Moste-Zirovnica, delavec

4. Jemec Oto, Maribor
5. Mihelčič Ivan, 1901—1944, Hrib-Osredki, kmečki delavec
6. Mihelčič Janko, 1903—1941, Ljubljana, delavec
7. Peterka Peter, 1921—1943, Begunje, klepar
8. Zabukovec Ivan, 1922—1944, Zagreb
9. Zupančič Anton, 1903—1943, Skofja Loka

ostale žrtve

1. Pokovec Marija, 1929—1944, Zagorica, kmečka delavka

HRUŠICA-FUŽINE

padli v NOV

1. Bolte Metod, 1904—1942, Glažuta pri Kočevju, parketar
2. Doblekar Silvester, 1912—1942, Janče, čevljar
3. Drfovka Jože, 1920—1944, Črnomelj, mizar
4. Drkov Alojz, 1925—1943, Kočevje, vajenec
5. Erjavec Ludvik, 1921—1943, neznano-kje, parketar
6. Hlebš Emil, 1923—1943, Bizovik, zidar
7. Hlebš Franc, 1920—1942, Litija, pleskar
8. Kefer Ladislav, 1925—1942, Gorski Kotar, vajenec
9. Kefer Marjan, 1923—1944, Ribnica, dijak
10. Novak Alojz, 1917—1943, Dolomiti, parketar
11. Novak Ivan, 1908—1944, Mojstrana, inštalater
12. Pavčič Jože, 1926—1942, Gorenjska, dijak
13. Prošek Alojz, 1922—1944, Pijava gorica, pleskar
14. Rozman Albin, 1925—, neznano-kje, delavec
15. Stibrič Maks, 1903—1942, Kočevski Rog, delavec
16. Zaletel Štefan, 1922—1942, Gorenjska, čevljar
17. Završnik Alojz, 1907—1942, Dolenjska, električar
18. Završnik Marjan, 1923—1942, Kočevje, torbar

19. Zrnec Ivan, 1923—1943, Kal-Ambrus, trgovski pomočnik

umrli v internaciji in zaporih

1. Dimnik Alojz, 1902—1944, Urh, čevljar
2. Hlebš Jože, 1900—1944, Urh, livar
3. Hren Franc, 1909—1944, Urh, krojač
4. Jaklič Franc, 1918—1943, Urh, žagar
5. Košutnik Karel, 1900—1945, Dachau, delavec
6. Polak Janez, 1901—1944, Urh, delavec
7. Prošek Franc, 1923—1944, Urh, klepar
8. Rejc Matija, 1904—1943, Urh, delavec
9. Skubic Leopold, 1903—1943, Urh, klepar
10. Srebot Franc, 1913—1944, Urh, zidar
11. Stibrič Franc, 1897—1945, Dachau, delavec
12. Svetek Franc, 1923—1945, Dachau, pleskar
13. Večaj Vinko, 1894—1945, Dachau, uslužbenec
14. Vidmar Jože, 1913—1943, Urh, električar
15. Zaletel Janko, 1895—1944, Natzweiler, čevljar
16. Zupančič Bruno, 1914—1942, Rab, parketar

talci

1. Smrekar Bernard, 1901—1942, Ulica 24 talcev, delavec
2. Škrlj Jože, 1912—1942, Ulica 24 talcev, delavec

ostale žrtve

1. Crljen Lovro, 1913—1941, Fužine
2. Čuda Polonca, 1905—1943, Fužine, delavka
3. Kefer Alojz, 1889—1942, Zg. Hrušica, delavec
4. Kefer Alojz, 1920—1942, Zg. Hrušica, pleskar
5. Prošek Alojz, 1890—1944, ubit od ČR, delavec
6. Sušterskič Francka, 1906—1944, ubita od ČR, učiteljica
7. Sušterskič Tončka, 1913—1944, ubita od ČR, delavka

KODELJEVO, ŠTEPANJA VAS

padli v NOV

1. Anžič Franc, 1912—1943, Kočevski Rog, mesar
2. Bašelj Cveto, 1923—1944, Begunjsčica, delavec
3. Bergoč Milan, 1925—1945, Cerkno, študent
4. Bizjak Alojz, 1902—1943, Ilova gora, usnjar
5. Bokavšek Karel, 1920—1943, Toplice, sodar
6. Bratkovič Franc, 1906—1943, neznano-kje, čevljar
7. Dolgan Stanko, 1910—1945, Kamnik
8. Erpič Ljudmila, 1922—1944, šivilja
9. Fornazarič Franc, —1943, Žiri, skladiščnik
10. Glavač Alojz, 1913—1944, Sela, trgovski pomočnik
11. Godec Jožko, 1927—1942, Kočevje, študent
12. Guzelj Jože, 1901—1945, Kanal-Krašna, obrtnik
13. Hajan Ivan, 1924—1943, Sv. Križ, vodovodni inštalater
14. Hlebš Ivan, 1916—1942, Polževo, podoficir BJV
15. Hrovat Miran, 1927—1944, Žužemberk
16. Kamnikar Jože, 1911—1942, Rakek, zidar
17. Karadžič Miloš, 1910—1945, Gorica, oficir BJV
18. Kefer Lado, 1925—1942, Gorski Kotar, pleskarski vajenec
19. Kefer Marjan, 1923—1944, Mlakuže, študent
20. Kobau Franc, 1910—1943, Sv. Gregor, kamnosek
21. Kramar Vinko, 1925—1943, Žužemberk, delavec
22. Krmelj Miloš, 1921—1944, Sadinja vas, tekstilni tehnik
23. Majcen Peter, 1910—1945, Žužemberk, sofer
24. Majer Štefan, 1923—1942, Ljubno, študent
25. Marčenko Bogdan, 1924—1944, Rajhenbung, študent
26. Mekinc Anton, 1921—1942, Krka, pleskar
27. Mekinc Pavel, 1923—1942, Višnja gora, lesostrugar
28. Nograšek Ignac, 1922—1942, Janče, vodovodni inštalater
29. Nograšek Viktor, 1924—1945
30. Novljan Slavko, 1920—1942, Barje, puškar
31. Petrič Janko, 1927—1943, Rakitna, dijak
32. Planinc Jože, 1923—1943, Preska, študent
33. Pokovec Franc, 1908—1942, Žiri, strojni ključavničar
34. Porenta Anton, 1901—1942, Kočevski Rog, strojni strežnik
35. Prepeluh Viktor, 1923—1943, Primorska, mehaniški vajenec
36. Sinček Anton, 1909—1944, Kamnik, pečar
37. Smolič Vinko, 1922—1943, Preserje, trgovski pomočnik
38. Stanjko Ludvik, 1923—1943, Škofja Loka, torbarski vajenec
39. Strojman Ivan, 1903—1943, Ligojna, mitničar
40. Suštar Franc, 1910—1943, Ilova gora, tapetnik
41. Tavčar Avgust, 1922—1944, Žabja vas, trgovski pomočnik
42. Tavčar Leon, 1923—1943, Benečija, trgovski pomočnik
43. Terškan Suzana, 1921—1944, Javorica, študentka
44. Terškan Aleksander, 1920—1943, Trst, trgovski pomočnik
45. Tivadar Franc, 1903—1945, Novo mesto, zidar
46. Višnjevec Ivo, 1912—1944, Gornji grad, novinar

47. Vrbinc Tone, 1913—1944, Dolenjske Toplice, trg. sluga
48. Zavادل Zvonko, 1926—1945, Predmeja, študent

umrli v internaciji in zaporih

1. Albrecht Anton, 1896—1944, Ljubljana, oficir BJV
2. Anžič Franc, 1900—1944, Urh, pleskar
3. Božič Rajko, 1906—, neznankje, elektromehanik
4. Buh Anton, 1902—1945, Hamburg, mizar
5. Burgar Adolf, 1907—1944, Urh, torbarski mojster
6. Drglin Ernest, 1925—1943, Ljubljana, študent
7. Hiršelj Jože, —1942, Nemčija
8. Jakopin Miha, 1911—1944, Urh, pleskar
9. Jereb Anton, 1900—1944, Urh, krojač
10. Jug dr. Stanko, 1910—1945, Dachau, kustos-arhivar
11. Kavka Fran, 1903—1945, Dachau, kovač
12. Kavka Marija, 1915—1945, Oranienburg, gospodinja
13. Kobilica Dušan, 1918—1943, Urh, študent
14. Lončar Miloš, 1901—1942, Dachau, uradnik
15. Mekina Rudolf, 1912—, Dachau, steklobrusec
16. Nograšek Ignac, 1895—1944, Urh, delavec
17. Pavšič Jakob, 1912—1944, Nordhausen, mizar
18. Pavšič Vinko, 1919—1944, Bergen (Belsen), dijak
19. Rijavec Franc, 1907—1944, Begunje, zidar
20. Ropret Anton, 1902—1944, Urh, mitničar

21. Roshaupl Slavko, 1910—1942, Grosuplje, geometer
22. Slabanja Ivan, 1905—1944, Buchenwald, vrtnar
23. Suštaršič Maks, 1906—1944, Begunje,
24. Tominc Milan, 1910—1945, Nemčija, uradnik
25. Trškan Aleksander, 1886—1943, Urh, kotlar
26. Velikonja Ferdo 1893—, neznankje, orožnik
27. Videgar Jože, 1907—1944, Mathausen, soboslikar
28. Žmitek Dragomir, 1915—1945, Floseberg, trgovski pomočnik

talci

1. Čuk Ladislav, 1902—1942, ustreljen, učitelj
2. Putrle Slavko, 1905—1942, ustreljen, elektromonter
3. Šlegel Albert, 1898—, ustreljen, trgovski pomočnik
4. Šlegel Drago, 1915—, ustreljen, trgovski pomočnik
5. Šoršak Lojze, 1901—1942, ustreljen, kovač
6. Vedral Bogomir, 1900—1942, ustreljen, bančni uradnik
7. Žerjal Tone, 1915—1942, ustreljen v Ljubljani (narodni heroj)

ostale žrtve

1. Cvahtal Leposlava, ubita od ČR, gospodinja
2. Humer Ivan, 1879—, Sarajevo, uradnik
3. Jurešič Miroslav, 1885—1944, ubit od ČR, zidar
4. Kušcer Ljudevit, 1891—1943, umrl, profesor
5. Kregar Janez, 1887—1943, umrl doma, modelni mizar

MOSTE

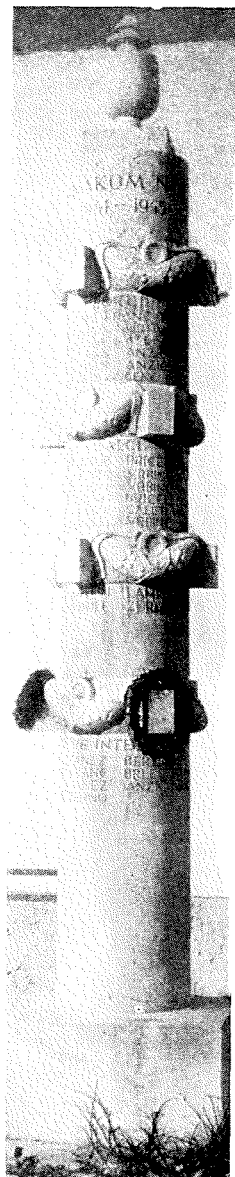
padli v NOV

1. Arhine Branko, 1925—1944, Postojna, študent
2. Arhine Drago, 1923—1943, Matajur, študent
3. Babnik Rudi, 1926—1945, Slovenske Konjice, torbarski vajenec
4. Bedenk Rudolf, 1920—1945, Gorenjska, študent prava

5. Bokavšek Ivan, 1925—1943, Gaberje, mizar
6. Burgar Janez, 1926—1944, Mežaklja, torbarski vajenec
7. Čistar Darinka, 1925—1944, Dolenjska, študentka
8. Dragar Anton, 1915—1943, Trebelno, elektromonter
9. Drašček Stojan, 1920—1944, Gorica, pravnik

10. Frumen Bruno, 1908—1945, Trst, radiotelegrafist
 11. Gabrovšek Valentin, 1923—1945, Pohorje, študent
 12. Godič Franc, 1925—1943, Štajerska, krojaški vajenec
 13. Golob Alojz, 1902—1942, Višnja gora, klepar
 14. Gorkič Evgen, 1927—1943, Žužemberk, študent
 15. Gradišek Stojan, 1921—1944, Žužemberk, radiotelegrafist
 16. Gril Viktor, 1910—1943, Rakitna, geometer
 17. Grošelj Miroslav, 1921—1944, Vražji Kamen, radiotelegrafist
 18. Herfort Ivan, 1905—1942, Štajerska, ključavničar
 19. Hobot Stefan, 1927—1944, Škofja Loka, mehanik
 20. Humar Dušan, 1918—1944, Primorska, zidar
 21. Kampjut Danilo, 1910—1944, Štajerska, pleskar
 22. Kastelic Vinko, 1911—1943, Dolenjska, telegrafist
 23. Kregar Dušan, 1921—1944, Dolenjska, tesar
 24. Kušlan Franc, 1909—1943, Trnovski gozd, krojač
 25. Majer Vilko, 1913—1941, Dolenjska, dijak
 26. Marenče Leopold, 1903—1942, Metlika, delavec
 27. Medvešek Franc, 1925—1943, pogrešan, kleparski vajenec
 28. Milošević Ilija, 1912—1943, Srbija, čevljar
 29. Oblak Rajko, 1908—1942, Janče, šofer
 30. Perdan Albin, 1919—1944, Žužemberk, železolivar
 31. Pregelj Janez, 1917—1944, Primorska, kmečki delavec
 32. Remec Rajko, 1920—1943, Pohorje, pasar
 33. Rozman Drago, 1926—1943, Žužemberk, torbarski vajenec
 34. Rozman Miro, 1917—1943, Rdeči kal, elektroinženir
 35. Rupar Marjan, 1925—1944, Črni vrh, delavec
 36. Stojkovič Rajko, 1914—1943, Rakek, učitelj
 37. Strniša Anton, 1920—1943, Stična, trgovski pomočnik
 38. Štibilj Ferdinand, 1909—1944, Drvar, klepar
 39. Škrabar Ernest, 1900—1943, Dolenjska, železničar
 40. Tavzes Dušan, 1923—1942, Dolomiti, študent
 41. Tišina Pavel, 1906—1943, Kostanjevica, delavec
 42. Tlaker Mirko, 1920—1944, neznankje, trgovski pomočnik
 43. Tlaker Slavko, 1921—1944, Udine, podnarednik BJV
 44. Urbanc Alojz, 1925—1943, pogrešan, trgovski vajenec
 45. Vagelj Janez, 1919—1942, Notranjska, ključavničar
 46. Vojska Albin, 1924—1942, Zapotok, trgovski vajenec
 47. Zabukovšek Milutin, 1914—1944, Cerknica, študent
- umrli v internaciji in zaporih*
1. Babič Alojz, 1903—1945, Mathausen, obrtnik
 2. Brajer Franc, 1921—1944, pogrešan, mehanik
 3. Cerar Franc, 1897—1944, Dachau, železniški uslužbenec
 4. Drašler Rafael, 1921—1945, Flossenbürg, zlatar
 5. Drašler Valentin, 1920—1944, Nemčija, pom. uradnik
 6. Drglin Anton, 1921—1945, Mathausen, mizarski pomočnik
 7. Eržen Milan, 1909—1944, Dachau, kmečki delavec
 8. Gabrovšek Ivan, 1918—1944, Dachau, pravnik
 9. Gomilšček Gabrijel, 1899—1944, Begunje, komercialni inženir
 10. Gradišek Sonja, 1923—1945, Ravensbrück, študentka
 11. Grum Franc, 1908—1943, Urh, delavec
 12. Jakič Tone, 1906—, Dolenjska cesta, ustreljen, mesar
 13. Jarc Alojz, 1880—1945, Dachau, kurjač
 14. Jerančič Franc, 1896—1945, Dachau, železničar
 15. Jezeršek Franc, 1893—1944, Dachau, pekovski mojster
 16. Jurca Ivan, 1911—1942, Rab, slikar
 17. Jurca Ivan, 1905—1944, Dachau, strojnik
 18. Kaltenegar Karl, 1895—1945, Begunje, delavec
 19. Kelbel Alojz, 1888—1945, Hamburg, železničar
 20. Korenčan Adolf, 1923—1944, Nemčija, delavec
 21. Korenčan Lado, 1923—1944, Nemčija, delavec
 22. Kosmač Anton, 1905—1945, Mathausen, delavec

23. Kovač Oto, 1923—1943, Urh, študent
24. Kranjc Karel, 1915—1942, Ljubljana, delavec
25. Karpe Stanko, 1911—1942, Gonars, narednik BJV
26. Legiša Venceslav, 1901—1942, Rab, kamnosek
27. Maček Lojze 1905—1945, Hellbrunn, strojni ključavničar
28. Medved Milan, 1923—1943, taborišče, študent
29. Možina Franc, 1920—1944, Dachau, inženir kemije
30. Muzetič Zoran, 1925—1944, Dachau, mizar
31. Novak Ignac, 1885—1944, Dachau, kotlar
32. Novak Jože, 1922—1944, Renicci, zidar
33. Ocepek Josip, 1901—1944, Mathausen, dezinfektor
34. Oražem Ernest, 1900—1944, Dachau, krojač
35. Oražem Milan, 1924—1945, Dachau, študent
36. Ostrec Rajko, 1887—1945, Dachau, tapetnik
37. Piler Hinko, 1913—1944, Dachau, uradnik
38. Ploc Nikolaj, 1914—1945, Turjak, strojni ključavničar
39. Pohar Franc, 1890—1945, Dachau, zidar
40. Popov Nikola, 1901—1944, Dachau, gradbeni delavec
41. Rabusa Drago, 1904—1944, Buchenwald, pekovski pomočnik
42. Rozman Gustelj, 1913—1942, ubit, galvanizer
43. Srčnik Ivan, 1913—1945, Dachau, poštni uradnik
44. Stare Luka, 1880—1945, Dachau, železničar
45. Supan Viljem, 1915—1944, Urh, učitelj
46. Šemenko Janez, 1886—1944, Begunje, železničar
47. Šetina Rok, 1891—1944, Flossenbürg, ključavničar
48. Štefančič Ludvik, 1904—1944, Begunje, trgovski potnik
49. Tauzes Rafael, 1891—1945, Dachau, uradnik
50. Urbanc Ignac, 1903—1944, taborišče, pleskar
51. Urbanc Jože, 1905—1943, Udine, soboslikar
52. Urbič Ana, 1895—1944, Ravensbrück, gospodinja
53. Urbič Josip, 1897—1944, Lepoglava, železničar
54. Urbinc Valentin, 1886—1942, Renicci, zidar
55. Vrhovnik Milan, —1944, Begunje, ključavničar
56. Zornik Celestin, —1943, pogrešan, podporočnik BJV
57. Zrimšek Anton, 1910—1941, ustreljen, pleskar



Spomenik padlim in
žrtvam NOV v Mostah

58. Zupančič Avgust, 1899—1945, Dachau, uradnik
59. Željan Jože, 1916—1945, Dachau, trgovski pomočnik

talci

1. Rakar Anton, 1895—1942, Gramozna jama, pekovski pomočnik
2. Zakrajšek Viki, 1918—1942, Gramozna jama, steklobrusec

3. Zakrajšek Rafael, 1914—1942, strelišče, ključavničar

ostale žrtve

1. Gabrenja Slavko, 1915—1942, ustreljen, uradnik
2. Jeras Tine, 1887—1945, ubit ob bombardiranju, kmetovalec
3. Mesec Martin, 1891—1945, ubit ob bombardiranju, strojevodja

NOVE JARŠE

padli v NOV

1. Ambrož Franc, 1902—1943, Trebnje, delavec
2. Avsec Ivan, 1916—1943, Mokrica, sedlarski pomočnik
3. Avsec Jože, 1910—1943, Gorski Kotar, ključavničarski pomočnik
4. Cankar Ignac, mehanik
5. Fon Anton, 1907—1943, Kočevski Rog, delavec
6. Jeza Daniel, 1922—1943, Pohorje, trgovski pomočnik
7. Končina Radivoj, 1919—, neznankokje, mizarski vajenec
8. Kosec Vaso, 1926—, neznankokje, ban-dažist — vajenec
9. Kožar Janez, 1907—1944, Zg. Tribuša, pekovski pomočnik
10. Krašnja Ciril, 1911—1943, Livek, delavec
11. Marincelj Jože, 1922—1944, Golo, dijak
12. Mihevc Anton, 1922—1943, neznankokje, učitelj
13. Novak Matko, 1905—1943, Dolenjska, zidarski pomočnik
14. Plečko Antonija, 1928—1943, Urh, delavka
15. Rihar Leopold, 1923—1944, Suha kra-jina, dijak
16. Ronko Janez, 1923—1944, Gorica, dijak
17. Stražar Albin, 1926—1943, neznankokje, pleskar
18. Stražar Pavle, 1925—1942, Pugled, mehanik
19. Štrumbelj Leopold, 1925—1944, Trška gora, vrtnar
20. Trtnik Stanko, 1925—1944, Štajerska, dijak
21. Vambergar Ivan, 1919—1944, Žužem-berk, mizarski pomočnik

umrli v internaciji in zaporih

1. Brezar Jože, 1908—1943, Nemčija, ključavničarski pomočnik
2. Jernejc Franc, —1942, pogrešan, sodar-ski pomočnik
3. Kastner Franc, 1911—1942, Ljubljana, trgovski pomočnik
4. Kordin Jože, 1923—1942, Ljubljana, torbarski vajenec
5. Lipovž Dušan, 1923—1941, pogrešan, avtomehanik
6. Lipovž Jože, 1883—1942, Rab, zidarski pomočnik
7. Ozbič Lado, 1922—1945, Buchenwald, dijak
8. Polak Franc, 1887—1945, Dachau
9. Rudolf Ivan, 1889—1945, Dachau, delavec
10. Stražar Matevž, 1889—, neznankokje, voznik ECŽ
11. Tomažič Božidar, 1924—, Lenart, inštalaterski vajenec
12. Zajc Franc, 1903—1945, neznankokje, ključavničarski pomočnik

talci

1. Dubrovič Radko, 1923—1942, Gra-mozna jama, strojni vajenec
2. Grandovec Karl, 1906—1942, Trebnje, kleparski pomočnik
3. Mojšker Vincencij, 1902—1942, Gra-mozna jama, delavec

ostale žrtve

1. Dežman Franc, ubit ob bombnem na-padu, natakhar

2. Gosar Justi, 1920—1944, ubita, delavka
3. Jevševar Franc, 1903—, ubit ob bombnem napadu, železničar
4. Nakrst Frančiška, 1893—1942, ustreljena od Italijanov, gospodinja

5. Segulin Anton, 1891—1944, ustreljen od CR, kmečki delavec
6. Šircelj Franc, 1909—1942, ubit ob napadu na vlak, železničar
7. Zorko Alojzij, 1902—1945, ubit ob bombardiranju, železničar

PODLIPOGLAV, SADINJA VAS, MALI LIPOGLAV, REPČE, ŠENTPAVEL

padli v NOV

1. Brglez Ludvik, 1925—1943, Ribnica, delavec
2. Brglez Rudi, 1921—1943, Ortnek, delavec
3. Brglez Stane, 1923—1943, Urh, delavec
4. Cucak Ivan, 1926—1943, Čatež, delavec
5. Dežman Pepca, 1925—1943, Dobrovlje, delavka
6. Drklin Viktor, 1921—1943, Žužemberk, delavec
7. Gale Janez, 1922—1943, Kočevje, delavec
8. Hribar Domine, 1925—1943, Žužemberk, delavec
9. Kastelic Jože, 1916—1943
10. Kocijančič Ivan, 1905—1945, Nova Stifta, delavec
11. Kozlevčar Valentin, 1925—1943, Žužemberk, kmet
12. Selan Alojz, 1922—1943, Kočevje, delavec
13. Smrekar Franc, 1922—1945, Laze, delavec
14. Svetek Franc, 1910—1943, Orlje, kmet
15. Svetek Anton, 1920—1944, Ribnica, tesar
16. Štrubelj Martin, 1922—1942, Žužemberk, delavec
17. Šubelj Franc, 1921—1942, delavec
18. Trtnik Alojz, 1921—1943, študent
19. Trtnik Ivan, 1925—1942, Ambrus, pleskar
20. Trtnik Rudi, 1923—1943, Stari Log, delavec
21. Vrečar Anton, 1924—1944, Žužemberk, delavec

umrli v internaciji in zaporih

1. Božja Jaka, 1906—1943, Rab
2. Cimerman Alojz, 1902—1942, Rab
3. Čož Anton, 1909—1942, Rab
4. Drklin Janez, 1880—1942, Rab

5. Kamnar Alojz, 1924—1942, Rab
6. Kralj Janez, 1910—1944, Elsass, delavec
7. Smrekar Franc, 1886—1944, Elsass
8. Srnak Janez, 1908—1943, Rab, kmet
9. Svetek Jože, 1916—1944, Urh
10. Šubelj Jože, 1923—1945, Nemčija
11. Tabrnik Franc, 1910—1945, Nemčija
12. Vovk Alojz, 1911—1944, Elsass
13. Vovk Anton, 1913—1945, Odruf



Detajl spomenika žrtvam NOV na Sv. Urhu

ostale žrtve

1. Gale Rudi, 1909—1942, Pleše, ustreljen od Italijanov
2. Habič Franc, 1918—1943, Polica, ubit od be-ga
3. Kabunc Janez, 1897—1942, ustreljen od be-ga
4. Klemenčič Franc, 1886—1942, Bizovik, ubit od be-ga
5. Muzga Rudolf, 1919—1943, Podlipo-glav, ubit od be-ga
6. Predalič Miha, 1908—1942, Lipoglav, ustreljen od Italijanov
7. Smrekar Francka, 1889—1943, Brezje, ubita od ČR
8. Tomšič Janez, 1905—1942, Pleše, ustreljen od Italijanov
9. Trontelj Anton, 1905—1942, Lipoglav, ustreljen od Italijanov
10. Vrečar Ivana, 1902—1943, Škofljica, ubita od ČR

POLJE-SLAPE

padli v NOV

1. Belšak Slavko, 1925—, Trebnje, železostругar
2. Bertosi Gvido, 1914—1943, Krim, vlakovodja
3. Boben Franc, 1917—1943, Zalog, brivec
4. Cimerman Stane, 1913—1943, Kočevski Rog, mizar
5. Curk Peter, 1924—1944, Kočevski Rog, kovaški vajenec
6. Cvet Anton, 1912—1944, Dolenjska, financar
7. Česnik Franc, 1917—1943, Dolenjska, čevljar
8. Demšar Ivan, 1914—1942, Kočevski Rog, delavec
9. Gerkman Ivan, 1925—1942, Notranjska, študent
10. Gomajer Ivan, 1924—1943, Jalovec (Gor.), študent
11. Grajzer Albin, 1925—1944, Ivančna gorica, mizar (narodni heroj)
12. Hribar Janez, 1908—1942, Kočevski Rog, vratar
13. Hudin Tomaž, 1889—1943, neznanokje, pekovski mojster
14. Ivanuš Helena, 1919—1944, Bela krajina, učiteljica
15. Ivič Flerin, 1921—1942, Muljava, študent
16. Jurca Mirko, 1922—1945, Karlovac, pleskar
17. Klemenčič Albin, 1904—1943, Kočevski Rog
18. Klemenčič Ivan, 1915—1943, Kočevski Rog
19. Lipovšek Karel, 1901—1942, Grosuplje, ključavničar
20. Mahnič Rudi, 1917—1943, Primorska, študent (narodni heroj)
21. Markič Ervin, 1921—1942, Dolenjska, delavec
22. Okretič Fani, 1923—1943, Kočevski Rog, nameščenka
23. Ostrež Jože, 1919—1942, Besnica, klepar
24. Panj Josip, 1923—1945, Gorica
25. Pegan Ludvik, 1916—1944, Žužemberk, pravnik
26. Peršič Dušan, 1920—1942, Ključ (Dol.), študent
27. Peterca Ivan, 1919—1944, Dolenjska, kmet
28. Rajh Anton, 1919—1943, Ig, inženir kemije
29. Rojšek Danijel, 1922—1944, V. Lašče, vajenec
30. Rojšek Franc, 1923—1944, Zalog-Šmarje, inkasant
31. Rojšek Ivan, 1923—1942, Gorenjska, podoficir BJV
32. Smirnov Aleksander, 1921—1943, Hrvatska, mizar
33. Srakar Zlatko, 1922—1942, Gorenjska, mizar
34. Svetek Avgust, 1920—1944, Prezid, uradnik
35. Škoflanc Franc, 1925—1944, Gor. Tribuša, študent
36. Švajger Ivan, 1921—1942, Dolenjska, oficir BJV
37. Švajger Jože, Gorenjska, pekovski mojster
38. Tavčar Lado, 1926—1944, Štajerska, ključavničar
39. Trošt Boris, 1925—1942, Kočevski Rog, študent
40. Vidergar Jože, 1905—1942, Obrije (Kor.), kolar
41. Vidmar Jože, 1915—1944, Kočevski Rog, zidar

42. Volavšek Vinko, 1925—1944, Vitanje, krojač
43. Zajc Vladimir, 1910—1942, Gorenjska, brivec
44. Zatler Urška, 1904—1944, Dolenjska, uradnica
45. Zirkelbach Neda, 1910—1944, Janče, učiteljica

umrli v internaciji in zaporih

1. Bajcar Milan, 1925—1944, delavec
2. Bolta Ivan, 1908—1943, Rab, delavec
3. Celarc Janez, 1914—1944, delavec
4. Cimerman Anton, 1917—1944, neznano-kje, delavec
5. Filoni Franc, 1925—1945, neznano-kje, železniški delavec
6. Fojkar Jože, 1924—1943, Rab, delavec
7. Globokar Franc, Rab, kurjač
8. Gogala Pavla, 1902—1944, Dachau, uradnica
9. Gostinčar Jože, 1909—1944, Dachau, delavec
10. Groznik Ciril, 1909—1944, Buchenwald, železničar
11. Hrovat Izidor, 1909—1945, Dachau, tehnik
12. Jamšek Janez, 1925—1945, Grosuplje, študent
13. Kovač Rudi, 1912—, Gonars
14. Lukan Jakob, 1913—1944, neznano-kje, pleskar
15. Novak Alojz, 1891—1945, Dachau, novinar
16. Okretič Danica, 1921—1944, neznano-kje, nameščenka
17. Ostrež Anica, 1921—1945, Auschwitz, nameščenka
18. Peršič Bogomir, 1884—1945, Dachau, železniški uradnik
19. Peršič Jože, 1902—1945, neznano-kje
20. Poje Zvonko, 1920—1942, Čabar, študent

21. Puhar Marija, 1894—1943, Urh, gospodinja
22. Puhar Rudi, 1882—1945, Dachau, upokojenec
23. Stanjko Stanislav, 1917—1943, neznano-kje, strojni ključavničar
24. Sukan Jakob, 1914—, Mathausen
25. Vidergar Leopold, 1911—1944, neznano-kje, brivec
26. Vidmar Jože, 1889—1942, Rab, čevljar
27. Vodep Edvard, 1923—1945, Dachau, strojni ključavničar

talci

1. Benčina Adolf, 1909—1942, ustreljen, mizar
2. Bizjak Emil, 1908—1942, ustreljen, ključavničar
3. Boben Jože, 1920—1943, ustreljen, zlatar
4. Pečar Srečko, 1922—1941, ustreljen, ključavničarski vajenec
5. Potušek Srečko, 1920—1944, ustreljen, brivec
6. Prijatelj Franc, 1923—1942, ustreljen
7. Prijatelj Maks, 1924—1942, ustreljen, mehaniški vajenec
8. Sadar Ela, 1914—1944, ustreljena, delavka
9. Segulin Marjan, 1919—1942, ustreljen
10. Segulin Rudi, ustreljen, železniški uradnik

ostale žrtve

1. Jurca Janez, 1896—1944, ubit od be-ga, tesar
2. Jurca Pepca, 1898—1944, ubita od be-ga, gospodinja
3. Kocman Jože, 1905—1944, ubit od ČR, kovač
4. Mahkovec Franc, 1905—1944, ubit od ČR, delavec
5. Završnik Maks, 1922—1945, Bari, dijak

PREŽGANJE, TUJI GRM, DOLGO BRDO, VNANJARJE, JANČE,
SP. BESNICA, ZG. BESNICA, GABERJE, VOLAVLJE, MALO TREBELJEVO,
VELIKO TREBELJEVO

padli v NOV

1. Anžur Vinko, 1920—1944, Grahovo, kmečki delavec
2. Avsec Vinko, 1920—1944, Vransko, kmečki delavec
3. Bratun Franc, 1918—1945, Čemšeniška planina, kmečki delavec
4. Bratun Franc, 1927—1944, Dolenjska, kmečki delavec
5. Brčan Ignac, 1917—1945, Volčja jama pri Šmartnem, kmečki delavec

6. Čenjavek Jakob, 1906—1945, Čemšeniška planina, kmetovalec
7. Černe Alojz, 1924—1944, Dolenjska, kmečki delavec
8. Grozdnik Anton, 1926—1944, Bosiljevo, kmečki delavec
9. Grozdnik Franc, 1924—1945, Štajerska, kmečki delavec
10. Grozdnik Urh, 1923—1944, Štajerska, kmečki delavec
11. Habič Ivan, 1926—1944, Primskovo, kmečki delavec
12. Habič Ivan, 1926—1945, Straža na Dolenjskem, kmečki delavec
13. Hačič Jože, 1921—1944, Cerknica, krojač
14. Irt Miha, 1912—1944, Šmartno, kmetovalec
15. Jančar Alojz, 1915—1944, Muljava, kmečki delavec
16. Jerant Franc, 1915—1944, Menina pl., kmečki delavec
17. Jerebič Alojz, 1915—1944, Pohorje, železniški delavec
18. Jerebič Martin, 1905—1944, Štajerska, mizar
19. Kavšek Roman, 1919—1945, Čemšeniška planina, kmečki delavec
20. Končar Janez, 1923—1944, Uršla sela, kmečki delavec
21. Končar Jernej, 1909—1944, Menina planina, kmečki delavec
22. Kurent Miha, 1920—1941, Dravograd, kmečki delavec
23. Lokar Jože, 1902—1941, Ptuj, kmet
24. Mahkovec Jože, 1920—1944, Velenje, železniški delavec
25. Ostrež Janez, 1926—1944, Moravče, kmečki delavec
26. Škerjanc Franc, 1924—1944, Žužemberk, kmečki delavec
27. Zupančič Alojz, 1926—1944, Podhosta, kmečki delavec
28. Zupančič Franc, 1904—1944, Dolenjska, kmetovalec
29. Žagar Pavle, 1922—1944, Trojane, kmečki delavec
30. Židan Mirko, 1927—1944, Kresnice, kmečki delavec

umrli v internaciji in zaporih

1. Brunček Janez, 1901—1942, Rab, kmet
2. Irt Franc, 1917—1944, Auschwitz, kmet

ostale žrtve

1. Breskvar Jože, 1902—1944, zaklan od Nemcev, kmečki delavec
2. Jančar Miha, 1901—1945, ustreljen doma, kmečki delavec
3. Jelnikar Marjeta, 1880—1944, ustreljena doma, gospodinja
4. Kurent Francka, 1926—1945, ustreljena doma, gospodinja
5. Kurent Jože, 1898—1945, ustreljen doma, kmečki delavec
6. Mahkovec Franc, 1891—1944, ustreljen doma, kmetovalec
7. Marn Anton, 1880—1944, ustreljen — Dolsko, kmetovalec
8. Skubic Jože, 1929—1945, ustreljen doma, kmečki delavec
9. Žagar Alojz, 1920—1941, ubit od četnikov, kmečki delavec

SOSTRO

padli v NOV

1. Alič Franc, 1920—1942, Janče, delavec
2. Alič Janez, 1906—1942, Ambrus, kurjač
3. Alič Vinko, 1919—1944, Sostro, pleskar
4. Anžur Franc, 1920—1944, Gorenjska, dimnikarski pomočnik
5. Berčič Jože, 1907—1943, Zalog, delavec
6. Berčič Pavle, 1913—1942, Črni vrh (Gor.), delavec
7. Bojt Stane, 1913—1943, Tuhinjska dolina, delavec
8. Dežman Ciril, 1928—1943, Urh, dijak
9. Dimnik Ivan, 1921—1942, Lučna (Gor.), čevljar
10. Juvan Domine, 1919—1943, Ilova gora, tovarniški delavec
11. Kunaver Franc, 1914—1943, Pohorje, ključavničar
12. Omahen Avgust, 1926—1944, Kraljevica, torbarski vajenec
13. Omahen Franc, 1911—1944, Koroška, železničar
14. Primar Franc, 1900—1943, Grosuplje, kmet

15. Rojc Milan, 1926—1942, Dane-Kočevje, vajenec
16. Strah Anton, 1922—1942, Dolenjska, študent
17. Stražar Franc, 1921—1942, Dolenjska, delavec

umrli v internaciji in zaporih

1. Keber Janez, 1895—1942, Rab, mali kmet
2. Kocijančič Franc, 1896—1942, Urh, železničar
3. Strah Franc, 1901—1944, Mathausen, delavec
4. Vidic Franc, 1894—1942, Rab, kmet

talci

1. Omahen Vinko, 1913—1942, Gramozna jama, delavec
2. Vodnik Viktor, 1902—1942, Ulica 24 talcev, tovarniški delavec

ostale žrtve

1. Alič Antonija, 1907—1944, Javor, gospodinja
2. Alič Avgust, 1920—1942, Sostro, strojar
3. Jančar Janez, 1906—1942, Sostro, delavec
4. Juvan Franc, 1911—1943, Sostro, sedlar
5. Trtnik Alojz, 1916—1941, Ljubljana, delavec
6. Vidic Jože, 1906—1942, Sostro, tesar



Detajl spomenika žrtvam NOV na Sv. Urhu

STUDENEC

padli v NOV

1. Deržaj dr. Peter, 1912—, zdravnik
2. Hribar Janez, 1902—1942, Kočevje, čevljar
3. Krže Polde, 1924—1943, Dolenjska, delavec
4. Starič Ciril, 1904—1942, Dolenjska, voznik

umrli v internaciji in zaporih

1. Tomšič Leopold, 1884—1944, Dachau, uradnik

talci

1. Marion Ljubo, 1921—1942, Maribor, študent medicine
2. Šuln Jože, 1909—1944, Begunje, vrtnar

ostale žrtve

1. Kocijančič Anton, 1906—1945, delavec
2. Kocman Jože, 1905—1944, ustreljen od be-ga, kovač
3. Modic Franc, 1910—1944, Salzburg — ob bombardiranju, bolničar,

padli v NOV

1. Belšak Slavko, 1925—1942, neznano-kje, delavec
2. Berčon Janez, 1910—1942, Jelovica, delavec
3. Bernat Franc, 1913—1943, Borovnica, avtomehanik
4. Bolta Jože, 1923—1942, Loški potok, pleskar
5. Dimnik Janez, 1922—1941, ustreljen od Nemcev
6. Dovč Nande, 1912—1942, Trebnje, zidar
7. Gradišar Ciril, 1904—1942, neznano-kje, delavec
8. Hribar Ivan, 1917—1942, Jelovica, delavec
9. Keber Anton, 1919—1943, Jelovica, mizar
10. Ložar Franc, 1922—1945, neznano-kje, delavec
11. Marolt Stane, 1916—1945, Straža na Dolenjskem, delavec
12. Možina Franc, 1913—1943, neznano-kje, delavec
13. Ostrež Jože, 1919—1942, Besnica, klepar
14. Porenta Alojz, 1913—1943, neznano-kje, delavec
15. Snoj Jože, 1910—1942, Zadobrova, delavec
16. Živič Bogdan, 1923—1944, neznano-kje, vajenec

umrli v internaciji in zaporih

1. Avšič Albina, 1920—1944, Auschwitz, delavka
2. Avšič Anton, 1892—1942, Rab, delavec
3. Dimnik Peter, 1925—1943, Viterba (It.), pleskarski vajenec

4. Globokar Franc, 1893—, Rab, delavec
5. Hribar Ivan, 1922—1941, Begunje — talec, klepar
6. Ivančič Martin, 1918—1945, Dachau, delavec
7. Kastelic Jože, 1908—1945, Dachau, zidar
8. Kralj Francka, 1911—1943, Urh, delavka
9. Maček Jože, 1904—1945, Dachau, tesar
10. Mahkovec Franc, taborišče — neznano-kje
11. Novak Stanko, 1912—1945, Sentmerita (ČSR), delavec
12. Ostrež Anica, 1921—1944, Auschwitz, šivilja
13. Poje Zvonko, 1920—, zverinsko ubit od Italijanov, dijak
14. Primožič Mimi, 1924—1944, Auschwitz, dijakinja
15. Šeško Vida, 1926—1944, Auschwitz, dijakinja

talci

1. Novak Slavko, 1921—1941, ustreljen, pleskar
2. Živič Zorko, 1916—, neznano-kje

ostale žrtve

1. Knez Jožefa, —1944, ubita od ČR
2. Knez Valentin, —1944, ubit od ČR
3. Kokalj Anton, 1903—1944, ubit od ČR, mizar
4. Maček Leopold, 1922—1943, ubit od ČR, elektroinženir
5. Omahen Pavel, 1901—1944, ubit od ČR, delavec
6. Tavčar Alojz, 1894—1944, ubit od ČR, delavec

ŠMARTNO OB SAVI, HRASTJE, OBRIJE

padli v NOV

1. Fink Jože, 1911—1942, Besnica, mesar
2. Kašper Franc, 1919—1942, Janče, vodovodni inštalater
3. Kašper Stefan, 1925—1944, Menina planina, dijak
4. Kazin Ivan, 1923—1942, Verd, pleskar

5. Pezdirc Franc, 1910—1943, Primskovo, ključavničarski mojster
6. Štern Marjan, 1924—1942, Gorenjska, dijak
7. Urančič Franc, 1910—1942, Jelenov žleb, posestnik
8. Zajec Vilko, 1924—1942, Kožlek, ključavničarski vajenec

umrli v internaciji in zaporih

1. Dovč Ivan, 1886—1945, Dachau, posestnik
2. Dovč Ivan, 1919—1942, Ljubljana, kmečki delavec
3. Judež Martin, 1912—1945, Lajtnarice
4. Kačar Gregor, 1912—1945, Flossenbürg, klepar
5. Mežnar Miloš, 1927—1945, Dachau, kmečki delavec

6. Štern Miha, 1892—1945, Flossenbürg, bančni uslužbenec

talci

1. Petač Valentin, 1889—1943, Ljubljana, delavec

ostale žrtve

1. Petač Marija, 1889—1943, Šmartno, gospodinja

VEVČE 19

padli v NOV

1. Anžič Franc, 1912—1943, Kočevski Rog, mesar
2. Anžur Alojz, 1914—1943, Dvor (Dol.), ključavničar
3. Avgustinčič Viktor, 1923—1943, neznankje, delavec
4. Baciavilla Ludvik, 1922—1943, Drvar, zlatarski vajenec
5. Bajželj Stane, 1923—1943, Štajerska, soboslikar
6. Jančič Vida, 1923—1943, Stara cerkev, študentka
7. Jenko Miloš, 1919—1943, Vrbovsko, študent tehnike
8. Klemenčič Albin, 1905—1943, neznankje, delavec
9. Lipovšek Slavko, 1912—1943, neznankje, klobučar
10. Miholjevič Mici, 1922—1943, Kočevski Rog, šivilja
11. Ocvirk Hinko, 1922—1943, Zalog, delavec
12. Pinter Marjan, 1927—1943, Javorovica, študent
13. Podboršek Anton, 1924—1943, Kočevski Rog, brivec
14. Potočnik Franc, 1924—1943, Mokrc, študent
15. Potočnik Slavko, 1927—1943, Mokrc, študent
16. Rešek Edvard, 1902—1942, Kočevski Rog, ključavničar
17. Sever Egidij, 1920—1943, Zalog, vrtnar
18. Sotlar Ciril, 1906—1943, Samobor (Hrv.), delavec
19. Sotlar Hinko, 1921—1942, Sela Šumberk, študent
20. Toman Jože, —1943, neznankje

21. Trošt Anton, 1910—1943, neznankje, čevljar
22. Trtnik Ivan, 1922—1943, Vel. Rakitovec, vodovodni inštalater
23. Trtnik Viktor, 1919—1942, Illova gora, mizar
24. Učakar Slavko, 1904—1942, neznankje, delavec
25. Velepich Anton, 1918—1942, neznankje, mesar

umrli v internaciji in zaporih

1. Anžur Franc, 1897—1942, Rab, delavec
2. Cimerman Anton, 1913—, Polje (Lj.)
3. Gogala Pavla, 1902—1943, Auschwitz, uradnica
4. Klemenčič Albina, 1904—1943, Urh, uradnica
5. Kovač Rudi, 1916—1942, Gonars, tehnik
6. Orehek Franci, 1904—1943, Padova, električar
7. Orehek Franci, 1927—1943, Rab, študent
8. Peršič Jože, 1902—1945, Auschwitz, delavec
9. Sotler Antonija, 1923—1942, Mathausen, gospodinja
10. Velepich Antonija, 1923—1943, Auschwitz, delavka
11. Vilfan Boža, —1943, Auschwitz, študentka
12. Vilfan Marica, 1903—1943, Auchwitz, uradnica
13. Zupančič Jože, 1920—1942, Gonars, brivec

talci

1. Velepich Ludvik, 1911—1943, ustreljen, pekovski pomočnik

ZADVOR, DOBRUNJE, PODMOLNIK

padli v NOV

1. Anžič Jože, 1908—1944, Podturn, delavec
2. Bricelj Janez, 1912—1944, Vače pri Litiji, zidarski polir
3. Erklavc Miha, 1908—1943, Rob na Dol., kmečki delavec
4. Gorše Franc, 1909—1942, Muljava, delavec
5. Jeriha Viktor, 1924—1944, Dalmacija, študent
6. Kamnar Ivan, 1921—1944, Gradišče (Prim.), delavec
7. Klemenc Franc, 1924—1943, Krim, mehanik
8. Kržin Alojzij, 1914—1944, Dolenjska, delavec
9. Lambergar Anton, 1924—1943, Dolenjska, tesar
10. Mehle Jože, 1924—1943, Dolenjska, delavec
11. Miklavc Franc, 1907—1942, Dolenjska, knjigovez
12. Miklavc Francka, 1908—1943, Rog, šivilja
13. Miklavc Jože, 1928—1944, Dvor pri Žužemberku, delavec
15. Peterca Pepca, 1928—1944, Stična, delavka
14. Moškrič Lojze, 1911—1942, Jelovica, klepar
16. Pogačar Jože, 1902—1944, Dolenjska, potnik
17. Rome Viktor, 1906—1942, neznanokje, strojni ključavničar
18. Selan Mihael, 1918—1941, Litija, pleskar
19. Smrekar Ivan, 1922—1944, Dalmacija, študent
20. Stanjko Jože, 1911—1944, Štajerska, delavec
21. Strojinc Anton, 1923—1944, Lisca (Štaj.), delavec
22. Strojinc Pavel, 1922—1945, Janče, pleskar
23. Trtnik Franc, 1924—1942, Pance, sodar
3. Gašperšič Pavel, 1894—1942, Rab, delavec
4. Habič Franc, 1885—1942, Rab, delavec
5. Jančar Miha, 1901—1943, Urh, trgovec
6. Keber Miha, 1896—1942, Rab, mali kmet
7. Lambergar Domine, 1895—1942, Urh (talec), tesar
8. Lukanc Pavla, 1896—1942, Bizovik, gospodinja
9. Marolt Franc, 1907—1942, Urh (talec), zidar
10. Novak Janez, 1881—1943, Mathausen, delavec
11. Remc Franc, 1924—1944, Dachau, kmet
12. Rome Franc, 1882—1942, Urh (talec), delavec
13. Rus Filip, 1902—1942, Urh, delavec
14. Selan Anton, 1880—1942, Rab, delavec
15. Selan Franc, 1908—1942, Urh (talec), delavec
16. Šubelj Anton, 1925—1943, Rab, tesarški vajenec
17. Šubelj Janez, 1892—1943, Rab (talec), tesar
18. Trtnik Justina, 1908—1943, Urh, uslužbenka
19. Trtnik Venčeslav, 1903—1942, Rab, delavec
20. Vrečar Franc, 1894—1942, Urh, krojač

talci

1. Černak Avgust, 1902—1942, Urh, delavec
2. Gašperšič Jernej, 1915—1942, Ljubljana, pleskar
3. Lambergar Pavle, 1923—1943, Ljubljana, delavec
4. Moškrič Jože, 1902—1942, Polica, grafičar, narodni heroj
5. Selan Anton, 1920—1942, Ljubljana, delavec
6. Trtnik Anton, 1908—1942, Gramozna jama, ključavničar, narodni heroj

ostale žrtve

- umrli v internaciji in zaporih*
1. Anžič Jakob, 1924—1943, Dachau, gostinski vajenec
 2. Dermastja Janez, 1908—1943, Rab, delavec
 1. Galič Franc, 1923—1942, Sostro, delavec
 2. Rome Mirko, 1911—1944, letališče, mehanik
 3. Trtnik Avgust, 1921—1942, Vevče, delavec

ZALOG, SP. KAŠELJ, PODGRAD

padli v NOV

1. Avsec Anton, 1925—1943, Dolsko, študent
2. Babnik Jože, 1910—1945, Hrvatska, delavec
3. Bezek Albin, 1923—1945, Otoče, ključavničar
4. Boben Adolf, 1913—1943, Zalog, delavec
5. Bokal Andrej, 1908—1943, Moravče, mizar
6. Brodnik Jože, 1911—1943, Trebnje, mesar
7. Burkeljca Pavel, 1915—1945, Hrvatska, kmetovalec
8. Cekar Anton, 1905—1944, Vel. Gaber, delavec
9. Čeledin Franc, 1908—1944, Litija, delavec
10. Černe Franc, 1915—1943, Savinjska dolina, kmečki delavec
11. Černe Valentin, 1924—1945, Pohorje, ključavničar
12. Črnivec Anton, 1924—1942, Krvavec, čevljarški vajenec
13. Dovč Ivan, 1906—1942, Štajerska, delavec
14. Dovč Ivan, 1911—1942, Štajerska, kmečki delavec
15. Drašček Stojan, 1920—1944, Lokve, študent
16. Dorbež Ivan, 1915—1945, Slivno-Kozina, delavec
17. Ferlež Anton, 1928—1945, Haloze, krojač
18. Ferlež Jože, 1895—1942, Dolenjska, železničar
19. Hodel Edmund, 1917—1942, Sv. Ana, brivec
20. Hribar Srečko, 1926—1944, Jesenice, delavec
21. Jakhel Adolf, 1910—1942, Turjak, študent
22. Javoršek Franc, 1898—1942, Gorenjska, železničar
23. Jerin Franc, 1919—1944, Loški potok, mehanik
24. Kaluža Miha, 1910—1944, Železniki, železničar
25. Kapš Jože, 1922—1943, Metlika, študent



Spomenik žrtvam NOV v Zalogu

26. Klavs Jože, 1924—1942, Blatni Klanec, študent
27. Klešnik Franc, 1902—1944, Stare žage, delavec
28. Kocijančič Polde, —1942, Šentjernej, delavec
29. Kompare Franc, 1912—1944, Vinica, pekovski pomočnik
30. Kos Ivan, 1899—1943, Perugia (It.), delavec
31. Koštial Ema, 1905—1943, Mokrc, gospodinja
32. Koštial Evgen, 1903—1943, Mokrc, železniški uradnik
33. Koštial Evgen, 1927—1943, Mokrc, študent
34. Krenos Franc, 1922—1943, Gabrovka, dijak
35. Krnec Slavko, 1925—1942, Trst, delavec
36. Kukavica Minka, 1903—1945, Savinjska dolina, delavka
37. Levičnik Marjan, 1927—1944, Trebnje, dijak
38. Mahkovec Maks, 1910—1945, Štajerska, uslužbenec
39. Majersič Marija, 1921—1944, Dolenjska, dijakinja
40. Mandič Milan, 1923—1943, Vinica, dijak
41. Nalar Alojz, 1913—1943, Javorje, delavec
42. Pangeršič Ivan, 1904—1945, Planina, delavec
43. Pangeršič Janez, 1916—1945, neznano-kje, železničar
44. Pangeršič Karel, 1915—1942, Polica, železničar
45. Pangeršič Karlica, 1927—1944, Zg. Jablanica, študentka
46. Pezdir Franc, 1916—1942, Podlipoglav, delavec
47. Polk Ciril, 1920—1943, Ambrus, železničar
48. Rebolj Franc, 1922—1942, Radohova vas, študent
49. Resnik Ivan, 1927—1943, Mokrc, študent
50. Rusijan Alojz, 1907—1944, Ajdovec, železničar
51. Sešek Alojz, 1901—1942, Moravče, delavec
52. Sevšek Franc, 1924—1942, neznano-kje, študent
53. Siegel Stanko, 1924—1943, Slivnica, črkoslikar
54. Siuga Viktor, 1923—1944, Graška gora, kmečki delavec
55. Srebrnjak Anton, 1924—1944, Podstenice, ključavničar
56. Stare Maks, 1909—1945, Bari, delavec
57. Stele Jože, 1913—1943, Štajerska, mizar
58. Strah Franc, 1901—1944, Brezovica, delavec
59. Škarja Jože, 1926—1942, Gorski Kotar, študent
60. Šumberger Anton, 1921—1942, Radohova vas, delavec
61. Taufar Ignac, 1912—1943, Trebelno, železničar
62. Tavčar Franc, 1925—1944, Kočevski Rog, študent
63. Trontelj Alojz, 1924—1943, Dolomiti, železničar
64. Vrečar Milan, 1927—1943, Tihaboj, dijak
65. Vrhovšek Anton, 1906—1945, neznano-kje, delavec
66. Zupančič Ivan, 1909—1942, Novo mesto, tesar
67. Židan Franc, 1919—1942, neznano-kje, delavec
68. Žnidar Boris, 1925—1944, neznano-kje, dimnikarski vajenec

umrli v internaciji in zaporih

1. Cerut Silvester, 1889—1945, Dachau, učitelj
2. Cerut Vida, 1919—1945, Dachau, študentka
3. Javoršek Jakob, 1903—1943, Dachau, delavec
4. Kocijančič Anton, 1915—1943, Urh, železničar
5. Kokalj Stane, 1909—1945, Kamenca (CSR), železničar
6. Krnec Francka, 1911—1944, Auschwitz, gospodinja
7. Levičnik Jakob, 1906—1945, Begunje, sprevodnik
8. Ložar Franc, 1896—1943, Ustica (It.), delavec
9. Ložar Ivan, 1908—1942, Nemčija, čevljar
10. Ložar Anton, 1912—1944, Potenstein, kmečki delavec
11. Primar Jernej, 1904—1943, Rab, dninar
12. Smrčan Anton, 1913—1944, Nemčija, železničar
13. Urankar Ivan 1915—1945, Nemčija, mehanik
14. Velepč Antonija, 1913—1943, Dachau, delavka
15. Židan Valentin, 1885—1945, Dachau, železničar

talci

1. Bezek Anton, 1920—1942, Ulica talcev, železničar
2. Dovč Vinko, 1911—1942, Ljubljana, kolar
3. Dorbež Stane, 1920—1942, Gramozna jama, mizar
4. Kos Franc, 1897—1941, Begunje, delavec
5. Sigulin Rudi, 1908—1942, Gramozna jama, železničar

ostale žrtve

1. Dovč Andrej, 1918—1944, umrl doma kot žrtev internacije, tesar
2. Grum Fani, —1944, ubita od ČR, Debeni vrh, študentka
3. Lukec Stane, 1910—1943, ustreljen od be-ga, Polje, mizar
4. Sumberger Karel, 1909—1942, Birčna vas, železničar
5. Zupančič Francka, 1907—1943, ubita od ČR v Klečah, delavka

ZELENA JAMA

padli v NOV

1. Anderlin Gizela, 1922—1944, Dražgoše, gospodinja
2. Bačnik Stanko, 1926—1945, Rihemberg, dijak
3. Bežan Emil, 1913—1943, Knežak, graver
4. Baloh Pavel, 1924—1943, Nanos, trgovski pomočnik
5. Brugar Rafael, 1919—1943, Ilova gora, delavec
6. Burkeljca Danijel, 1926—1944, Mozirje, dijak
7. Ciglar Janez, 1920—1942, neznanokje, trgovski pomočnik
8. Čede Janez, 1918—1942, neznanokje, študent medicine
9. Čerček Lado, 1904—1943, neznanokje, železničar
10. Dimnik Alojz, 1926—1944, Ilova gora, pekovski vajenec
11. Dobrilovič Anton, 1925—1944, Črnomelj, dijak
12. Glavač Alojz, 1913—1944, Karlovac, železničar
13. Hudej Franc, 1913—1941, neznanokje, godbenik
14. Hudež Slavko, 1918—1942, Muljava, mehanik
15. Jamšek Ludvik, 1911—1943, Mirna peč, mlinar
16. Jagerman Dušan, 1923—1941, Golo-Ig, dijak
17. Jančič Anton, 1921—1943, Kočevski Rog, vrtnar
18. Kobal Ladislav, 1912—1942, Gabrška gora, klepar
19. Kokalj Edo, 1906—1944, Pohorje, šofer
20. Koman Srečko, 1912—1944, Žužemberk, strojevodja
21. Kržan Franc, 1908—1943, Primorska, mornar
22. Leban Otmar, 1909—1944, Bihać, uradnik
23. Lindič Friderik, 1918—1942, Dolenjska, čevljarški mojster
24. Malenšek Marjan, 1920—1945, Žužemberk, mesar
25. Medved Ivo, 1925—1942, neznanokje, ključavničar
26. Muzlovič Marjan, 1926—1944, Črni vrh, krojač
27. Osenjak Ivan, 1895—1944, Lika, delavec
28. Pavlič Maks, 1913—1944, Štajerska, mehanik
29. Per Cveto, 1923—1944, Mirna peč, delavec
30. Per Silvester, 1927—1944, Ilova gora, strojni ključavničar
31. Perc Miro-Maks, 1912—1945, Vogalce, gradbeni inženir (narodni heroj)
32. Počrvina Vinko, 1923—1945, Kamnik, gojenec vojne šole
33. Podgajšek Josip, 1921—1943, Renče, ključavničar
34. Polak Vinko, 1924—1942, neznanokje, elektroinštalaterski vajenec
35. Porenta Vili, 1916—1944, Drvar, uradnik
36. Rihar Karel, 1911—1944, Gorjanci, kotlar
37. Rupnik Ivan, 1913—1942, Bele vode, delavec
38. Sajdlar Ernest, 1913—1943, Vrh-Žiri, zidar

39. Samec Rafael, 1928—1945, Trst, vodoinštalaterski vajenec
- ▷ 40. Srbčič Martin, 1914—1943, Laško, ključavničar
41. Srebot Jože, 1921—1943, neznanokje, železničar
42. Škerk Zora, 1919—1943, Šentjurij, študentka
43. Šlamberger Radivoj, 1922—1942, Kočevski Rog, dijak
44. Šorli Angela, 1922—1944, Gorski Kotar, delavka
45. Šulc Rajko, 1920—1944, Grintovec, študent medicine
46. Švigelj Jože, 1908—1943, Urh, varilec
47. Zupanc Slavko, 1921—1942, Sv. Jošt, študent
48. Žagar Jože, 1909—1943, Jelenov žleb, ključavničar
18. Mestinšek Franc, 1909—1944, Buchenwald, krojač
19. Mestinšek Jožica, 1913—1945, Rawensbrück, gospodinja
20. Novak Jože, 1921—1942, Florenca, kleparski pomočnik
21. Per Marija, 1884—1945, Rawensbrück, delavka
22. Pseničnik Ivan, 1922—1945, Dachau, dijak
23. Ratajc Miha, 1883—1944, Dachau, strojnik
24. Rejc Albert, 1905—1944, Dachau, ključavničar
25. Stojković Judita, 1927—1944, Rawensbrück, dijakinja
26. Seme Jakob, 1906—1944, Flossenbürg, stražnik
27. Troha Avgust, 1902—1945, Nemčija, delavec
28. Žagar Florjan, 1921—1942, Sostro, krojač
29. Žnidaršič Stane, 1898—1945, Dachau, grafičar

umrli v internaciji in zaporih

1. Bizilj Ivan, 1919—1942, Treviso, delavec
2. Bosnič Jovan, 1905—1943, Padova, oficir BJV
3. Bozovičar Urban, 1905—1944, Dachau, delavec
4. Bradeško Zvonko, 1923—1945, Buchenwald, uradnik
5. Ciglar Ivan, 1895—1944, Urh, mizar
6. Ferluga Danilo, 1923—1944, Auschwitz, trgovski pomočnik
7. Ferjančič Danica, 1914—1944, Ogulin, šivilja
8. Hrvatin Ivan, 1911—1944, Bergen (Belsen), delavec
9. Ivačič Josip, 1908—1945, Buchenwald, ključavničar
10. Jagodić Jože, 1889—1944, Flossenbürg, pleskar
11. Jeršin Alojz, 1923—1945, Mathausen, bolničar
12. Kamnikar Viktor, 1909—1945, Turjak, mehanik
13. Kjuder Ignac, 1922—1945, Mathausen, zobotehnik
14. Kocjan Ivan, 1889—1944, Mödling, železničar
15. Kogoj Rado, 1921—1941, Tomišelj, dijak
16. Levec Stane, 1927—1945, Mathausen, radiotehnik
17. Lipovž Franc, 1888—1944, Matzweiler, delavec

talci

1. Kobal Albin, 1917—1944, Begunje, gradbeni inženir
2. Kogoj Peter, 1900—1942, Ljubljana, delavec
3. Oblak Marjan, 1918—1942, Gramozna jama, železničar
4. Porenta Janez, 1896—1942, Gramozna jama, uradnik

ostale žrtve

1. Erbežnik Karel, 1907—1942, Borovnica, delavec
2. Krapež Zofija, 1923—1942, Moste, uradnica
3. Prelec Anica, 1931—1945, Zelena jama, učenka
4. Smole Rado, 1923—1942, Zelena jama, dijak
5. Šalehar Janez, 1922—1942, Borovnica, dijak
6. Šeremet Olga, 1933—1945, Zelena jama, učenka
7. Škerbec Alojz, 1918—1942, Zelena jama, delavec
8. Sušnik Avgust, 1899—1943, umrl v Ljubljani, strojni inženir

ZGORNJI KAŠELJ

padli v NOV

1. Bitenc Ivko, 1922—1943, Mrzla dolina, vajenec
2. Cotman Ivan, 1921—1943, Podnart, soboslikar
3. Godec Anton, 1925—1943, Krvava peč, delavec
4. Godec Franc, 1923—1944, Dolenjska, delavec
5. Krmec Ciril, 1903—1942, Podgrad, delavec
6. Krmec Ivan, 1921—1942, Zadvor, delavec
7. Malenšek Marjan, 1924—, neznanokje, delavec
8. Mazovec Jože, 1904—1944, Primorska, delavec
9. Mazovec Polde, 1914—1942, Pugled, delavec
10. Močilnikar Viktor, 1912—1943, Mrzla dolina, delavec
11. Petrc Alojz, 1924—1944, Gorenjska, kmečki delavec
12. Pogeljšek Rado, 1926—1944, Javorica, delavec
13. Potočnik Franc, 1924—1943, Kot pri Igu, delavec
14. Potočnik Slavko, 1927—1943, Kot pri Igu, delavec
15. Sagmeister Edi, 1913—1942, Kočevski Rog, ključavničar
16. Sotlar Ciril, 1906—1943, Dolenjska, delavec
17. Trtnik Mirko, 1911—1945, Trojane, zidarski delavec
18. Vidrgar Marica, 1920—1943, Dolenjska, delavka
19. Vidrgar Rado, 1926—1945, Štajerska, delavec
20. Višnjevar Anton, 1922—1944, Ribče, ključavničar
21. Zajc Ivan, 1916—1942, Kočevski Rog, krojač
8. Primer Anton, 1896—1945, Mathausen, delavec
9. Snoj Albina, 1912—1944, Auschwitz, delavka
10. Sotler Antonija, 1910—1944, Auschwitz, gospodinja
11. Tihelj Jože, 1913—1942, Rab, kmečki delavec
12. Vogelj Evstahij, 1908—1943, Rab, frizer

ostale žrtve

1. Bitenc Andrej, 1896—1943, ustreljen, delavec
2. Močilnikar Franc, 1909—1943, ustreljen, delavec



Detajl spomenika žrtvam NOV na Sv. Urhu

umrli v internaciji in zaporih

1. Anžur Franc, 1898—1942, Rab, mizar
2. Bitenc Rado, 1926—, neznanokje, študent
3. Bobnar Minka, 1922—1944, Auschwitz, delavka
4. Gostinčar Martin, neznanokje, delavec
5. Kastelic Jože, 1894—1942, Rab, delavec
6. Kepec Valentin, 1915—1942, Rab, kmečki delavec
7. Novak Jože, 1891—1942, Renicci, delavec

PREGLED PADLIH IN ŽRTEV NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA

Kraji	Padli v NOV	Umrli v internaciji in zaporih	Talci	Ostale žrtve fašističnega terorja	Skupaj
Bizovik	11	8	2	12	33
Dolsko z okoliškimi kraji	54	8	9	1	72
Hrušica-Fužine	19	16	2	7	44
Kodeljevo, Štepanja vas	48	28	7	5	88
Moste	47	59	3	3	112
Nove Jarše	21	12	3	7	43
Podlipoglav z okoliškimi kraji	21	13	—	10	44
Polje-Slape	45	27	10	5	87
Prežganje z okoliškimi kraji	30	2	—	9	41
Sostro	17	4	2	6	29
Studenec	4	1	2	3	10
Sp. in Zg. Zadobrova-Sneberje	16	15	2	6	39
Šmartno ob Savi, Hrastje, Obrije	8	6	1	1	16
Vevče	25	13	1	—	39
Zadvor, Dobrunje, Podmolnik	23	20	6	3	52
Zalog, Sp. Kašelj, Podgrad	63	15	5	5	93
Zelena jama	48	29	4	8	89
Zg. Kašelj	21	12	—	2	35
Skupaj	526	288	59	93	966

KRONOLOŠKI PREGLED

NEKATERIH NAJVAŽNEJŠIH DOGODKOV V LETIH 1941—1945¹

LETO 1941

6. april Nacistična Nemčija in fašistična Italija napadeta Jugoslavijo. Okrog 6. ure zjutraj Nemci iz avionov mitraljirajo letališče v Polju. Čez dan več izvidniških poletov italijanskih letal nad Ljubljano.
10. april Jugoslovanska vojska odhaja s položajev okrog Ljubljane na svoje domove in spotoma odmetava orožje. Člani KP, skojevci in domoljubi pobirajo orožje in municijo ter vse to spravljajo za poznejše akcije. Prebivalstvo vdira v vojaška skladišča in železniške vozove in odnaša na svoje domove predvsem živila.
12. in 13. april Italijani zasedejo dolinsko področje občine, Nemci hribovske predele. Po začasnem dogovoru med italijansko in nemško komando poteka okupacijska meja med italijanskim in nemškim zasedbenim področjem po desnem bregu Save do sotočja Ljubljane, ob levem bregu Ljubljane do Zaloga, po vrhovih Kašelskega hribovja do Pečarja, po obronkih Žagarskega vrha do Javora in dalje po grebenih proti Dolenjski. Obmejni carinski prehodi in bloki so v Sneberjah, v Zalogu, pri Pečarju in v Panški Reki pod Javorom.
27. april Ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda.
29. april Kvestor italijanske policije izda nalog za aretacijo 32 komunistov; med njimi so tudi Edvard Kardelj, Pepca Kardelj in Angela Ocepek.
- maj V prvi polovici maja je ustanovljen rajonski komite KPS v Mostah — prvi rajonski komite na tem področju Ljubljane. V Polju je deloval rajonski komite KPS že pred vojno.

¹ Pri delu sem uporabil naslednjo literaturo: Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI. del, 1—10; Ljubljana v ilegali, I. in II. del; Jesen 1942, Korrespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča; Belogardizem (Franček Saje), Pohod II. grupe odredov na Štajersko (Jože Mekinda) in arhiv SZP Ljubljana.

15. junij Skupina mladincev z nožem napade italijanskega fašista na cesti Polje—Hrastje. Napad se ne posreči zaradi bližine zastražene železnice, kajti fašist se začne na ves glas dreti.
23. junij Med 22. in 23. uro se zvrste protifašistične demonstracije v krajih Šmartno, Polje, Kašelj in Sostro. V Vevčah fašisti aretirajo 2 osebi, od katerih ena ugrizne vodjo fašistov in ga laže rani.
V Sneberjah strelja italijanska patrulja na skupino fantov in pri tem ubije delavca Slavka Novaka iz Sneberij. To je prva žrtev v bivši občini Polje. Osvobodilna fronta pozove svoje člane, naj se pogreba udeležijo v čimvečjem številu. To je prva večja javna demonstracija proti okupatorjevemu nasilju, saj se pogreba udeleži veliko število občanov — članov OF.
6. — 10. julij Preseljevanje Gorenjcev na Hrvatsko in v Srbijo. Na tedanji obmejni postaji Zalog se kljub prepovedi okupacijskih oblasti vsak večer zbere več sto okoliških prebivalcev, ki delijo deportirancem hrano.
7. julij V bližini Studenca je na več mestih pretrgana telefonska zveza Ljubljana-Polje.
12. in 13. julij V noči med 12. in 13. julijem se pred italijansko racijo umika čez Ljubljano pri Slapah skupina okoli dvajset aktivistov iz Polja in okolice. Nanje naleti italijanska patrulja in začne streljati. Aktivisti, od katerih je le nekaj oboroženih, na streljanje odgovore z nekaj strelji. To je prvi spopad z okupatorjem na ozemlju današnje občine Moste—Polje. Del aktivistov se nato priključi prvi partizanski Zaloški grupi, nekaj pa se jih vrne na svoje domove.
13. julij Ustanovljena partizanska četa na Molniku, ki šteje 13 borcev in jo vodi Jože Moškrič.
16. julij V dolini Besnice pade prvi smrtonosni strel na nemškega obmejnega vojaka Johanna Toefferleja. Sprožijo ga borci Zaloške partizanske grupe, ko se umikajo s Kašeljskih hribov v Korenine pod Jančami. (Podatek je iz spiska žrtev nemškega propagandnega urada na Bledu 25. 12. 1941, potrjujejo pa ga tudi preživeli borci Zaloške grupe.)
25. julij Pretrgana vojaška telefonska zveza ob cesti Polje-Studenec.
26. julij Partizani Molniške čete napadejo pri Brezjah za Pugledom preskrbovalno kolono črnih srajc in ranijo enega fašista.
28. julij Na progi med Ljubljano in Zalogom je popolnoma odvitih več vijakov, mnogo pa deloma.
30. julij Zaradi uboja nemškega carinika in zaradi napada Molniške čete na fašiste izvedejo Italijani in Nemci kombinirano »oči-

ščevalno« akcijo v obmejne predele nemško-italijanske okupacijske meje od Save do Panške Reke, Italijani sami pa po naseljih Slape, Vevče, Zg. in Sp. Kašelj, Zalog, Zadvor, Sostro, Sadinja vas in Podlipoglav. Več oseb je aretiranih, 4 pa so zažrte.

Julija je v Mostah ustanovljena rajonska ilegalna tehnika.

Konec julija je v Saturnusu ustanovljena borbena skupina — kasneje NZ.

- 3. avgust Na cesti Fužine—Moste sta aretirana 2 delavca, ker pojeta pesem Bandiera rossa. Naslednji dan so raztreseni na isti cesti komunistični letaki s pozivom na diverzantske akcije.
- 9. avgust Na mostu v Mostah komunistični letaki.
- 10. avgust V Polju je ranjen in aretiran komunist zaradi borbenih izjav, ki jih izgovori v prisotnosti italijanskega grenadirja.
- 12. avgust Na pokopališču v Polju so raztreseni komunistični letaki.
- 15. avgust Razni protiokupatorski letaki na cesti Polje-Ljubljana.
- 17. avgust Na Studencu skojevci z eksplozivom razstrelijo železniško progo. Promet je ustavljen za 24 ur.
- 18. avgust Zaradi svojega izdajstva je od VOS likvidiran Josip Sušnik iz Polja, pred vojno komandir žandarmerijske postaje v Vevčah, po okupaciji pa v službi okupatorja začne izdajati.
- 24. avgust Na Lipoglavu aretirajo Italijani nekega Slovenca, osumljenega, da je zmaličil napise, povečuje italijanskega kralja in cesarja ter duceja.
- 31. avgust Na hišah v občini Polje se pojavijo napisi Smrt fašizmu — svoboda narodu!
- 1. september V bližini Most najde okupator zavoj rdeče natiskanih lističev, ki povečujejo svobodno Jugoslavijo.
- 10. september V Štepanji vasi sta s kamenjem napadena italijanska vojaka.
- 14. september Pri Perlezovem mlinu je zaradi izdajstva napaden del Zaloške partizanske grupe. En borec je ranjen in ujet, ostali se umaknejo iz obkoljenega sektorja.
- 28. september V Hrušici so prerezane telefonske žice.
- 1. oktober V Zadvoru je italijanskemu konfidentu Gašperju Golobu požgano gospodarsko poslopje, lastnik sam pa je ranjen.
- 13. oktober Člani NZ iz Most izvrše veliko sabotažno akcijo v Kemični tovarni v Mostah.

14. oktober Italijanska policija izda tiralico za Ivanom Bratkom, ki je za Ivanom Osenjakom postal sekretar rajonskega komiteja KPS Moste.
V papirnici Vevče je likvidiran denunciant — gestapovec Jernej Chiodi.
29. oktober Tiha manifestacija ob 29. oktobru. Na poziv OF so ulice in lokali med 19. in 20. uro prazni, potem pa se zopet napolnijo. Hiše so popisane z borbenimi gesli, ulice pa posute z zastavicami in lističi.
31. oktober Borci Molniške čete likvidirajo pri kašeljškem mostu gestapovca Osvalda Porenta.
1. november V Polju sta aretirana Pečar in Ivanič, češ da sta 26. 10. streljala na konfidenta Šumija.
20. november V gostilno Klemenc ob Ljublanici, kjer je menza 21. bataljona minometalcev, je vržena bomba.
30. november Borci Molniške čete likvidirajo pod Pečarjem italijanskega zaupnika in gestapovskega agenta Toneta Porenta.
1. december Proslava 1. decembra. Ulice so posute z zastavicami, po zidovih so napisana borbena gesla. Med 19. in 20. uro so ulice in lokali prazni.
6. december Člani Narodne zaščite v Saturnusu zažgo vagon materiala, določenega za izvoz v Italijo.
11. december Na železniški postaji v Polju justificirajo borci Molniške čete italijanskega konfidenta Vinka Vrankarja, zaposlenega v tovarni Saturnus.
14. december Sabotaža v Kemični tovarni Moste. Pokvarjen je del strojev, razstreljeni so 3 motorji.

LETO 1942

3. januar Dan spomina na žrtve, ki so padle v boju za svobodo slovenskega naroda. Prebivalstvo med 19. in 20. uro zapusti ulice in lokale.
Vojaško sodišče obsodi Feliksa Pečarja na smrt, Martina Ivaniča iz Sneberij pa na dosmrtno ječo.
7. januar Ob 9. uri je na strelišču v Strahomeru ustreljen Feliks Pečar iz Polja, član prve skupine VOS Polje.
Po bojih na Turjaku se vrne na Pugled Štajerski partizanski bataljon.

2. februar Tik pred policijsko uro je pri železniškem podvozu pri postaji Zalog razorožen italijanski stražar. Odvzeta sta mu orožje in municija.
7. februar V Bezenškovi ulici sta aretirani mladinki Štefanija Bitenc in Nada Porenta, ker pri prvi najdejo propagandne protifašistične letake.
12. februar Skupina partizanov napade v bližini Sostrega italijansko patrolo. En italijanski vojak je ranjen.
17. februar Ob 3.45 uri minira Narodna zaščita iz Most stroje v Kemični tovarni v Mostah. Povzročena je velika materialna škoda. Akcijo izvedeta Franc Kralj in Ivan Alič, oba zaposlena v tovarni.
18. februar Ob 12. uri je v Zvezni ulici v Mostah ustreljen partizanski deserter.
20. februar Ob 19. uri v Zvezni ulici pet »neznancev« strelja na vojaško patroljo.
21. februar Ob 6.30 je v Marenčičevi ulici ubita Branka Gregorič, italijanska policijska konfidentka.
23. februar Italijanska vojaška oblast dogradi žično mejo okoli Ljubljane in prepove odhajanje iz mesta. Vstop v mesto je možen s posebnimi prepustnicami le na posebnih prehodih. Ozemlje z žico obdane Ljubljane okupatorji še dvakrat povečajo. Spominski stebri, ob katerih je vsako leto »Pohod ob žici«, označujejo ozemlje Ljubljane, med okupacijo obdane z žico.
24. februar Množične racije v rajonu Moste. Po nalogu divizije Granatieri di Sardegna aretirajo vse zdrave moške med 20. in 30. letom in odvedejo v vojašnico 2. grenadirskega polka.
13. marec V Mostah je razorožen italijanski karabinjer.
15. marec Sabotažna skupina železničarjev na železniški postaji Zalog minira in onesposobi vodovodno črpalko za napajanje lokomotiv.
Ta sabotažna skupina železničarjev iz Zaloga večkrat položi peklenske stroje v cisterne, ki so na poti proti Italiji.
21. marec V Podlipoglavu zažgo okupatorji 4 gospodarska poslopja.
22. marec Na cesti Lipoglav—Šmarje sta ubita italijanska fašista.
23. marec Močan oddelek italijanske vojske — okoli 2.000 mož — večinoma fašistov, obkoli in napade taborišče Štajerskega bataljona na Pugledu. Po šesturni bitki se bataljon prebije iz italijanskega obroča.

V Zeleni jami spustita Jože Gruden in njegova žena Alojzija lokomotivo št. 23012, da se prevrne na cesto.
Zaradi neuspeha požgo fašisti vas Podlipoglav.

25. marec Množične racije v vaseh Zalog, Sp. in Zg. Kašelj. Italijani aretirajo vse za vojsko sposobne moške in s pomočjo domačih izdajalcev odberejo pristaše OF, katere pošljejo v internacijo, ostale pa proti večeru izpustijo.
V Sostrem je likvidiran italijanski denunciant Urbanc.
- Maj Množični odhod več sto aktivistov Osvobodilne fronte iz področja današnje občine v partizane. Vključijo se v II. grupo odredov. V Panški Reki je ustanovljeno šolsko taborišče, kjer sprejemajo novodošle partizane in jih pošiljajo v sestav II. grupe odredov.
7. maj Ustreljen je prvi talec iz občine Jarnej Gašperšič, predvojni komunist iz Zadvora.
18. maj Italijani razširijo žični pas okrog Ljubljane. V Mostah ga pomaknejo do mitnice na Zaloški cesti — Cesta na Fužine.
V gozdovih blizu Dobrunj se že zbira belogardistično-četniška banda. Partizanski oddelek jo obkoli in zajame. Na zaslišanju priznajo, da imajo nalogo bojevati se proti slovenskim narodnoosvobodilnim četam in izogibati se spopadov z Italijani. Po dekretu OF so obsojeni na smrt in ustreljeni: Franc Jakoš st. in ml. iz Dobrunj, Maks Cankar, Janez Pavčič in Franc Jakoš iz Bizovika.
Podžupan iz Polja Feliks Pogačnik pripelje v Dobrunje v gnojničnem soču orožje za belogardistično-četniško bando. (Feliks Pogačnik je kasneje zaradi odkritega izdajstva obsojen na smrt in avgusta leta 1942 likvidiran.)
- 18.—20. maj Zaradi odhoda 20 železničarjev v partizane je v Žalogu ukinjen promet na premikalni postaji.
- 19.—20. maj V dneh 19. in 20. maja ima na osvobojeno ozemlje odhajajoči del IO OF (Kidrič, Fajfar, Kocbek, Lubej, Rus) sejo v Polju pri Ljubljani. Na seji je govora o obrambi osvobojenega ozemlja, o volitvah, s katerimi naj bi se na osvobojenem ozemlju začela takoj vzpostavljati demokratična oblast, o še intenzivnejšem boju z belo gardo in mihajlovičevci, o bonih in denarnem obtoku na osvobojenem ozemlju.
22. maj Celodnevni boji II. grupe odredov z Nemci na Jančah. Nemci imajo mnogo mrtvih, partizanske izgube so minimalne.
II. grupa odredov se po boju vrača na stare položaje na Polico. Na cesti v Spodnji Besnici so uničeni trije avtomobili, motorno kolo s prikolico in voz (zapravljivček) z dvema konjema.

- 24.—25. maj Ristov bataljon odide prek Kašlja, železniške proge in Save v Zalogu na Štajersko.
28. maj Na italijansko patrolo, ki je na obhodu po železniški progi med Zalogom in Poljem, je oddanih več streliv iz pištole.
31. maj Na obmejnem bloku v Sneberjah odkrijejo Italijani v taksiju, namenjenem izven Ljubljanske pokrajine, številne partizanske propagandne letake. Pet oseb iz taksija je aretiranih.
12. junij V noči med 11. in 12. junijem prerežejo partizani telefonski liniji Ljubljana-Polje in Polje-Studenec.
13. junij Okrog 17. ure aretirajo italijanska patrola XXI. bataljona obmejne straže v Polju ženski, ki prevažata v otroškem vozičku vojaško puško, 72 nabojev in drugo opremo za partizane. Okrog 23. ure zagori kres pri bivšem skladišču municije v Polju.
17. junij Italijani izvrše v vevški papirnici preiskavo in aretirajo 13 delavcev, osumljenih sodelovanja z OF. Dva skušata na poti do karabinjerske postaje pobegniti; enemu to tudi uspe, drugi je pri tem ubit.
24. junij V Podmolniku streljajo partizani na oddelek črnosrajčnikov z rafali iz avtomatskega orožja. Ranjen je italijanski oficir, miličnik med prevozom v bolnišnico ranam podleže. V juniju še množični odhod v partizane. Konec junija italijanske racije na področju občine. Aretirane pošiljajo v italijanska taborišča Rab, Gonars in Renicci.
13. julij Z Gorenjske se vrne v Podlipoglav del III. bataljona II. grupe odredov.
- avgust Po končani Roški ofenzivi prispe na področje Pugled—Molnik I. bataljon brigade Toneta Tomšiča.
- 29.—30. avgust V noči med 29. in 30. avgustom napade I. bataljon brigade Toneta Tomšiča s četo sprejemnega taborišča in 2 četama II. grupe odredov železniško postajo Zalog in karabinjersko postajo v Vevčah ter zažge skladišča vevške papirnice. Napad na papirnico Vevče je naslednjo noč ponovljen.
1. september Velika »očiščevalna« akcija Italijanov na področju med železnico in Savo od Ježice do Zaloga in na področju občine Dobrunje. Aretiranih in poslanih v internacijo je okrog 700 ljudi. V začetku septembra je ustanovljena prva postojanka MVAC (bele garde iz domačih izdajalcev) v Polju. Župnik Kete zbere iz bivše občine Polje le 14 belogardistov, ostale mobilizira z Dolenjske. Do tega časa odide v partizane samo iz občine Polje več kot 340 občanov.

Glavni štab NOV in POS, CK KPS in IO OF se po Roški ofenzivi zadržujejo pod vasema Češnjice in Zagradišče. Vrhovno vojaško in politično vodstvo tu živi in vodi NOG do polovice oktobra, ko odide v Dolomite.

- 29.—30. sept. V Podlipoglavu skupna seja CK KPS, IO OF in glavnega štaba NOV in POS.
Konec septembra je ustanovljena belogardistična postojanka v Bizoviku.
- oktober Ustanovljena je belogardistična postojanka v Dobrunjah in na Sv. Urhu.
5. oktober Spopad partizanske patrole z belogardistično zasedo na Zamudovem vrtu v Zg. Kašlju. V spopadu je ubit belogardist Habič.
- 7.—8. oktober V noči med 7. in 8. oktobrom napade zaščitna četa glavnega štaba NOV pod vodstvom Albina Grajzerja belogardiste v Bizoviku.
10. oktober Okrog 400 Italijanov napravi roparski pohod na področje Lipoglav-Podlipoglav.
Okupator požge posestvo na Razorih in deloma vas Podlipoglav.
12. oktober Ob zori odpotuje Edvard Kardelj čez Ljubljano nad kašelj-skim mostom v Ljubljano. Na premikalni postaji v Zalogu vstopi preoblečen v železniško uniformo na tovorni vlak in prispe v Ljubljano.
- 21.-22. oktober V noči med 21. in 22. oktobrom napade brigada Toneta Tomšiča, okrepljena z bataljonom Zapadnodolenjskega odreda (ZDO) belogardistične postojanke Dobrunje, Bizovik in Polje.
22. oktober Italijani z letal bombardirajo taborišče I. bataljona brigade Toneta Tomšiča. Ranjenih je 14 partizanov. Partizan Tiger z mitraljezom »zbrojevko« sestreli italijansko letalo.
26. oktober Belogardisti odkrijejo bunker v hiši Valentina Petača v Obrijah ter aretirajo Mico in Hedo Leskošek. V tem bunkerju je bil pozimi 1941—1942 sedež glavnega poveljstva NOV in POS.
10. november Partizani III. bataljona ZDO požgejo v večernih urah prosvetni dom v Sostrem, ker se hočejo vanj vgnezditi belogardisti.
24. november Italijani, okrepljeni z belogardisti, ponovno na roparskem pohodu v Podlipoglavu. Požgejo 2 gospodarski poslopji in odnesejo precej plena.
8. december Vdor belogardistov in Italijanov v vas Podlipoglav. Napade jih patrolja ZDO. V spopadu je mrtvih več sovražnih vojakov, dva pa sta ujeta.

14. december Na prošnjo vaščanov Sostrega požge III. bataljon ZDO gasilski dom v Sostrem, ker se namerava vanj vseliti bela garda. Gasilno orodje in opremo spravijo pred požigom na varno.
24. december V zgodnjih jutranjih urah vpadejo belogardisti v Podlipoglav. Medtem ko del belogardistov strelja proti Pugledu, ostali ropajo živino. Po ropanju se takoj umaknejo v postojanko.

LETO 1943

- 7.—9. januar Tridnevna italijanska ofenziva na sektorju Molnik—Pugled—Ponec, kjer tabori II. bataljon brigade Toneta Tomšiča. Bataljon se že prvo noč neopazno umakne iz obročja in odide na Mokrc. Kljub temu, da na Pugledu ni partizanov, imajo Italijani več kot 10 mrtvih, ker je taborišče minirano. Konec januarja se bataljon vrne z Mokreca na Pugler¹, 2. februarja pa odide v sestav brigade v Belo krajino. Potem do konca vojne v tem predelu ni več stalnih partizanskih enot.
- april—maj Iz italijanskih taborišč Rab in Gonars se vračajo interniranci — predvsem ženske.
19. maj Pri lokalnem premiku v Zalogu iztiri zaradi sabotaže cisterna in se prevrne na kletnico št. 114, kar povzroči, da se vnamejo 4 poleg stoječe cisterne.
- september Ob kapitulaciji Italije 9. septembra ponovni množični odhod občanov v partizane.
- oktober,
november,
december Nemci in domobranci pošiljajo pristaše OF v nemška koncentracijska taborišča. Domobranci izvajajo strahovit teror nad pristaši OF. Domobranska postojanka na Sv. Urhu postane mučilnica in klavnica aretiranih pristašev OF. Ko je okolica Sv. Urha polna grobov, začno maja 1944 belogardisti metati svoje žrtve v Savo in Ljubljano.

LETO 1944

8. februar Med postajama Laze—Zalog zavozi na mino vlak št. 488. Lokomotiva je poškodovana, 1 vagon pa iztiri.
15. julij Zaradi razdrte proge med postajama Zalog—Laze iztiri 5 vagonov.
13. avgust Pri postaji Laze na progi močna eksplozija — poškodovan je vlak in vrnjen v Zalog.

- 3.-4. november Razstreljen most na progi Laze—Zalog.
11. november Avion obstreljuje v Zalogu lokomotivo, v Polju pa stroj in vlak. Ranjen je tudi nemški vojak.
26. december Letalski napad na postajo Zalog. Uničenih je 150 vagonov, poškodovanih pa okrog 500. Poškodovana so tudi stanovanjska poslopja.
31. december Letalski napad na postajo Zalog. Poškodovanih je več strojev, pa tudi postajno poslopje, skladišča, kretnice in tirne naprave.

LETO 1945

17. februar Letalski napad na postajo Zalog — 5 strojev poškodovanih.
21. februar Letalski napad na postajo Zalog. Poškodovani so objekti, lokomotive in vagoni.
22. februar Ponovni letalski napad na postajo Zalog. Poškodovani so vagoni in tiri.
25. februar Letalski napad na vlak v Zalogu. Onesposobljen je stroj.
19. marec Letalski napad na postajo v Zalogu in na tirne naprave ob njej.
21. marec Letalski napad na postajo v Zalogu. Poškodovane so postajne stavbe in tirne naprave.
22. marec Ponovni letalski napad na postajo v Zalogu.
24. marec Pri letalskem napadu onesposobljen stroj.



KAZALO

Polde Maček ml. — Poldadž

Stran

KOMUNISTIČNA PARTIJA IN NJENA VLOGA V REVOLUCIONARNEM DELAVSKEM GIBANJU PRED 2. SVETOVNO VOJNO IN V NARODNOOSVOBODILNEM BOJU NA PODROČJU PREDVOJNE OBČINE POLJE	9
Organizacijsko-idejna rast Partije po šestojanuarski diktaturi	10
Delo Partije v delavskih kulturno-prosvetnih društvih	17
Brezposelni se bojujejo za delo, kruh in zimsko pomoč	44
Manifestacija tovarištva in moči Partije na pogrebu Poldeta Jančarja leta 1935 in Poldeta Tomšiča leta 1939	47
Ustanovitev Delavsko-kmečke zveze in občinske volitve leta 1936	48
Kmečka sloga — glasnik delovnega ljudstva	54
Komunisti — organizatorji moralne in materialne pomoči Španiji	58
Komunisti in napredne sile v boju za kandidate delavsko-kmečkega gibanja na volitvah leta 1938	64
Koncentracijska taborišča v Jugoslaviji	70
Mladina v občini Polje je šla po poti, ki ji jo je pokazala Komunistična partija	83
Moč Partije je bila v množicah	91
Okupacija — priprave na oboroženi boj	94
Nastanek prve partizanske enote	102
Ustanovitev Osvobodilne fronte v občini Polje	103
Partija in SKOJ v letu 1941	106
Terensko delo je bilo važen pogoj za zmago narodnoosvobodilnega boja	107
Župnišče in kaplanija sta postala središče narodnega izdajstva in bele garde	118
Zmaga	140

Franc Taurer

DELAVSKO IZOBRAŽEVALNO DRUŠTVO VESNA 1923-24 V ZALOGU	143
---	-----

Franc Slokan

MOSTE V DELAVSKEM GIBANJU	147
Industrializacija	147
Zelena jama — proletarsko jedro	148
Ustanovitev delavske stranke	148
»Stara garda«	150
»Rdeča trdnjava«	152
Vrata zaporov so bila vedno odprta	155
Pod je bila torej utrta	156

REVOLUCIONARNE IDEJE KOMUNISTOV SO SE URESNIČEVALE V VSA-KODNEVNEM BOJU V ZADVORU, SOSTREM, DOBRUNJAH IN BIZOVIKU PRED 2. SVETOVNO VOJNO IN V NOV	161
Svoboda Zadvor — žarišče revolucionarnega gibanja	161
Ustanovitev in prva leta delovanja Svobode (1928 — 1935)	163
Vedno večji in močnejši vpliv KP	169
Ustanovitev in delo Vzajemnosti v Zadvoru (1935 — 1941)	172
Hitra rast KP	176
Razpad stare Jugoslavije in začetek narodnoosvobodilnega gibanja	178
Krepitev Osvobodilne fronte	185
Osvobodilna fronta — država v državi	188
Velika preizkušnja	196

Miroslav Kokolj

STAVKA VEVŠKIH PAPIRNIČARJEV 1936 — 1937	207
Okrepitev podjetja z novimi investicijami	209
Odpoved kolektivne pogodbe	210
V boju za novo kolektivno pogodbo	210
Izhod v brezpogodbeno stanje	213
Nadaljnje zapostavljanje delavcev	214
Izbruh stavke	214
Zahteve delavstva	216
Solidarnost delavstva	217
Odmev stavke v javnosti	217
Nepopustljivi branilci svojih zahtev	218
Goričane se pridružijo Vevčam	219
Podpora stavkajočim	220
Papirničarji v Medvodah solidarni s stavkajočimi v Vevčah	223
Združene papirnice poskusijo oddvojiti stavkajoče v Goričanah od stavkajočih papirničarjev — Vevčanov	224
Nov zvijačni, a neuspehi poskus v Vevčah	224
Podpis kolektivne pogodbe in konec stavke	226

Pepca Kardelj

LJUDEM, KI SO MU BILI NEVARNI, JE IZDAJALSKI REŽIM NAMENIL BILEČO	231
---	-----

Ivan Ferlež

PRVE PARTIZANSKE ENOTE V OKOLICI ZALOGA IN ZADVORA IN NJIHOVA AKTIVNOST V LETU 1941	237
NARODNI HEROJI	243
VIDNEJŠI ŽE UMRILI REVOLUCIONARJI	251

	Stran
NOSILCI PARTIZANSKE SPOMENICE 1941	257
ZBOR ODPOSLANCEV SLOVENSKEGA NARODA V KOČEVJU	261

Franc Taurer

NARODNOOSVOBODILNO GIBANJE V BIVŠI OBČINI MOSTE	265
Organizacija SKOJ v rajonu Moste	268
Ustanovitev rajonskega odbora OF Moste	270
Delo kvartnih, terenskih, vaških in tovarniških odborov OF	272
Narodna zaščita	272
Moč Osvobodilne fronte rajona Moste	277
OF v akciji	278
Okupator in njegovi pomagači v Mostah	280

Tilka Maček

NEKAJ PODATKOV O RAZVOJU ILEGALNIH PARTIJSKIH TEHNIK	286
--	-----

Štefanija Ravnikar — Podbevšek

V POLJU JE BIL MED NOV SEDEŽ ZLOGLASNE 13. DOMOBRANSKE ČETE	295
SVOJE ŽIVLJENJE SO DALI ZA SVOBODO	323

Stane Zupančič

KRONOLOŠKI PREGLED	345
------------------------------	-----



ZBORNIK
PRISPEVKOV IZ ZGODOVINE DELAVSKEGA GIBANJA MED VOJNAMA
IN IZ NARODNOOSVODILNEGA BOJA NA PODROČJU OBČINE
LJUBLJANA MOSTE – POLJE

Uredil uredniški odbor

VLADO ČRNE, IVAN FERLEŽ, POLDE MAČEK ml. – POLDAC (glavni
in odgovorni urednik), LEOPOLD MAČEK st., MARJAN MOŠKRIČ, MILAN
PRITEKELJ (lektor in korektor), FRANC TAURER in ŠTEFAN TROBIŠ

Opremil

JANEZ LAJEVEC

Izdala in založila

ZVEZA ZDRUŽENJ BORCEV NOV LJUBLJANA MOSTE – POLJE

Tisk

ŽELEZNIŠKA TISKARNA LJUBLJANA

